

JUGOSZLÁVIAI MAGYAR KÖNYVTÁR
SZERKESZTI STRELITZKY DÉNES

II. KÖTET SZIGBTHY:

A VÁRMEGYEHÁZ KAPUJÁBÓL

SZ. SZIGETHY VILMOS

A VÁRMEGYEHÁZ KAPUJÁBÓL

SOROK A RÉGI TORONTÁLI URAKRÓL

KIADJA
JUGOSZLÁVIAI MAGYAR KÖNYVTÁR
SZUBOTICA

1. Egy város keresztmetszetben

A Bega szelíden folydogál s zöldes színű vize értelmetlenül bámul a vándorra, aki megáll, hogy vajjon ismeri-e még?

— Nem tudom, ki vagy, nem is hallottam rólad, — hallja a választ. Jövök messzi vidékről és igyekszem a végzetem felé, mert én vagyok az örök aktualitás. Ma mások a mesék, új történeteket hömpölygetek, a te könnyeid rég elvesztek a semmiségben. Vagy meg tudnád mondani, hová lett az a fecske, amelyik gyermekkorodban horzsolta meg szárnyával a hátamat és kit melegített meg paraszával az a burcsella, amelyen kergetőztél valamikor? Naivak vagytok, amikor azt hiszitek, hogy habjaink a régiek. A szemetek nem optikai csalódásból látja hajlottnak a hátunkat, a nagy tehertől van ez. Mi képviseljük a modern iramot, láttok és máris eltűnünk, nem állhatunk meg az emlékeinknél, mint ti, balgák.

Bár azt mondják, hogy az is valami: megállani.

Nekem nem szülőföldem Torontál, de benne töltöttem a legapróbb gyermekkortól kezdve majd húsz olyan esztendőt, hogy annak a levegője és nem Aradé, szívódott fel a vérembe. Nekem illatban jelentkezik minden emlék. Egy apró rózsa fanyarsága épp úgy tájakkat rögzít meg, mint ahogy a márciusi első sápadt ibolya a nagy erdőre emlékeztet, ahol mezítlábos kis lányok

szedték. Szeretek ősszel hervadt kertekben jární, nézni a letakart venyigéket, a butulva káráló tyúkokat, mert nem itt járok olyankor, hanem otthon. Főleg minden mozzanatnak, színnek meg van a régi pírja, visszaidézett álma. Voltak az életemben nehéz idők, hogy az ágyban forgolódva, gyűrötten talált a reggel. Orvosságot szedni nem szedtem, megtaláltam magamtól az arkánumot. Felültem képzeletem paripájára és »hazamentem«. Bejártam az ismerős helyeket, utcáról utcára, házról házra, ahol valamikor laktunk, megidéztem rég elköltözött embereket, öregeket és kis pajtásokat, az ő társaságuk ringatott lassan álomba.

Aztán annyira szokatlanná vált ez a vizum-nélküli utazás, hogy ha kellemetlen gondolatoktól akarok menekülni, nappal is hazamegyek s egyszerre más világ tárul fel előttem, nem tudok a jelenről.

Hogy ne élne hát bennem lobogva a régi élet, viszont hogy ne fájna az a csupán maroknyi terület, amely ebben a könyvecskében a rendelkezésemre áll, mikor talán a tízszerese is kevés volna hozzá, hogy mindent feltárjak elmondjak, ami embert, történetet, virágot, hervadt kertet, szolid rezedát, szomorúságot és felcsillanó kedvet jelent!

Kit veszek be, ki maradjon ki? — ez a legnagyobb problémám. Úgy képzelem, hogy odaállok a vármegyeháza kapujába, mint ahogy mindig megállok* ha lent vagyok, az apám régi hivatalának ablaka előtt és hosszasan idézem, szinte várva a megjelenésére. A kapuból azonban mindig láttak mindent, innen szedegetem össze én is szerény kis csokromba a virágszálakat.

Nem is másban, hanem a régi palotában jártam legelőször közel ötven év előtt. Nem is jártam, nyakig álltam a papírkosárban, ahová Tallián Béla rakott be, mikor szinte öntudatlanul kutattam levélbélyegeg után.

A kapuban parádés öltözetben sztrázsált Germán, az impozáns hajdúőrmeister, kivont kardjával nagyokat tisztelgett az érkezőknek s nem kellett perzsa sahnak lennem, hogy az ő kosztümje nyerje meg legjobban a tetszésemet.

Szemközt az öreg templom, ennek a titokzatos misztériuma fogta meg legközelebben a szívemet, kevés helyen éreztem magam olyan jól, mint a falai között. Most is ott sírom ki néha magamat, meg-meginduló vakolata, mintha szívem volna, amelyből naponta kifakul egy-egy melódia. De színhelye a templom első minisztrálásaimnak, én szolgáltam — apró csepp, hajnalban kelő emberke — a vakációját otthon töltő Schager regimentspáternek, akivel aztán megdöbbenő módon rendezte meg találkozásomat a sors, mikor évtizedek múlva Nagyszébenben a húgomat temette.

Hol kezdjem, hogy rendezzem? Látván magamat a főpénztár rácsos ablaka előtt, amelyen beemel Kollarits Mihály.

— Fogd meg, nyújt egy csomagot, legalább elmondhatod, hogy a te kezeden is volt egyszer egymillió forint.

Talán az se baj, hogy nyomban visszavette. Sok torontáli úrnál körülbelül épp úgy nem melegedett meg, mint nálam. Viszont igaz, hogy volt azóta millióm, csak-hogy alig ért valamit.

Kézdi-Kovács László még pénztári ellenőr s művészi álmokat sző a boltozatos szobájában, de aztán merész lendülettel kiszakítja magát a bürokrata világból s megy a művészi szépségek felé, ahol nincs meg a »kicsiny de biztos« havi járandóság. (Később meleg összeköttetésbe kerülök a másik művészlélekkel, Streitmann Antallal, aki minden álmát a gimnáziumi tanári pályába öli, mert hiányzott az elszántsága hozzá, hogy vakmerően nekivágjon a bizonytalannak. Hányszor érez-

tem én is azt az álmot, amely az ő szárnyait nyugtázta le!)

A vármegye volt mindig a központ s nem igaz, hogy a hivatalos élet elsavanyító bürokratizmussal jár. Meg volt ott a jókedv, a jókedély bőven, habár egy kissé túltengett a »tapintat«.

Ezt és mindenben csak ezt lehetett hallani, városi választások alkalmával az elnöklő alispánnak föltétlenül köszönetet szavaztak a közgyűlés tapintatos vezetéséért; tapintattal kellett irányítani a nemzetiségekkel szemben a politikát s maga a merő tapintat az a kényelmes, elgömbölyödött dignitárius, aki a díványon lustálkodott, mikor hivatalos ügyekben bekopogtak hozzá, ha azonban az asztalánál ült, úgy két térdét annak feltétlenül nekifeszítette. Még nőket is így fogadott.

A tapintat forgott veszélyben, mikor Ferenc Ferdinánd vadászni kezdett járni Harnoncourt grófhoz, akivel a vármegye urai nem érintkeztek. Egy kissé bajos is lett volna, hiszen az árvaszék szigorú pörrel szerzte tőle vissza a vagyont, amit a gyerekeitől akart elkaparintani. Végére mindennek meg van a határa, viszont az is igaz, hogy a vármegye területére érkező trónörököst nem lehet szélnek eresztani. Azért csak a hivatalos világ tisztelgett, de a mágnásoknak egyszerre halaszthatatlan dolguk akadt a külföldön. Hogy lehet olyasmit csak elképzelni is, hogy tegyem azt, Csekonics Endre gróf meglátogassa Harnoncourt Felixet?

A vármegye szobáiban Rigó István, Szilágyi Albert, Weinrich Vilmos, Hegedűs János, Filkovich Boldizsár aljegyzők voltak a tapintatosak, ők intézték a folyóügyeket akkora hozzáértéssel és alaposággal, hogy a belügyben is rájuk lehetett volna bízni ügyosztályt. Ha közben úgy alakult a helyzet, hogy valakit be

kellett hozni, hát akkor a restauráción Weinrich kibukkott, nyugdíjba került, ellenben már másnap megint közigazgatási gyakornok lett, így dupla járandósággal bár, de nélkülözhetetlenként.

Néha szédületes defektus érte a tapintatot, mint olyant. A pálinkás boltos fia is feltornázta magát a fogalmazói karba, határozottan szép szál legény volt, de elkövette azt a vakmerőséget, hogy beleszeretett a Nagyúr lányába. Nyilván az is bele, különben aligha mertte volna megkérni a kezét. Mikor pedig kikoszarozták, olyan bosszút állt, amilyent sose lehet elfelejteni. Az állásáról lemondott és páratlan parádéval vonulva keresztül a városon, feleségül vett egy özvegyasszonyt. Hát szép volt, határozottan szép a menyecske, mindössze a foglalkozása húzatta fel az orrokat, mert Warrenné mesterségéről nem szokás jó társaságban beszélni. Férfikompánia? — az más. Sőt.

Ez már nagy tapintatlanság volt, el is tűnt a közéletből egészen, ő maga szakította meg a baráti összekötéseket. Később az éjszaka késő óráiban volt csak látható gyanús kávéházak kártyaszobáiban, gyanús környezetben... Hogy él, mint él, mit érez, gondol? — senkinek nem számolt be soha.

Egyszer fölkeresett Szegeden, összekötő kapcsot keresett a piaristákhoz.

— Nem tudod ki vagyok, mondta, de valamikor jól ismertem az apádat.

Érdeklődött, hogy mit csinállok?

— Novellákat, feleltem, — mire keserűen elnevette magát.

— Tudnék én neked olyan témát mondani, hogy kétfelé állana tőle a füled.

Az alakja most is a régi volt, szálás, egyenes, a sűrű haja nagyobbik fele szürke, az arca sárgásan sápadt, mint az éjszakázóké.

A reggel azzal kezdődött, hogy Rónay Jenő elnyúhetetlen vadászkalapjában sétájára indult s Weisz Izidor, a Ferenc József rend lovagja (mellékesen norinbergi kereskedő), izgatottan rohant le elébe üzlete lépcsőin.

Szervusz, kedves Jenő barátom, hogy vagy? (Az igazság kedvéért ne hallgassuk el, hogy fonetikusán ejtette a keresztnévet. Így: Jene.)

Régi, ifjúkori volt a barátság, mintha a demokrácia szemét akarták volna vele bekötni, de a lovag nem engedett. A vásárhelyi gazda is berendelte magához mulatni a béresét s borközi állapotban baráti viszonyba került vele. Mikor aztán józanon tiltakozott volna a bizalmaskodó hang ellen, azt mondja a béres.

— Mán pedig, akivel én egyszer brúdert iszom, azt tegezem, ha még úgy eszi is a fene.

A sors volt tapintatlan, mikor az egyik vármegyei főtisztviselő halála idejét január 29. napjában szabta meg, holott február elsején fizetik a házbérnegyedet. A legenda szerint, — mert a valóságért nem vállalok felelősséget, — a család korrigálta ezt a ballépést, a házat elzárták a külvilág elől, a szájakra is lakatot raktak, az öreg urat pedig jégre helyezték, bár elég tisztességes fagygyal működött maga január is.

— Gyenge állapotban van szegény, nem lehet háborgatni! — mondták az érdeklődőknek.

Február elsején reggel felvették a fizetését, a három hónapra járó lakbérét, aztán délben fájdalmasan jelentették az alispánnak.

— Kiszenvedett az öreg. De milyen váratlanul érkezett a halála!

Az árvák se voltak mindig tapintatosak, mert sok kellemetlenséget, sőt port is szereztek. A Radulovok Kikindán épp úgy, mint a Maleniczák Melencén. A gyámok nem győzték a neveltetésükre idő előtt felvenni a

rengeteg pénzt, úgy, hogy nagykorúságukra semmi se maradt az árvakasszában.

Ambrus Zoltánnak, a nemrég elhunyt nagy magyar írónak, van egy klasszikus mondása:

— Úgy kellene az árvaszéki törvényt megszerkeszteni, hogy már első paragrafusa kimondja: Az árvaszéki elnöknek pedig senkivel sem szabad tegeződnie.

De ha már itt tartunk, mondjuk el azt a nagy sértődést is, ami Ambrus Zoltánt a »Kultúra füzértáncal« című könyvének megírására bírta s ami Torontálal, illetve Becskerekkel kapcsolatos. Előre kijelentem, hogy nem volt igaza, habár a könyv, vonatkozások nélkül is, remekmű. Abban az időben Jankó Ágoston volt az alispán és Vinczehidy Ernő a főjegyző, olyan magas nivójú kultúrtényezők, hogy büszke lehetett volna rájuk mindenki. Egy-két népszerű előadás kedvéért nem resteltek hosszú órákat vicináloszni, utána kocsin rázatni magukat, hogy eleven életet, pezsgő, fellvillanyozó szellemet, vigyenek eldugott falvakba, mezővárosokba.

Az történt, hogy meghívták Ambrust egy kultur-estélyre. Az út Budapeستől Becskerekig épp tizenkét óráig tartott, reggelre hűvösekké váltak a kupék, meghűlt az író is. Náthásan lépett a felolvasó asztalhoz egy óráig tartó novellával, amely csodálatosan szép olvasva, de gyenge diszpozíciójú előadásban mégis csak unalom. Ezért nem lehet a közönséget okolni, főleg ha lányok adják a többséget, akiket bizserget a táncszenvédely s végtére a novellát szívesebben átélik, mintsem meghallgatják.

Hát ez a »Kultúra füzértáncak története. Megírtam, hátha valamikor felhasználja az irodalomtörténet is.

A társas érintkezés központja nappal a Huber-cukrászda volt. Maga Guszti gazda a leggusztusosabb bécsi egyéniség, utódja az üzletben és családirag is a híres Pótinak, — a cukrászda tündére egyébként Zseni kisasszony. Űde, harmatos bécsi lány, valahogy Henny Portenra emlékeztet, ahogy az emlékezés körülcirógatja az alakját. Mert amíg hiába szerettek volna nagyon sokan is cirógatni, ahhoz nem jutott senki. Egy öreg, kopasz bakakapitány volt ennek a műremek-számba menő lánynak az ideálja, alig lehetett megérteni. A nagy gavallérsereg mindenestre hasztalan törte fejét a megoldhatatlan problémán.

De ott fordult meg a cukrászdában mindenki, ha találkozni akart valakivel. Ettek ott nem csak süteményt, hanem embert is. Kaszinó volt Kellner Józsi bácsi gyógyszerháza, központjában az öreg úrral, aki olyan ragyogó tiszta volt, mintha skatulyából szedték volna ki s nyolcvan esztendő korában, sűrű fehér hajjal is, megfordult a nők után, sőt nem mulasztotta el a nekik kijáró gavalléros bókot. Soha annyi szép nőt, mint a régi Torontálban! A Pálfy-nővérek, Kellner Anus, Napholcz Irén, a Bobor testvérek, a Popovics-gráciák, Nédits Mariska, aztán Wattay Margit, Piukovich Irma, Demkó Mady, Löwy Irma, Stettik Zaida, a Linyácsky-nővérek, Orsó Irén, Bakálovics Dóra, csak hirtelenében kikapott virágszálak abból a végtelen nagy csokorból, amelynek minden évben meglepő újabb folytatása támadt s nyilvánvaló, — hiszen látom olykor, — hogy ma sincs vége.

»Megállóhely« a Grünbaum-fiúk üzlete is, Arnold úr az esti korzó idején próbálja ki a tréfáit, melyek aztán igen kitűnő nemzetközi vicclapokban jelennek meg.

A Franz-bank megdönthetetlennek látszik, Pachtenkirch Oszkár báró, az exhuszár anyakönyvvezető sem tudja alapjaiban megrendíteni, mikor felölti vedlett

uniformisát és váltóját elhelyezendő, megjelenik a tett-helyen. Egész kitűnő a váltó, Semsey Gyula is aláírta.

Tolveth bankigazgató úr a Népbankból férfimulatságokat tervez, ahol pajkos jódlereket lehet előadni, de rendezi már a Schützenverein farsangi nagy estélyét Kokits úr, a germán istenekre emlékeztető külsejű kereskedő, akiről el se hinné senki, hogy fűrge mokus, pajkos diák lesz ezeken a mulatságokon, akárcsak Keresztes Aladár vármegyei számvevő úr, semmiféle jónak elrontója. Harsog ezeken a mulatságokon a jókedv, ma nem szabad komolyságot színlelni, mert jön a holnap és nem lehet tudni, mi lesz? Hát nem nekik volt igazuk? Hogy érne fel ezekkel akármelyik kaszinói, Lloydbeli bál, ahol mégis csak feszesebb a hangulat. Igaz bár, hogy Billitz Béla is tud úgy duhajkodni, mint az ál-gentry és Schlesinger Marci se tartozik az álszemérmerteskedők közé, ha egyszer húzni kezdi a cigány.

Auf, auf! Wohin? Zum Ellmer! — harsogják a plankátok s csodálatos sváb-bálak esnek, ahol Magyar Karcsi a vezető elem, de Végh Lajos sem marad hátrányban a Demkó-fiúkkal, a Hadfyakkal, Perisics Zoltánnal, Pejov Poldival, Bottka Bélával, a Krumenackerekkel, Annauokkal, Kellner Emillel, továbbá magyarázzam-e, hogy Brájjer Lajost biztatni mekkora fölösleges fáradság!

Jurkovics Aladár, aki a magyar Maupassantnak indult és jóformán csak vizitkártyáját adta le az irodalom előszobájában, szervezetében a halálos méreggel alig vesz részt a szórakozásban, tűnődik azon a három apró gyereken, akikkel egy pesti tündér ajándékozta meg anélkül, hogy a leányági nagyapa tudomással bírna az unokáiról.

Az ám, milyen korán elment Hadfy Muci is, pedig mennyire szerette az életét!

A pesti egyetemen, teszem azt, nagyon ellágyította Radics Béla muzsikája.

— Le kell hogy jöjjenek egyszer Becskerekre, mondta könnyezve. Majd megmutatom a kastélyomban, hogy mi az úri mulatság.

A kastély egy kis udvari szoba volt az édesapja lakásában. Azonban muszáj az embernek épp sárosinak lennie ?

— Mikor megyünk már? — türelmetlenkedett attól kezdve a nagy cigány.

— Várjatok, most kezdődik a vakációnk, holnap utazom, előkészíték mindent, kibocsátom a meghívókat, szombaton van a bál.

Muci hazament, pénteken megérkezett Radics sürgönye.

— Holnap este érkezem egész bandával.

A cigány komolyan vette, Muci pedig holtra rémült. A rendőrségnek kellett telegrafálni, hogy tartsák vissza Radicsékat, mert Becskereken kolerajárvány van, behurcolják Budapestre a veszedelmet.

Olvasztott aranyért se ment volna már akkor Radics. Semmit se szeret úgy a cigány, mint a malacot és nem fél úgy mástól, mint a »korelá«-tól. Ő legalább így mondja a szót.

A színház egész külön könyvet érdemelne. Rövid néhány hete van tavasszal és ősszel, sietve ki kell hát használni az időt. Az az egy bizonyos, hogy ma fővárosi színház nem tud összeállítani olyan ragyogó társulatokat, mint amilyenek akkor működtek a délvidéken. Hol van már, csak úgy hirtelenben összekapkodva, Margó Célia, Gallyassy Paula, Kopácsy Juliska, Bácskay Julcsa, Eörsy Aranka, Bokor József karmester, Árdai Ida, Hahnel Aranka, Hováczy Hona, Csiga Böske, Vlád Gizella, Molnár László, Környei Béla, Szakáts Andor, Tanay Frigyes, Leővey Leő, Ru-

zsinszky Ilona, Réti Lina, Deréki Antal, Rónaszéky Gusztáv, Kövesi Albert, Halmay Irma, Péterdy (Mariánovics) Sándor, Órley Flóra, Ligeti Mari, Pálffy Nina, Pogány Janka, Kápolnay Irén, Lévy Sári, Karácsonyi Mariska, az öreg Mike, Tóth Elek, meg a többi?

Pollák Viktor, aki egymaga felét jelentette a városnak hangban, a tapsorkánok végén elragadtatva lelkesedett.

— Nagyszerű! Fenomenális!

Aztán felkiáltott a Brájjjer-páholyba:

— Mit szólsz hozzá, Lajos?

Hubertus napján lóversenyt rendezett a vármegye, esetleg kapcsolatban a megyegyűléssel, meg az esti bállal, hogy lehetőleg mindenki megérkezzen a perifériákról s választhasson a szórakozásokban.

Dániel Ferenc ilyenkor már korán reggel vállára akasztotta a bőrtokban szendergő gukkert s olyan büszke, boldog és öntelt volt, mint a kis gimnazista, mikor elcsent a csillárról egy prizmás üvegdarabot.

A kispolgári multságok sokkal fesztelenebbek voltak az előkelőknél. Nem mondom éppen, hogy Zsiross Imre, ha valami nagyon alkalmas, párját ritkító, kalapra tett szert, nem sürgetett műkedvelői előadást, hogy ezt a kalapot bemutassa. De csak olyan szerepet vállalt, amely vadászkosztümöt kíván, kezében fegyverrel, amikor oda lehet támaszkodni az erdei tölgyet jelképező kulisszának. Kupuszárovits Jenő, a szenvedélyes dramaturg, legalább is így rendezte a darabot.

De nem utolsó hely a csodálatos borairól híres Pájó vendéglő sem, ahol Kiszalák Ferenc tanár úr áldoz demokrata érzéseinek, szerteszórva szellemi kincseit, azért leginkább mégis csak értelmetlen elméknek magyarázva, hogy honnan ered a kalugyer szó?

— Szamarak vagytok, barátaim, hát a Kalogerosz-ból ered. A Kalsz ó-görögül annyi, mint szép. Újgörögül: jó. A gerosz öreg, újgörögül: barát. A kalugyer tehát szóról szóra jó öreget jelent. De én hiába beszélek itt nektek, inkább igyunk.

A mai bárnak volt szinte előhírnöke a Kigyó-utcában egy intim-vendéglő, ahol együvé tartozó társaságok fordultak meg s a lakás helyiségei szolgáltak teremül. Nincs kiszolgáló személyzet, éjfélig a csodálatos szemű tulajdonosné dönt mámorba mindenkit. Csupa lángolás, reménység a legények gárdája, öregebb urak majd szétrobbannak.

— Pszt! — teszi ajaka elé ujját a szép asszony, csak igyatok, mingyárt jövök.

Azzal eltűnt s tíz perc múlva megjelenik az ura, akit felköltött, hogy váltsa fel.

Tűzijáték nem eshetett Oppolczer Lajos nélkül, akinek a meszelőrúd hosszú, Laukás-görnyedtséggel járó, Örlík bácsi volt a tűzmestere. H. kéményseprő veszedelmes nőhódító hírében állt s valóban, lehetett benne valami, mert kéménytisztogatás idején sose vettek fel a cselédeink világos blúzt.

— Ott maradt egy ujja nyoma, hogy a fene egye le a körme hegyit, — panaszkodtak, bár mit tudom én,, hogy kellő őszinteséggel-e?

Hát a Schmidt suszter kimaradhat a bálból? Soha olyan megfontolt férfiút, pláne mikor az Olvasóköriben előbb végigfalta az újságokat, hogy szigorú kérdéseket adjon fel a tájékozatlanoknak:

— Mit tetszik szólni a politikai konstellációkhoz.

— Mit szóljak? — tért ki a vizsgáztatás elül Kiss Pista. Inkább ajánljon Schmidt bácsi egy jó harmadikat a kaláberhez.

Nagy a sor, nem lehet a végére érni, ha egyszer belekezd az ember. Két kántorunk is van, a Lewin, meg a Nokker, csodálatos hangúak, de semmi jövőjük a művészi pályán. Lewin olyan terpedten széles, amilyen magas, énekközben csaknem az álla alá esik az ajaka, az arca is kijön a divatból. Nokker pedig holmi faszentek modellje lehetne, nincs Isten, aki megérttesse vele, hogy amikor a holdhoz zengi dalát, ne meredezzen a sügályukra.

Szekesán János, a hűséges jó barát, a szelídlelkű becsületes fiú, reménysége minden vívóversenynek. Mégis reszket az affértól, mert fél a maga erejétől, vívni pedig nem tud mindenki úgy, mint ő. Micsoda tragikum mégis a halála! Agyonlövik egy kocsmában.

Két gyerek, akik közül csak az egyik tudja beváltani a hozzájuk fűződő reménységet, Zsiross Dezső. Mert Kiss Gyulát elnyeli a háború. Zenei lángész mind a kettő már apró korában, alig ér le a lábuk az orgona pedáljához, de kísérik a misét a piaristatemplomban.

Van egy régi szerb mese, öreg embertől hallottam valamikor.

Űl a nagyon szegény házaspár alkonyatkor az udvaron. Olyan szegény zsellérnépek, hogy azt a nyolc lépésnyi területet is túlzás, udvarnak nevezni. Azonban csak ezen a jusson válhatik kertté a hét csenevész akác és palotává a vályogfalú szűk házikó, ami nem is az övék, mert csak bérlik.

Napi munkájukat elvégezték, most pihennek egy sort, aztán következik a falatozás, (avas szalonnavég száraz kenyérrel, sok víz a tetejébe), majd az alvás.

— Hej, mondja a szegény ember, de nehéz állapot a szegénység.

— Nagyon nehéz, hagyja rá az asszony.

— Az éjszaka furcsát álmotam. Sok pénzem volt, gazdagok voltunk.

— Én már álmodni se szeretek, mert az rosszabb.

— Sok pénzem volt, megvettem ezt a házat.

Az asszonyban felgyülemlik a keserőség, de talán épp ilyenkor hajlik tréfára a lélek.

— Hallod-e, vehettél volna különbet is. Ha már gazdagok vagyunk!

— Csakugyan, mit csinálnánk, ha így lenne! — folytatja az ember.

— Tudom is én.

— Mindenek előtt földet vásárolnék, száz láncot egyvégben, feketét.

— Hát aztán?

— Tanyát építenék rá, külön csőszkunyhót a szőlő miatt.

— Tán szőlőt akarsz ültetni?

— De még mennyire! Eladásra is futná.

— A búza se kutya.

— A búza nem kutya. Neked a belső házban külön udvart kanyarítanék a baromfiak részére.

— Ez okos dolog. Akkor is lesz szárnyasunk, ha másé elfogy.

— A tyúkok egész nap ott kárálhatnak a meleg trágyadombon.

— Miféle trágyadombon?

— Hát a lovakra nem gondolsz?

— Csakugyan, a lovak!

— De még milyen szépeket veszek! Ott lesz az istállójuk az ökröké mellett,

— Jé, az ökrök!

(Már úgy beszélnek, mintha meg is volna minden. A szegény ember álmodozása a legveszedelmesebb, mert maga-magát bolondítja, — ez a két földhöz ragadt is kezdi komolyan hinni azt, amit mond.)

— De még milyen ökrök! Hattal fogok szántani, mint senki más a faluban. Az én állatjaim nem lesznek kizsarolt erejű jószágok, hanem fényes szőrűek, erősek, kitartók.

Az ember már felállt, úgy hadonászik.

— Megcserdítem az ostort s elkiáltom magam: Csálé te, Bimbó. Aztán...

Abban a pillanatban megszólal valaki az uccán:

— Hóha, hó...

A két szegény ember elsápadt, összerezzen, a gazdának torkán akad a szó, valaki — anélkül, hogy gondolt volna rájuk, a maga dolgát intézvé — megállította az ökröket, az előre siető álmokat. Nincs már itt semmi, csak halálos nagy csend.

— Hóha, hó! — mondom én is, megállítva a repülést, térj vissza.

Nem tudok én még kivonatot sem adni abból a sokból, amit elmesélni szeretnék, hiszen csak az alakjaim felsorolása megtöltené egy könyvet!

— Vájjon a Mazur-házról nincs-e néhány történetem?

Plechl Szilárd bácsi orvosságzagú alakja, Poroszkay Béla arisztokratikus finom egyénisége, a Stassik-fiúk tragikuma, általában a család hány mesét érdemel meg? A szerelmeket nem bántom, az magánügye mindenkinék, de hol van a híres vadásztársaság, amely nem azért volt tökéletes, mert demokratikus alapon szervezkedett, hanem mert csak tökéletes vadász vehetett benne részt. A táblabíró külsejű és egyéniségű Bakálovich főszolgabíró mellett Albrecht Manó, a nyúl-szájú iskolaszolga, aztán például Hotton keztyűs, meg Wégling Stanczi, aki nyilvántartó volt a rendőrségen. De ez a társaság soha nem is hibázott lövést s ebben a körben érezte jól magát Karagyorgyevics Arzén her-

ceg, mikor megismerni szerette volna a torontáli vadászokat.

Hol marad a klérus? A finom abbészerű Schaeffer Antal; a Jupiter fejű Panics Lyubomir pópa, aki önfeláldozóan vezette volna be a cirill tudományba és a szerb nyelvbe az oskolai ifjúságot, ha nem olyan indolens az az ifjúság; a szóban-mozdulatban megfontolt és bölcs Klein Mór, Jeszenszky Nándor, a tótok örök elmélyedősű papja és Szalay József, aki maga az élő agitáció, mikor semmiből megteremti a református templomot. Linder Róbertről, Kiss Sándorról, a két piaristáról vajjon nem telnének külön fejezetek?

Hová lett Hrvics Musztafa effendi, a szép barna bosnyák fiú, aki közigazgatást jött tanulni Torontálba és szintén súlyosan beleütközött a tapintatba, mert hogy amikor bemutatkozott Delimanics főispánnak, ő nyújtotta először a kezét. Szörnyűség ez, épp Delimanicsnak!

— Hogy merted megtenni? — szörnyűködtek az örök-aggodalmaskodók.

— Hogyne mertem volna, hiszen éppen olyan úr, amilyen én vagyok. Csak nem szégyenítem meg azzal, hogy kezet se fogok vele, mikor tisztelegni megyek hozzá!

— Rendben van, de megvárhattad volna, amíg ő kezdi.

— Ugyan, hiszen én viziteltem, nem ő.

— Nálunk mások a szokások, kitehetted volna magad annak is, hogy nem fogadja el a kezedet.

— Nem hinném, hogy meg meri tenni, mert úgy vágom képen, hogy a sarokba gurul.

Musztafa aztán kezdte tanulni a közigazgatást, de csak télen. Mert teszem azt, mikor megérkeztek a Ramazán-ünnepek, amik nem olyan csip-csup napokat foglalnak le a mohamedán kalendárium piros betűiből, ha-

nem egész hónapokat, — kötéllel sem lehetett a hivatalban tartani.

— Allah nagyon megneheztel, ha én ilyenkor dolgozom. Ünnepet kell szentelnem. Ti is okosabban tennétek, ha itt hagynátok ezeket a füstös szobákat. Nézzétek, hogy örül odakünn a tavasz!

Állandóan fezt viselt s mikor a bózások meglátták az utcán, fal mellé állították a kannáikat, rohantak utána. Ő volt a patrónusuk.

Csak azt akartam elüljáróban elmondani, hogy vázlatoknak tessék venni ezt a néhány reprezentáns alakról szóló rajzot. Talán lesz idő és mód, hogy sor kerüljön a többire, a nagyobbik felére is.

Hóho, hó...

2. Csika Néca a tízforintossal

Nem tudom tartják-e még magukat azok a Mária Teréziáról szőtt legendák, amelyekkel valamikor tele volt a régi Bánát! Annyi bizonyos, hogy a tájék története egybeforrott a híres királyasszonnyal, aki meglehetősen üres kincstárral volt kénytelen uralkodni és sűrű gondjait adományokkal, meg telepítésekkel enyhítette. Ebben a tekintetben, csak folytatta az anyai rendszert a fia s az annalesek följegyzik, hogy akkortájt szaporodtak el annyira a magyar nemesek, hogy még egész falvakra is jutott a bocskoros kiváltságosaiból.

A legendákba mégis Mária Terézia került nagyobb mértékben s mi álmélkodva tekintünk az ő uralkodására vissza, mert mit ér a királyság, ha nem áll másból, mint szakadatlan utazásból. Az ember ma is meggondolja, hogy útra keljen-e, pedig expresszek kényelmesen fűtött hálókocsijában teheti meg az utat s ha este lefeküdt, reggelre a világ másik pontján pillantja meg a havas tájakat. A régi múlt legföljebb a vicinálisokon simul hozzá napjainkhoz, azaz mondjuk röviden: a vicinális itt marad emléknek, hogy el ne feledjük és modernségünkben ne bízzuk el magunkat.

Am annyi falu őrzi Mária Terézia emlékét — bizonyítva, hogy a fejedelemasszony arrafelé járt — hogy negyven évig ezek szerint szakadatlanul úton volt. (Figyelembe kell ugyanis venni, hogy a Bánáton kívül voltak neki más magyar, sőt osztrák tájékai is.) Épp úgy

hirdeti lépten-nyomon az emléket számos ágy, mint amelyekben nyugalomra tért. Hirdeti, mondom, olyan nagy mennyiségben, hogy bátran következtethetjük ezekből: az utazgatásain kívül mást sem csinált, csak aludt. Amiből aztán dicsérendő okfejtéssel következtek a Habsburg-ellenesek, hogy mennyivel jobb lett volna, ha ennek az egykor hatalmas családnak más tagja sem cselekszik mást, mint hogy csak alszik.

Azon időben az udvari kancelláriában mindig tartózkodott több rendbeli szláv, meg örmény férfiú, akik a nem nemes rendből igyekeztek kiszármazni, áldozatokat ezért nem sajnáltak és hosszas vendégeskedéssel lakták meg Bécs városát. A várakozás sem volt kellemtelen, mert a császárváros minden időkből gondoskodott szórakoztató helyekről s végtére is, ha az embernek beletelik két hetébe, amíg kocsin, váltott, vagy pihentetett lovakkal, elérkezik a tett-helyre, — oktalanság volna rövid pár szót ejtve nyomban visszafordulni. Az instanciában utazó ember ezt már pusztán állatvédelmi szempontból sem tehette meg, hiszen sokszor jobban szerette a lovát, mint az élete párját, aki ezalatt otthon igen bús napokat töltött, magára jóformán semmit sem főzött s csak a konyhában evett falatokat, mint mai nap is még a gondos-asszonyok, ha úton van a ház ura.

Idővel aztán hazaérkeztek a férfiak, vagy eredménnyel, vagy anélkül, mindenesetre azonban terhelten eseményekkel, mesékkal, hogy jutott belőlük még az unokáknak is.

A becskerekai deputátusok így jutottak Mária Terézia jóvoltából egy egész különös első folyamodású civil bírósághoz, amely mindenféle polgári perben ítélt. Éppen csak hogy a telekkönyvi ügyeket nem osztották be a hatáskörébe, meg azokat, amiket a kerületi táblának tartott fenn a törvény.

Nagy kedvezmény volt ez, előny, hozzá képest elenyésző a teher, amely szerint a költségeit a város tartozott viselni.

Hát, ami azt illeti, a teher is annyiféle, ahány ember, meg az intézmény. A múlt század hatvanas éveibe érkezvén, olyan rossz helyzetbe került Becskerek pénztára, amilyenben még soha sem volt. A pénztáros akár be se ment volna a hivatalába, nem akadt ott semmi dolga, mert a fiókban egy garas sem volt, amiből fizethetne. Sokszor négy hónap is eltelt anélkül, hogy a hivatalnokok hozzájutottak a fizetésükhöz. Viszont, ha bolondjába pénz állt a házhoz, egész ribillió támadt, hogy kit elégítsenek ki legelőször? Az előjárókat-e, (Becskerek akkor még mezőváros volt), vagy az utca-seprőket?

Gondolkozva rajta, hogy mit lehetne megspórolni s hol kezdjék a takarékossgot? — a többiek során kisütötték, hogy egészen felesleges luxus ez az első folyamodású civil bíróság. Ott a vármegye, intézkedett az már sokkal fontosabb ügyekben is, mint amilyenek itt kerülnek eldöntés alá, csinálja ezeket a dolgokat is.

Így történt aztán, hogy a város lemondott a külön bíróság jogáról, megkérte a vármegyét, hogy gondoskodjék Nagybecskerek törvénykezési szükségleteiről, a vármegye pedig megszervezte különítményben az úgynevezett törvénykezési szolgabírói hivatalt. Nem működött sokáig, mindössze 1861 októberétől az 1867. évi kiegyezésig, ellenben bevitte ügykezelésébe a közvetlen kedélyességét.

Részletes története nem tartozik ide, bennünket ez alkalommal kizárólag Csika Néca tiszteletbeli esküdt érdekel, aki fiatal volt és szórakozásra hajlamos mellett, hogy végtelen ambícióval igyekezett elsajátítani a közigazgatás boszorkánykonyhájának keverési tudományát.

A szolgabíró is jó lélek, fejlődésében a világ minden kincseért sem akadályozta meg Csika Nécat, ellenben azt az elvet vallotta, hogy a vadrucát csak rá kell ereszteni a locsogóra, úszik az magától is. Kilátott már olyan bolond gazdát, aki lement volna utána, hogy dik-tálja a tempót! Barátunk is végezzen mindent magától, így jött bele a formába.

Történt pedig, hogy Pestmegye fenytő széke eljárást indított ismeretlen tettes ellen, aki a magyar fővárosban forgalomba hozott egy hamis tízforintost.

— Csak annyit tudunk, hogy becskerekiek jártak a Lóban, onnét több, lelket derítő, lokál tanulmányozására kirándulást tettek az éjszakában s ezek közben kerül ki a kezükből a vessző alatt hamisított pénz. Miért is kinyomozandó lesz, hogy ki sütötte azt el?

Csika Néca, aki sose volt a jónak elrontója, az aktát a bűnjellel együtt odahelyezte a többi irat mellé, amelyek majd elintéződnek. Ha más nem végzi el ezt a munkát, elvégzi a mindent megérlelő idő.

Am egyszer a szolgabíró összeveszett a feleségével, bosszúságában sietve elhagyta a családi tűzhelyet s mivel még csak reggel volt, amikor a korcsmában tartózkodni csupán az előző napról illik, — teljes elkese-redésében fölment a hivatalába.

Az akták megremegtek, mikor meglátták a gazdát s az öreg diógyőriek a fejüket csóválták.

— Ma meleg napunk lesz!

A szolgabírónak így akad a kezébe egy irás, amit Pestmegye fenytőszéke küld, igen izgulva azon, hogy félesztendő óta három rendbeli sürgetésére sem válszol a szolgabíróság.

— Micsoda ügy ez?

Keresni kezdi s ráakad a hamis bankó dolgára.

— Te Néca, sehol se találom a mellékletet.

— A mellékletet? — csodálkozik a tb. esküdt. Nini, csakugyan!

— Csakugyan, csakugyan, de hol van?

Az esküdt nyakig vörösödik, pislog egy sort aztán kinyögi.

— Elsején visszafizetem, kérek alásan, egész bizonyossággal visszafizetem. Úgy történt, hogy rossz időben rendezték a bálát, a hónap végén s véletlenül meg voltam szorulva...

Hogy Csika Néca visszafizette-e a hamis bűnjet, annak nem maradt nyoma. Ellenben tény, hogy Pest-megye fenyítő széke megkapta a választ: az iratok elkallódtak s eddig a legszorosabb kutatás dacára sem lehetett a nyomukra akadni.

Azóta ez a történet, állítólag megesett a honhaza más területén is. Beszélnek hamis százasról, amit tíz darab rendes tízforintossal pótolnak, — mi azonban még ha hiszünk is benne, ragaszkodunk a priuszhoz. Azt senki sem vitathatja el Torontáltól.

3. A deputációzás eseteiről

Említettem már, hogy a régi népek szerettek deputációba járni.

— A Bogdán Pestre megy! — adta hírül valaki es erre egy pillanatra elhallgatott mindenki.

Titkos irigységek dagasztották a kebleket, hogy itt van ni, milyen keserves, unalmas ez az élet, amely füzérbe szedi az egyforma hétköznapiakat, aztán mások vidáman élnek, kutyabajuk s olyan hallatlanul szerencsések, hogy utazhatnak is .

Még aznap tudta mindenki Bogdán szándékát, ezt beszéltek a kaszinóban, a korcsmákban, az utcasarokon s messzebb lakók, — akiket nem kevésbé izgatott a hír, — nem sajnálták a fáradságot, elébb kerültek s beszédjükbe szőtték a hallottakat.

— Nem tudom, igaz-e, de mondják, hogy a Bogdan Pestre megy.

—Tőle magától tudom, erősítette meg egy benfentes és hozzátette, hogy meglehetősen bizalmas viszonyban áll Bogdánnal, aki neki már sok olyasmit elmondott, amiről másokkal szemben néma és titokzatos.

— Ez éli a világát!

— Hát bizony szerencsés ember!

Jöttek a megbízatások is egymásután.

— Hozhatna valami divatos ruhaanyagot, kedveskednek a menyecskék. Maga ott úgyis körülnéz, meglátja, hogy miben járnak most a pesti asszonyok.

A másik azzal állt elő:

— Hogyha nagyon unatkozni találsz és nincs jobb dolgod, keresd fel a sógoromat és tudd meg, mekkora már a család, életben van-e még a Milcsi néni? Ott laknak valamerre Budán. De rájuk találsz könnyen, két nagy vadgesztenyefa szemetel a házuk előtt.

A harmadik politikai intimitásokat szeretett volna tudni egyenest Deák Ferenc szájából, öreg emberek köszvény ellen való biztos szert kerestettek vele, — egyszóval el volt látva és boldogan ígért mindent, mert ezekben a napokban a népszerűség meleg napsugara ölelte körül. Csak ült mosolyogva, kipirosodott arccal és szívta a pipáját, bólongatva nagyokat a mondottakra.

— Meglesz, minden meglesz, csak időm maradjon a hivatalos elfoglaltság mellett.

Megint menyecske jött, de az sokat süntörgött, nyilvánvaló, hogy négy szemközt akart beszélni. Zavarta a sok klefetyelő. Elkapott végre mégis egy alkalmas pillanatot.

— Nézze, Bogdán bácsi, másnak akkor se szólnék, ha örökre néma maradok, de maga jó volt hozzám mindig, akár csak az apám. Hát... hogy is mondjam csak, nem a hiúság szól belőlem, végtére mit adok én a világra, de az utóbbi időben olyan sápadt az arcom, mintha a koporsóból keltem volna ki. A doktorok vasat ajánlanak, de van annál alkalmasabb szer is. Maga bizonyára elnéz a színház tájékára is, szóba áll a Kocsiszovszky Borcsával, ugyan, szerezzé meg a titkát, mitől olyan nagyon szép és üde, hogy mindenki bomlik utána ?

Bogdán végre útra kelt és egyszer megérkezett Pestre, ott a Lóban megszállott és attól kezdve hosszasan tanulmányozta a főváros éjszakai életét. Finom női személyekkel is megismerkedett; az egyiknek az apja tábornok volt, aki még mindig idegen rabságban

sínylódik, kiváltani őt elsőrendű cselekedet és kötelesség. A másik táblabíró leánya, a költői pályára készül és egyelőre hangulatokat gyűjt. A hölgyek igen kedvesek voltak, versenyt ittak Bogdánal, de azért makacsul ragaszkodva származásuk meséjéhez. Némi kölcsönt kérni a végén nem resteltek, amiért cirógatás jár ki a bácsinak.

Akár hiszik, akár nem, még budai sógort is megtalálta Bogdán, még pedig apró korcsmák útmutatói segítségével. Az ilyen helyekre sokan járnak az emberek közül és mindnyája barátságosan fogadja az idegent, aki új meséket hoz, soha nem hallott vidékek legendáit szövi tovább. Hát szóba kerül a sógor, akit végül valaki ismer.

Elintéződik egyszer hosszas előszobázás után a hivatalos dolog is, Bogdán hazakerül s attól fogva piros betűvel jeleztetik útja.

— Várjatok csak, mikor is történt! — mondja ő maga, tünődve valamely eseményen és nyomban hozzá teszi.

— Abban az esztendőben volt, amikor Pesten jártam.

De nem csak ő maga van így vele, hanem a többiek is.

— Ugyan, miket beszélsz már, förmednek rá egy sokat füllentőre. Tévedsz az időben, mert amikor Amálka férjhez ment, Bogdán már megjárta Pestet.

Az évek szaladnak, nincs erő, amely megállítaná futásukat s egyre nagyobb darab marad mögöttünk abból, amit könnyelműen elherdáltunk, felületesen kezelve szépségeit. Már fehérek lesznek a hajdani lombos, fekete fűrtök, itt-ott folytonossági hiányok is felfedezhetők; a delizsánc megszűnt, az úri fogattal legföljebb a megyeszékhelyre rándul be a gazdája, vagy a szomszédos faluba megy látogatóba, kényelmesen pöfékel a

vasút s megszelídítette az ellene támadókat, — azért mégis kegyelettel mutogatják az idegennek a város nevezetességeit.

— Ez pedig Bogdán bácsi, a nagy utazó. Igen szorgalmas deputátus volt, aki nem kímélt költséget és fáradságot, ha közügyben kellett eljárnia. Még Bécsben is volt egyszer számtalan-magával a királynál. Ámbár azt akkor császárnak nevezték.

Hát szó ami szó, sok torontáli küldöttség történt az idők folyamán a Statthaltereikhez, meg a jogügyi igazgatóságához, amit a kikindaiak »Carski direktorának hívtak, kértek a népek különféle dolgokat maguknak, nemességet elsősorban, földosztást, aztán valamit a városnak, a megyének, informáltak hétszemélyes táblát asszonyosírással (meztelen nyakkal, csipkekarokkal), meg nyomós érvekkel, de a bécsi út marad az igazán feledhetetlen.

Bogdán ötös deputációt vezetett a császárhoz, immár nem is nagyon fontos, hogy milyen ügyben. Csak az a fontos, hogy a kihallgatás előtt megjelentek a császárvárosban már egy héttel előbb, kellett ez az idő az előkészületre.

— Oktalan alakok vagytok, fedte népét Bogdán, a császár elé kerültök, nem a komátokkal fogtok bratyizni. Ezért minden reggel nyolckor rapporton lesztek nálam, hogy a kellő mozdulatokat elsajátítsátok.

Hideg tél volt, fütötték Bogdán szállásán a nagy vaskályhát, amely előtt ő melegedni szokott. Nyolc órakor reggel éppen hogy kikelt az ágyból, nadrágot sem húzott, sőt rajta maradt — egyetlen ruhadarabnak — a hálóing, úgy kommandírozott.

— Álljatok sorba, hadd látom, mire mentetek!

Azok gyakorolták a pukkedlizést, a fejtartást, a szemek ájtatos és lojális forgatását — ami szintén nem

a legutolsó tudomány, — Bogdán javítgatta a mozdulatokat, a vonalakat.

— Mélyebben! Kecesebben! Holnap az utolsó főpróba, mert délben megjelenünk a kihallgatáson.

A főpróbán különösen izgatott volt Bogdán, mert azt tapasztalta, hogy nem elég sima a meghajlás.

— Ide nézz, te ország lova, így hajolj meg!

Bogdán, állva a forró vaskályha előtt, derékban megtörött, felső teste mégis lengén úszott a levegőben, ugyanakkor azonban örületeset sikoltott és előre vágódott hasra. Mindössze arról feledkezett meg, hogy mögötte a kályha, amelyhez odasütötte magát az előre való hajlás következtében.

Az audienciát szégyenszemre le kellett fűjni, Bogdánt pedig két hétig ápolták, kengették, amíg azt modhatta: Köszönöm, most már ülni is tudok. Attól kezdve nem is járt deputációba, élt az emlékeinek.

4. Babits

Babits Józsefnek sokféle címén kívül volt egy külön neve is. E szerint úgy hívták, hogy »a Csekonics esze«. Hát, ami azt illeti, Csekonics Endre gróftól nem lehetett megtagadni az egyéni értékét, a kezdeményező erőt, az önállóságot, azonban a hozzá való út ezen az egri származású fiskálison keresztül vezetett, aki hosszú évtizedek alatt nélkülözhetetlenné vált az egész famíliában.

Csekonics Endre, mikor lassankint megszerezte magának Torontál ügyeiben a korlátlan hatalmat, Babitson keresztül nyilvánított szándékot, véleményt. Nemcsak nagyszerű ember volt Babits, de okos is, azonkívül ravasz, sima és simulékony, ha kellett, hát erőszakos. Magának jóformán semmit se kívánt, ő csak a Csekonics-családot akarta szolgálni. Ha a helyzet úgy kívánta, elvállalta a kerület mandátumát, körülbelül csak mint helytartó, amíg alkalom nyílik rá, hogy annak adja át, akinek kell. Mikor az egyik gróffiu, Gyula, érkezett a közszerepléshez, akkor ő lett a képviselő.

De ezzel egyidejűleg kellett valamennyiüknek megtapasztalniuk, hogy a fák akkor sem nőnek az égig, ha a Csekonics-parkban lombosodnak.

— A seprőnyelet is megválasztják itt képviselőnek, ha mi akarjuk!

Ez a szörnyen önhitt mondás, ott bimbózott ki az uradalom levegőjében és a nagyszerűen kezelhető, de

megbántott önérzetükben veszedelmes svábok azt felelték rá:

— Hát majd meglátjuk!

Egy fiatal pesti újságíró, akinek se súlya, se jelentősége nem volt, Apponyi Albert mellett titkároskodott s véletlenül megszimatolta ezt a hangulatot, — játszva győzte le a saját fészkében a fiatal Csekonicst. Hódy Gyula nem azért lett képviselő, mintha kivételes tehetsége hódított volna meg mindenkit, hanem azért, mert — valóban — akkor még a seprőnyelet is megválasztották volna Csekonics Gyulával szemben.

Elképzелhetetlen kapkodás következett erre. Ki az oka? Persze a Babits! Babits tovább adta a kapott vilámokat s akit felelősségre lehetett vonni a megtévedt szavazataért, az nem is- vitte el szárazon.

Ahol megjelent Babits hideg, szenttelen arca, ott nyomban tisztában voltak vele, hogy a gróf akar valamit. De akármilyen hihetetlen, akadtak gerinces emberek is, akik nem adták meg magukat s a paragrafust nem kerülték meg, nem játszották ki. Nagy merészség kellett ehhez, kétségtelenül nagy, továbbá lemondás előmenetelről, dédelgetésről.

Foris József zombolyai főszolgabíróát például nyugdíjba erőszakolták, amiért nem parírozott föltétel nélkül és nem azt csinálta, amit az uradalom akart.

Azt hiszik, hogy tréfa ez, vagy túlzás? Hát minek nevezhető akkor, hogy Babits, a Csekonics-uradalom jogtanácsosa, akárhányszor — nagyon sokszor — ott volt már reggel kilenc órakor a főszolgabírói hivatalban, átnézte a postát és utasításokat adott, hogy egyes ügyeket hogyan kell elintézni.

Hogy mit tehetett és mit tett az úgynevezett kedves, az alkalmazkodó főszolgabíró? Hát, természetesen azt, választások előtt, vagy rossz magaviselet esetén, nem

adott a gazdáknak engedélyt rá, hogy az udvarukon csépelhessenek. Tavaly, azelőtt, régóta mindig meg volt az engedély, páratlan előny a szérűn való cséplés helyett, hiszen nem kell háromféle fuvarral hazaszállítani a magot, a szalmát, a pelyvát. Most meg sem indokolták, hogy miért utasítják el a kérelmét, bár az ezzel járó helyszíni szemle volt a főbírónak úgyszólván az egyetlen szabályos mellékjövedelme. Ha nagyon lelkiismeretes volt, elsétált a kérdéses porta előtt és ezt helyszíni szemlének nevezte. Aki ellenzékire szavazott, annak az udvara automatikusan átalakult tűzveszélyes hellyé.

Azért tudtak Babitsék jutalmazni is. Már csak Babitsot említünk inkább, hiszen ő gondolkodott, érzett Csekonics nevében, helyette ő vett mindent zokon, talán a gazdájánál is jobban s lassankint annyira belejött ebbe a szerepébe, hogy hatalmaskodni kezdett, parancsolt a vármegyének. Ki mert volna ellentmondani, hiszen Csekonics szól rajta keresztül!

Az öreg Delimanics Imre, a régi vágású, jóízű szolgabírák közül való volt, de annyira behódoló, hogy a legkedvesebbek közé soroztatott. Mikor meghalt, Lajos nevű fia, Gesztessy János közjegyző irodájában dolgozott mint jelölt. Ügyvédi vizsgát nem tett, csak épp a doktorátusa volt meg. Egyszerre csenei főszolgabíró lett, az apja utódja, mert így kívánta Csekonics. További pályáját is az uradalom egyengette. Mikor Feilitzsch Berthold vármegyei főjegyzőt, Bánffy Dezső vejét, elvitték Hunyadba főispánnak, Delimanics követte a főjegyzői székben. A legközelebbi alkalommal alispánnak választották, épp csak a főispánságra kellett várnia. A tragikus véget ért, jobb sorsra érdemes Bethlen Miklós gróf halála után ugyanis a kormánynak sokáig nem kellett, — azonban Babitsék akarták.

Keresztülvittek ők ennél nagyobb dolgokat is.

Kis-Jécsán nagyon hasznos szolgálatokat tett mint kortes, Leitenbohr János. Jámbor parasztember, aki épp hogy le tudta irai a nevét. Megmondta azonban előre, hogy nem ingyen dolgozik.

— Hát mit akar?

— Postamester akarok lenni a falumban. Istenem, látszatra nem olyan nagy dolog, azért mégis csak vannak formaságok, bizonyos kvalifikációs kellékek. Babits maga járt el a dologban, a temesvári postaigazgatóság azt felelte, hogy lehetetlenség.

— Igen? Majd beszélek a kereskedelemügyi miniszterrel.

— Édes Józsim, felelték ott, kívánj másvalamit, ez apróság ugyan, de nem megy törvénysértés nélkül. Képzeld el, milyen megrohanás ér bennünket e precedenssel.

Babits megkötötte magát, most már lángolt az arca.

— Én pedig nem tágítok s ha nem teljesítetek, visszavonulok a politikai élettől.

Ez már nagyon is szívre ment. Babits visszavonul a politikától? Inkább legyen postamester Nagyjécsán Leitenbohr János.

Kinevezték, győzte is egy hónapig, aztán megszökött és visszament az ekéhez.

— Nem tudok hozzászokni ahhoz a gyalázatos ördögi masinához, — mondta a telefonra célozva.

Föltétlenül honorálták a jó szolgálatot. Jankó Ágoston, a felsőtorontáli ármentesítő társulat igazgatója is az ő emberük volt, egyébként olyan nivó, tehetség, hogy megélhetett volna behódolás nélkül is. (Legfeljebb nem éppen Torontálban.) Mikor alispán kellett a megyének, Csekonicsék őt választották meg s a megye átvette a magántársulatnál eltöltött teljes szolgálati idejét. Pedig nem volt semmi viszonzóság.

Csak Rónay Jenőt nem tudták Babitsék megmenteni. Széli Kálmánnak fontosabb volt a nemzeti párt barátsága, mint Csekonics jóakarata, a párt pedig a főispán fejét követelte. De meglehet, hogy nem is exponálták érte magukat valami nagyon.

Babits parolázott, ha kellett, parasztokkal s játszott alkalmadtán a legnagyobb fokú gögöt.

Arra volt nagyon büszke, hogy páratlan a memóriája s akit egyszer látott, annak a nevére is emlékszik. Ebben is számító volt, mert nagy tömegelésnél előbb — csak úgy en passante — informálódott.

— Kicsoda az az ember? — kérdezte egy ilyen alkalommal.

— A Weisz Csenéről.

— Ahá!

Azzal már sietett is feléje.

— Jó estét, kedves Weisz úr.

— A méltóságos úr ismer? — dadogta az meghattottan.

— Hogyne ismerném. Találkoztunk is már a kedves nagybátyjánál, régi jó barátommal. Hogy van a plébános úr?

Mindössze ott tévesztette el, hogy nem informálódott tovább. Ismerte a katolikus plébános Weiszt, Csenén s mikor a falut hallotta említeni a névvel együtt, el se képzelte, hogy ott egy krájlzer Weisz is van.

Pirkner megválasztása után udvari tanácsos lett, az összeomlás után tovább is kitartott a gazdája mellett, bár hatalom nélkül, aztán végre elpihent. Nem a működése régi helyén nyugszik, hanem Egerben.

5. Majd a Milán . . .

A sok érdekes alak közt, akik fiatalkoromat környékezték, a legérdekesebb csak legendaszerűen él bennem. Sokat hallottam róla, de évekig nem láttam. Életem az iskola, a Plank-kert, a kincstári erdő, az Elemérig terjedő vasúti töltés árkai, a temető, a svábok szerűje, a méntelep gyönyörűségei között telt el, ezek mindegyike kellően szolgáltatta a maga szenzációit. Ott-hon ritkán tartózkodtam, legföljebb muszájból, a nagyok beszéde sosem érdekelt, szavuk idegenül, tompán kongott a fülemben, de mikor ünnepnap délutánján vendégek érkeztek s megkezdődött a kalabriász (felsővel), néha, bortöltés közben, elkezdte szű-munkáját az ismeretlen fogalom.

— Hús esztendeje szolgálók, — mondta — Miklós bátyám, aztán elébem akarnak helyezni egy kölyköt. Ki látott már ilyet?

Közben kihúzta a makk-disznót és nagyot ütött öklével a linóleumra.

A többiek hallgattak, Miklós pedig folytatta:

— Barrátom...

A »r« betűt úgy ropogtatta, mintha ennek túlzott hangsúlyozásával kellene bizonyítani, illetve erősíteni a barátság mérvét. Igenis, ne tévedjen senki, itt szigorúan vett barrátokról van szó, azokhoz intéződik az ige.

— Azt hiszitek, hogy hagyom magamat ? Nem olyan fából vagyok faragva. Majd a Milán...

Egyelőre elfoglalta a játék izgalma, meg volt a játék kontrázva, azt igyekezett tisztázni. Utána inni kellett »erre a nagy ijedtségre«, majd jött a részletezés, mit kellett volna a partnernek hívni, »színbontás a játék elmélete«, végül helybe érkezett.

— Úgy értesültem, hogy holnap Becskereken van a Milán, majd beszélek vele és rendbejön minden.

Az apám jóhiszemű ember volt, de nem állhatta meg.

— Te is olyan befolyásosnak gondolod?

— Barrátom, amit a Milán akar... szszsz...

Három vagy négy hét múlva, hogy a társaság megingt nálunk gyülekezett, annak az örömére kellett újabb borokat felhozni a pincéből, hogy Miklósnak sikerült.

— Nem megmondtam? Amit a Milán a kezébe vesz, az biztos. Élő ember abban még nem csalódott.

Tényekkel állván szemben, ezt el kellett ismerni és magasztaló szavak estek a Milánról, aki jókedvében különféle dolgokat szokott a kezébe venni, még pedig sikerrel.

Határozottan irigyeltem, milyen jó neki! Én csak az apám puskáját vettem néha a kezembe s azért is kikaptam. Ha most idejönne a Milán és ugyanezt cselekedné, mindenki meg volna tisztelve. Az alakja azonban egyre nőtt a szememben. Ahogy fejlődtem, egyre többet jutottam felnőttek társaságába, néha az apámmal ballagtam valamerre s hallottam a nagyok beszédét.

— Hogy tanul a gyerek?

A gyerek, mint az alább a következő válaszból is napnál tisztábban kiderül, én voltam. Az apám ugyanis elkedvetlenedett hangon azt felelte:

— Na, nem szakad bele.

— Stipendiuma van-e?

— Dehogy van, dehogy.

— Miért nem szólsz a Milánnak? Az elintézi.

— Mondasz valamit.

Ahogy azonban én tudom, sose szólt neki, ő se tudott kérni, legkevesbbé azt, amihez jussa volt. A stipendiumot mindig mások kapták, már most hogy Milán segítségével, vagy anélkül-e, — arról nem tudok szót adni. Nem is fontos.

Az érdeklődésem azonban csak jó későn érkezett meg, hogy voltaképpen kicsoda az a Milán? Mikor először adtam fel a kérdést, csodálkozva néztek a szemembe:

— Te nem tudod?

— Nem én.

— Sose láttad Iszákovics Milánt?

— Soha az életben.

— Szép újságírónak készülsz te is.

Siettem hát pótolni elmaradt ismereteimet, akkor tudtam meg annyit, amennyit lehetséges.

Iszákovics az idősebb Sztojánovics Vazul után való főszolgabírója volt az antalfalvi járásnak, hatalmas, Brontes alak, kedves és közvetlen a végtelenségig, akárcsak Árpáddal jött volna Keletről, a legjobb cimborá, kártyában, italban az elsők között való.

A leghíresebb úri kocsis, aki valaha is élt a kontinensen. Négyest senki se tudott nálánál szebben, biztosabban hajtani s fogadásból — vágatásban — kiütötte akárkinek kezéből a négykrajcáróst.

Minden lakodalomban ő volt a »kume«.

— Adjatok csak ide néhány aranyat, mondta a gyánútlan vendégeknek.

Azok előzékenyen nyújtották át készletüket s Iszákovics Milán mindent kiszórt az ablakon.

— Ezt nézzétek, hogy verekednek érte!

Az sem volt utolsó tréfája, mikor a lagzi számára összeválogatta a legjobban megfelelő négy lovat. Páratlan tökéletességű, csakis hosszú farksrőnyű, lóál-

lománya volt mindig a délvidéki szerbségnek, fejedelmi ménesben helyet foglalhattak volna. Az volt az első dolga, hogy ezeket a kölcsönbe kért lovakat »lekurtirozta«, ami nemcsak nyírást jelent, hanem néhány farksigolya levágását is. A ló eredeti szépségének ragyogó hosszú sörényének, ezzel vége volt.

— Látni se akarom többet, nekem vissza ne küldd, uram, — zokogott a gazda, nem is a káron, inkább az elcsúfításon keseregve.

Hát Iszákovics Milán nem is küldte vissza, megtartotta szívesen.

Járásának jegyzőit éjfélutáni két órára rendelte be értekezletre.

— Látom az urak kötelességtudását, ragaszkodását, nagyon meg vagyok hatva. Tessék átvonulni a szomszéd szobába, majd ott értekezünk.

Terített asztal, csapravert sörös meg boros hordó várta őket. A járás már reszketett tőle, az ötleteitől, mert bár korrekt úr volt, a szeszélyeivel sok kárt csinált, — kisütötték hát, amit ilyen esetekben mindig sikerrel alkalmaztak. Hogy megszabaduljanak tőle, a nyolcvanas években fölléptették az uzdini kerületben képviselőnek s egyhangúlag meg is választották.

A kormány szekerét toltá, nem volt nehéz dolga, még választási költséget is kapott. Bent aztán hamar folytatta a népszerűséget. A régi szabadelvűpárt egyik legérdekesebb alakja lett, mulatságrendező, kártyacsaták bajnoka, azonban figyelmet ismerő közkatoná, aki izgatottan leste Tisza Kálmán szemöldökeinek mozdulását, nem cselekedvén másképpen, mint ahogy a generális parancsolta.

Milán itt, Milán ott, nem hiányzott semmiből, ilyen a jó cimborá, szerették, megbecsülték, apró kívánságait teljesítették. A képviselőnek ugyanis sosem az volt az első kötelessége, hogy jó törvényeket hozzon. Már hogy

lett volna! A törvény mindig a kormány dolga s megcsinálták azt képviselők nélkül is. Ellenben a kerületnek ezer a kívánsága, vicinálisok épülnek, közszállítások adódnak, regálébérletek válnak aktuálissá, — ki intézze el ezeket, ha nem a képviselő?

Iszákovics Milánnal mégis megesett az a kellemetlenség, hogy csak egy cikluson át volt képviselő, aztán kibukott. A vármegye, szokás szerint, mosta a kezét, népakaratot, tisztaságot emlegetett, az ellenfél vesztegetett, hatalmasabb volt. Voltaképpen kellett a mandátum másnak, ezért állították az öreget hidegre.

— Hát velem most mi lesz ?

Senki se válaszolt rá. A restauráción megpályázott egy sor állást — nem választották meg, arra hazament Mokrinba, elég csinos birtokára, a maga házába.

A legtöbb időt mégsem otthon töltötte, hanem Budapestén, a szabadelvű körben, meg az országgyűlés folyosóján, karzatán. Mondták, hogy a jó cirkuszi lóhoz hasonlóan annyira vérebe ment a fegyelem, hogy valahányszor a párt felállt szavazni, ő is felállt odakünn. Aztán elfogta a dacosság.

— Megbuktattatok, mégis megmutatom, hogy vagyok valaki.

Szinte kereste Torontálban az ügyes-bajos embereket.

— Pajtikám, nincs valami kívánságod? Szívesen elintézem a kormánynál.

Hogy sikerült, vérszemet kapott, de vérszemet kaptak a kívánságosak is.

— Majd a Milán...

A vármegye minden diákját ismerte Pesten, eljárt a szállásukra.

— Kinek van vizsgája?

Akinek volt, azt elkísérte az egyetemre, bement a tanárhoz.

— Barátom, ezt a gyereket muszáj áteresztenetek. Páratlan talentum, valamikor büszkék lesztek rá.

Leült a hallgatóság soraiba, ellenőrizte, hogy beváltja-e a professzor a szavát, vagy csak le akarta a nyakáról rázni. Bozontos szemöldöke rángatózott, orrfintorokat csinált, sűrűn krárogott, hogy észrevegyék, ha elfelejtkeztek volna róla. De a vizsgákat biztosította.

Ott sétált délben a Kecskeméti utca korzóján, mert hogy akkor az volt a divatos, ruhamutogató, szerelmi ügyeket lebonyolító, hely. Impozáns alakját, fatermőder gallérját, bozontos fürtjeit megbámulták, de az öreg fel is akart tűnni.

— Szervusz, szervusz, hogy vagy? — kiáltott valakire, föltétlenül előkelőségre, hogy mindenki lássa az összeköttetéseit.

Ha nagyon nagy volt a tömegelés, megérte a reprezentálás, volt egy másik kérdése is, szédülj Pest!

— Van-e pénzetek? — kiáltott rá találkozás közben a torontáli diákokra, akik áhítattal köszöntötték.

— Hát...

Hümmögés, zavar.

— Kellene-e?

Az emberek megálltak az utcán, asszony nép szeme felcsillant a pénzes zsák láttára. Lehet-e erre felelni? Persze hogy nem lehet. Mert bár hónap vége van, amikor a diák zsúrokra járt, hogy a szellemén kívül kicsit a teste is táplálékhoz jusson, azért ezt nem venni rajta észre a korzón, a magas cylinder alatt. Hol marad az úri önérzet, meg a látszat, amely szívesen elhítené magáról, hogy reá is vár otthon néhány ezer hold. Joszagú asszonyokkal, halálra míderezett leányokkal van tele az utca, Iszákovics Milán következőleg bátran eresztette meg a szédítő kérdést.

Hadfy Muci azonban, akit az orvosi tudományok elsajátításán kívül a cigányzenekarok között, esetleg (hivatalos nyelven: netán) fennálló értékbeli nívó is

érdekelt, mondom, Muci nem volt ilyen álszemérmes és visszakiáltotta:

— Hogy ne kellene, Milán bácsi, egy garasunk sincs.

Az izgalom elérte tetőfokát, a diákok tátott szájjal, kábult fejvel bámultak, az asszony nép a kirakatok tükréből leste a folytatást. Milán bácsit azonban nem lehetett zavarba hozni, visszakiáltotta a medikusnak:

— Akkor jól van, majd írok az apátoknak, hogy küldjön, felelte leeresztett hangon s úgy kacagott a fiúk elbűsulásán, meg a maga tréfáján, hogy a könnye is kicsordult.

Ekkor kezdett divatba jönni a »Majd a Milán« szalóige s valóban, Milán még hosszú évek múlva is ki tudott mindent járni. Azt beszéltek róla, hogy nem engedte magát elküldeni, letelepszik a miniszter foteljébe s akármi a válasz, bármilyen furfangos, kibúvós, ő nem enged.

— Bocsáss meg, kegyelmes uram, de üres kézzel nem mehetek haza. Meg kell hálálnom a bizalmat, hogy visszakerülhessek ide, ahol mégis csak a hasznomat vetétek.

Nem mozdult addig, amíg meg nem kapta amit akart, vitte haza személyesen az írást.

— Hogy lássátok, ki az Iszákovics Milán...

A vármegye még egyszer fölneszelt, melengette a barátságot, nehezebb ügyben igénybevette az ő szíveségét is másoké mellett, hanem azért Milán mégis csak lejárta magát. Mikor én megismertem, már kopott, elhanyagolt külsejű volt, a zsebében hordott egy rossz fésűt, azzal csinált a kávéházban toilletet, a kis birto-kát elköltötte, baráti kölcsönökből élt s egyre később jött meg Pestről, többnyire üres kézzel. A furfangjai ellen új furfangokat találtak ki, hiszen egyre jobban fogyott a remény, hogy még egyszer képviselő lesz. Szavazni pedig az utód is hűségesen szavaz.

6. A Demkó-ház

A Demkó-háznál jobban semmi sem reprezentálhatta a családot, a családiasságot. Ott volt — és ott van ma is — szemben a vármegyeházával, a plébániatemplom mögött. Első benyomásom az volt, hogy sosem alszik ki benne a tűz. Nem lehetett ugyanis a napnak olyan szaka, amikor mint minisztránszgyerekek temetésre indultunk, hogy hiába nyitottunk volna a konyhája füstölőbe való parázsért. A későbbi impresszióim ugyanazok maradtak: a Demkó-házban, valóban, sosem aludt ki a családi szeretet, a rajongásig érő ragaszkodás tüze. A központja az egésznek Demkó Pál volt, a meleg szemű, meleg szívű fiskális és a város országgyűlési képviselője. Valamikor maga is ifjú, azután később Pali bácsija, Palikája mindenkinek, habár talán akkor a legfiatalabb kedélyű.

Hihetetlen nyugodt lélek és imponáló egyéniség, aki egyetlen okos szóval nagy háborgásokat tudott lecsillapítani, őhöz fordultak akkor is, ha a vármegye »meg kellett nyomni a pennát«, — ahogy azt akkoriban mondták. A törvényszék végtárgyalási termében az ő zengő hangja harsogott, ha nagy védelemről volt szó.

Odatartozott Tisza Kálmán legbizalmasabb körzetéhez, szorgalmas klublátogató, aki a nyakában hordott vastag arany óraláncával tűnt föl a legelső sorban.

Az úri embereknek, a méltóságteljes egyéniségeknek olyan csoportja, mint az ő idejében, soha az élet-

ben nem kerül össze a magyar parlamentben. Csupa érett, megfontolt, javakorabeli úr, akik között szinte félszegen forog néhány ifjú, de máris oroszláncörmű képviselő. Valamennyije azonban higgadt modorú, akik hazulról hozták magukkal a jóneveltséget s a legszenvedélyesebb politikai küzdelmekben sem feledkeztek meg magukról.

A legjobban azért mégis otthon, a családi környezetben, érezte magát Demkó Pál. Ehhez a házhoz folyton hozzáragasztottak valamit, aszerint, amint nőttek a gyerekek és igyekeztek szárnyra kapni. Sok volt a Demkó-gyerek, Margit kivételével mind fiú s Pali bácsi azt szerette volna, ha valamennyi hazahozza az aszszonyt. Sok gyerek, sok unoka, — nincs ennél ragyogóbb látvány.

A ház tulajdonképpen feje mégis a Grószai volt, a Pali bácsi anyósa, a szigorú, finom öregasszony, lelke és lelkiismerete mindennek, ellenőrzője az unokáknak. Grószai okosabb volt, mint együttvéve egy tucat férfi s ha valamire nem mondta ki már az első pillanatban az áment, az körülbelül halott ügy volt. Gyöngye, törekenyen finom, alakja úgy állt hadvezérként az események ormán, egyetlen pillantással mindent átfutott és meglátott, azzal az egy pillantással tudott is mindent dirigálni.

Szükség volt a munkafelosztásra mindenképpen. A Demkó-ház kapui állandóan nyitva, ott úgy főztek, hogy három-négy vendég mindig érkezhett váratlanul.

— Látod, hogy terítették a te számodra is!

A Demkó-szüret pláne valóságos társadalmi esemény. Nem hívtak meg oda senkit, csak kihírdették, hogy mikor tartják meg. Erre aztán tudta mindenki, akit illet, hogy onnan nem maradhat el. Ennek a szellemében történt a nekikészülődés is. Kezdődött a sütés-főzés már reggel, délben a családtagokon kívül terített-

tek vagy egy tucattal többre, este néhány százra. Margit a familia liliomvirága, — finom, szubtilis, mintha nem ebbe a világba tartóznék, mint ahogy idő előtt el is ment a másíkba, — nem engedte volna át másnak azokat a gyűszűvel szaggatott apró vajas pogácsákat, amikért a férjek agyonszekírozták asszonyaikat.

— Miért nem tudtok ti is ilyet csinálni?

Azokból mindenkinek vinnie kellett haza kostolóba s a nekikészülődés számot vetett már ezzel a körülménnyel is .

Sehol és soha ilyen fesztelen jókedv, itt az egész város. Nagyrészt férfiak, asszony alig-alig. Aztán egy pillanatnyi fennakadás sincs.

Körülnéz a vendég és nyújtja a karját, hogy szóljon valamit, máris ott a Gieshüblis üveg, hozza valamelyik Demkó-fiú.

— Hát te honnan tudtad, hogy ezt akarom?

— Kiolvastam, bátyám, a szemedből.

Ahogy nőnek a fiúk, egyre több hasznukat lehet venni és valóban, a szemekből olvasnak. Tudnak itt mindent. Plechl bácsinak savanyúvizes borocska kell, Kiss Sándor piaristatanár és költő, alföldi fiú, tehát kap az alkalmon, hogy hamisítatlan aradhegyaljai bort igyék a gyoroki Demkó-szőlőből, vagy a kovaszinciből.

— Egy kis vizet hozzá, Sándor, biztatja valaki.

— Ezt, vízzel? — mered rá Kiss. Csak nem ettem meszet!

Tudják itt, ki szereti az édest, ki a pirkadtat, a burgundit; Lauka Guszti bepálinkázott már vacsora előtt, most csak azért eszik, hogy alapja legyen a feketekávénak, amit likörökkel vegyít a költői kedély.

— Vigyázz, öreg, megtudja a Kati!

Ott van valahol a Kati is nagy pléddel, hogy kellő alkalommal ráterítse öreg gazdájára, aki haza is visz magával egy kis kóstolót.

— Tudjátok, éjszaka felébredek s akkor jó néhány falat.

Ebédnek is beillik másnap délre. De legalább jól csúszik rá a bor, ami szintén innen vándorol a falatok kísérőtársaként.

Egyelőre felköszöntőt mond és megdicsér mindenkit, akit másnap megrág a Rózsa Náci csemegesboltjában. Egyre fokozódik a hangulat, melegszik a vendég füle, már megjelent a cigány is, húzza mindenkinek a magáét, kártyázó csoportok alakultak, »mindenki vigye a maga poharát!«, s a főispán asztaltól-asztalhoz megy, itt is gibicel, ott is, majd félrehúzódik néhány korifeussal.

Az aprószentek, akik az időjárást is a főispán homlokáról szeretnék megjósolni, szent áhítattal nézik őket a távolból.

— Nagy-politika folyik.

— Nini, bevonták a Pali bácsit is. Vájjon mire akarják rávenni, hogy úgy csóválja a fejét?

— Csakugyan, a főispán a szívére tette a kezét. Hogy ő nem enged.

Valaki aztán kitudja hallgatni a titkot. A megtárgyalt szenzációkat.

— Az édesanyám főzött utoljára ilyen jó töltöttkáposztát, mint amilyent ma kaptunk, — mondta Hadfy Mita bácsi, úgymint közjegyző és hagyományos választási elnök. Pedig anyám jó konyhát tartott.

A főispán a gyomrára tette a kezét. (Csak messziről tetszett úgy, hogy a szívére.)

— Félek tőle, hogy nem használ, annyit ettem. Ha óvatosan meg tudok szökni, éjfélkor eltűnök.

Pali bácsi mosolyogva rázza a fejét, az egész tenyerével legyint, úgy tiltakozik.

— Abból ugyan nem lesz semmi. Már gondoskodtam, hogy valaki hozzáértő leitassa a kocsisodat.

Mert a szőlő kint van, messzire a város határában. Szép szeptembervégi délutánon, amikor még egyszer megöleli a nap a földet és csókot ad az érett faleveleknek — Istenem, hiszen szerettem a gyümölcs-gyermekeiteket is, én tanítottam őket bújócskát játszani, — ilyenkor kedves séta idáig az út. De most már késő éjszaka van, a hold is bizonytalan, gyalog csak az elszánt ember indul meg innen, az is akkor, ha talál egy csoportra való elszántat. Már pedig a szüretről senki se megy haza, amíg nem muszáj. A ferbli most ízlik a legjobban. Schaeffer Antal pápai prelátus úr, bölcs előrelátással intézkedett minden eshetőségre nézve, holnap semmi estre se misézik, következőleg nem izgatja a hóra canonica, miért is — behúzván a zsinórt — joggal szólhat szigorú hangon valamelyik előzékeny Krumenackerre:

— A borból öntsön többet, ne a vízből. Sose ministrált ön?

Az egyik szobából — mert hatalmas épület ez a »Koma«- szinte a kiterjesztett családi használatra épült. — harsogó kacagás hangzik. Ott Bielek Tóni mesterkedik, beszél mozdulatlan arcizmokkal. Azaz mégse. Egy pillanatra kiesik a szerepéből.

— Az Istenért, csak nincsenek nők a közelünkben!

— Lányok nincsenek, legföljebb néhány asszony fülel a kulcslyukon.

— Akkor nincs baj, azokban nem esik kár. Egyébként is ami erőset mondtam, tőlük tanultam.

Az asszony népnek megint másik szobában kurizál az aranyifjúság, ott illedelmes témák kerülnek szőnyegre, legföljebb valamelyik kigyótestű szépség unja el az ülést.

— Ugyan, kedves Béla, sétáljunk egyet a szőlőben. Olyan szép a holdvilág, éppen most bújt elő a felhők mögül.

— A holdvilág — szó sincs róla — nagyon szép és folyékony ezüsttel borít be mindent, a megszedett szőlőtőkét, puttonyokat, amint ott állanak dolguk végeztével sorjában, a présházat. Álmodozásra csábít a levegő, bár egy kissé megdidergeti az embert, azonban Béla felajánlja a karját s akkor még szorosabban fogja fel egymás mellett két test a hideget.

— Édes!

— Édes-

Töredezett szavak hallatszanak, nyilván az idei szőlő cukortartalmáról beszélnek. Gyönyörű meleg volt a nyárutó, megérhetett. A kígyótestű szépség is.

Elmúlt a szüret, elmúlt minden. Rég pihenni tért Pali bácsi is, akinek meg kellett érnie azt a hálátlanságot, hogy áldozata lett Széll Kálmán véget nem érő pakálási szenvedélyének. A Demkó-ház az maradt azért, ami volt, mindenki absteig-kvartierja. Ide úgy jöttek az emberek, hogy hazajönnek és nem számítják, hogy ennyi vizitet adtunk, ennyit adunk vissza. Sokszor úgy tűnik fel, hogy például Katica néni, aki nagymama korában is épp olyan szép volt, mint amilyen híres szépség fiatal korában, — talán sohasem lépte át a ház küszöbét. Nem érdekelte a divat, a könnyed szórakozás, túlon-túl elfoglalta a családja, a sok gyerek. Soha azért rosszkedvű nem volt, közvetlen és természetes, mint a falat kenyér, amely egyúttal a legjobb is minden ételek sorában. A fácánt meg lehet unni, ezt nem.

A régi nagy família azóta szétszóródott, az öreg házban egyedül lakik Demkó Pista, s mikor megszólal az öreg harang, amit Percsics Zoltánnak sikerült megmentenie a háború molochja elől, bizonyos, hogy mond verset az elköltözőitekért is, nem csak az élőkért.

7. A gyalogjáró király

Tallián Béla, mindig érdekes egyénisége volt a régi Torontálnak. Már a szegedi árvíz idején, újszegedi szolgabíró korában, tagja a királyi biztosi tanácsnak, amelyet Komjáthy Béla, az élesnyelvűségéről és párbajpisztolyairól egyaránt híres képviselő, »Szeged veszedelme«-nek keresztelt el. Meg is verselte sorba a tanácstagokat, Talliánról ezt írva:

. . . Talliánnak hívnak,
Éke vagyok s méltán sok bolt-kirakatnak;
Karperecet hordok, mert ez úri módí,
Nincs egy mozdulatom, amelyik valódi.
Szolgabíró vagyok, de alispán-tojás,
Ha meg nem zápulok, lesz nagy pezsgő-folyás.
Hogy kerültem ide, annak nincs alapja,
Minden más, csak érdem nem volt annak apja...

De ez még a karrier elején volt, Komjáthy pedig a legveszedelmesebb nyelvű emberek közül való.

Talliánból aztán hamarosan csakugyan alispán lett, majd elvitték főispánnak Somogyba, — a család volta-képpen szarmazási helyére, — később Békést dirigálja, a karlócai kongresszus királyi biztosa lesz, aztán Tisza István kormányában földmivelésügyi miniszter.

Határozottan szép és csinos férfi, előkelő a megjelenése, finom az arcéle, örökké amolyan huszáros snájdig a modora. Atyafiságban volt a felesége révén — báró Baich-leány — az Obrenovicsékkal, bár — érdekes — külsőre, arcban Petár királyra emlékeztetett.

Zárt mozdulatai voltak s egészen hétköznapi dolgot is körülhordott tekintettel enunciált.

Pompásan tudta magát adminisztrálni. Rónay Jenő például tehetségesebb volt nála, még sem boldogult, ő viszont ott vétette el a dolgát, ahol egy kis diplomáciai ügyességre lett volna szüksége.

— Rónay — mondta valaki — olyan fifikus, hogy amikor be kellene mennie ebből a szobából a másikba, nem megy úgy, amint bárki más. Ő kimászik az ablakon, megkerüli az udvart és akkor megy be a másik ablakon.

Rónay mindig egy fokkal járt a Tallián nyomában s talán az volt elmaradásának az oka, hogy sose került el Torontálból, ott akarta igazgatni a szerteágazó, százféle elemből álló vármegyét, amíg felfalták az elemek. Alispán is akkor lett, amikor Tallián elment Békésbe.

Tisza István kabinetjében tagnak lenni egyébként is egyet jelentett az egyéniségéről való lemondással. Tisza alatt a szakminiszter voltaképpen csak miniszteri tanácsos volt a saját tárcája alatt, azt tette, amit az elnök diktált.

Ezt befelé legföljebb a politikusok veszik észre, ki felé mégis csak miniszteri ember. A mennyasszony életének döntő pillanatai nem olyan izgalmasak, mint a képviselőké, mikor kabinetalakításról van szó. Ott izgul, topog valamennyi, valahogy el ne takarjon a másik, álljunk előnyös pózban, hátha rajtunk akad meg a szultán tekintete s nekünk dobja a selyemkendőt.

Sokszor élete végén sem jön rá a kiválasztott, hogy miért választották ki éppen őt. A legérdekesebb volt, rátermett, — mondja a loyális sajtó — sa boldog ember elhiszi. Kicsoda kételkedik benne, hogy nem ő a legérdemesebb?

Tallián Béla tudott reprezentálni, bár híres volt arról, hogy senkinek se tett szívességet. Ígért mindent,

aztán passzív maradt, élő emberért nem exponálta magát.

Vagyonából tellett a reprezentálásra, viszont meg kell adni, hogy szorgalmas, jó gazda volt, fanatikusa a fáknak, aki nem pazarolt és feleslegesre nem szórta a pénzt. Csak cigarettázni szeretett a végletekig, elszívott naponta hatvanat is, egyikről a másikra gyűjtve. De azt is otthon töltötték. Egyiptomit csupán a klubban szívott.

Éppen a dohányzó szenvedélye hozta egyszer olyan helyzetbe, amilyenbe ritkán került emberfia, aki járatos a közmondásokban.

Valami királyi fogadtatás volt Budán, nagy ceremónia, díszmagyarruhás, meg uniformisos emberek serege, meztelen vállú asszonynéppel tarkítva. A ceremónia előírás szerint folyt le, voltak bemutatások, megszólítások (amikről mindig másnap jut eszébe a kitüntetettnek, hogy milyen okosat mondhatott volna ő), aztán a király visszavonult kíséretével és néhány kiválasztottal valamelyik kisebb terembe, a társaság megrohanta a büffé-asztalokat, esetleg táncolt.

Jó is lett volna minden, csak éppen dohányozni nem volt szabad, már pedig ez a legnagyobb kín annak, akinek szenvedélye.

— Csak egy cigarettát, abból is két szippantást! — sóhajtott Tallián. Eltűnik egy pillanatra, — gondolta — elég nagy ez a palota, valahol csak lehetséges lesz. Mivel pedig legjobb az egyenes út, vállon ragadott egy lakájt.

— Kedves barátom, adjon tanácsot, hol szippanthatnék titokban néhányat?

— Ezen a kis ajtón ki méltóztatik menni, ott folyosó következik, annak a vége igen alkalmas.

— Nagyszerű, köszönöm!

Megy is ki Tallián, rágyújt s abban a pillanatban

feledve minden keserűség. Csakhogy egy cigaretta semmi, hamar véget ért, gyűjtsunk rá még egyre.

Abban a pillanatban sarkantyúpengést hall, valaki közeledik. Mégis csak röstellne, hogy ilyen turpiságon fogják. Egy kegyelmes úr, aki nem tud uralkodni a szenvedélyén, — itt egy ajtó, hátha nyílik, gyorsan be.

Hát nyílt. Szép, márványos helyiség volt, minden kényelemmel ellátva, már bizony hiába csűrjük-csavarjuk, angolos ennek a berendezése és kézmosásra is szolgál. Hogy egy kegyelmes úr most cigarettázik benne, az csekélység. Megtett ehhez hasonlót diákkorában is, csak biztonságban legyen.

Erre haladt el a sarkantyús, hallani a lépéseit, — hát Uramfia, akkor csak kivágódik az ajtó, pofoncsapott kalapú alak tárja fel s belép rajta a király, maga Ferenc József.

Tallián Bélának a torkán akadt a füst, az arca színeket változtatott, még csak hebegni sem tudott. A király sokkal közvetlenebb volt, megértett mindent, mosolygott.

— Ja, ja, kedves Tallián, én is ösmerem a dohányzás szenvedélyét. Hát nagyon örültem...

Azt jelentette ez, hogy el lehet menni, vége a kihallgatásnak. Ha nagyon meg volna illetődve, legföljebb később...

...Mikor nagyon bizalmas körökben arról került beszéd, hogy kit mikor szólított meg a király (amit tudvalevőleg a dédunokák sem szoktak elfelejteni s úgy kenik a meg nem szólított dédunokáinak az orra alá), Tallián Béla rendszerint igen jókedvű lett.

— Azért egyiktek sem beszélt vele ott, ahol én.

— Órákon át egymás mellett lovagoltunk! — dicsekedett a generális.

— Lovagolni? Az is valami? Amikor mi diskuráltunk, gyalog járt ő is.

8. Lauka Gusztáv

A legnagyobb bohém

Ki más lehetett volna, mint Lauka Gusztáv, a »kosszorús költő«, ahogyan ünneplések alkalmával emlegették. Mert volt ünnepeztetése elég, abból nem engedett, akárcsak a vidéki ripacs színész, aki vándorolván a hon-haza összes berkeiben, itt is, ott is jubileumot rendeztet magának, összekötvén azt a jutalomjátékkal. Ilyen esetben ugyanis nem maradtak el a nemzeti ajándékok, gyűjtőívek cirkálnak a városban, — de apró helyeken megteszi a sonka, meg a tojás is.

Gusztai bácsi hasonlóképpen járt el, összekeverve a dátumokat az alkalomnak és a szükségnek megfelelően, pedig rideg adatok szerint 1818 január 20-án született a szatmármegyei Vitkán s 1902 augusztusában halt meg Becskereken. Ezek szerint élt 84 évet. A szó legszorosabb értelmében »élt«, ami csak jót jelent. Magas kora terhét könnyedén hordozta, csak a halál tudta megtörni, amely egyszer eljött érte és m)agával vitte.

Pedig mennyire félt a haláltól, jaj mennyire! öregségében rászokott még az imádságra is, ha pedig egyik napra ágyba döntötte a szeles idő, úgy vélte kiengeztelni az égi jóságot, hogy ódát zengett a »Magyar Állam« című klerikális újságban az Istenséghez nyilván abban bizakodván, hogy a papok lapját előbb olvassák el odafönn, mint a többit.

Igaz, immár döcögősek voltak ezek a versek, de mit törődnek a külső formával ott, ahol a szívek érzését kutatják !

Lauka Gusztávot az életben senki komolynak nem látta, hosszú esztendei változatos bohémeskedésben teltek el, nem is tudott másfajta lenni.

— Elég cudar a világ, mit törődjem a komolysággal! Éppen én szomorkodjam miattuk? Nem vagyok bolond !

Ezért volt víg nyolcvannégy éven keresztül, sőt utolsó pillanatában sem hagyta el a humor. Egy szombat reggel még levelet íratott Mayer Rezsőnek, a Torontál kiadójának.

»Édes Rudikám, küldj öt forint előleget. Közelebb vagyok már a másvilághoz s ha nem fizethetném vissza, inkább szerzek neked egy jó helyet odafönn«.

Délben már csakugyan kereste a jó helyet Guszti bácsi.

Kortársa és személyes jóbarátja volt Jókainak, Szigligetinek, Vachotnak, Vajda Péternek, Tompának, Kúthynak, főleg Petőfinek. Ő mutatta be a világszellemet Szendrey Júliának. Maga gazdásznak készült, »úrfi« is volt néhány uradalomban (az apja a Károlyi grófok tisztartója), de hamar ráunt erre a foglalkozásra és felment Pestre, hogy az írói pályán koplaljon. Az irodalomtörténetek csak futólag emlékeznek meg róla, azonban kétségtelen érdeme, hogy az elsők között volt, akik a vidéki életet festették s ébren tartották az érdeklődést az irodalom iránt. Nem volt olyan litteraris mozgalom, amelyikben ne vett volna részt, (egyik megalapítója volt a Petőfi-Társaságnak is), nem volt olyan újság, amelyikbe ne irt volna. Ha aztán kapott 12—15 forintot egy elbeszélésért, azt nyomban elvacsorázta.

Néha a szemére hányták, hogy az abszolutizmus idején hivatalt vállalt és szolgálta a Bach-rendszert.

— Kém volt Lauka, besúgó, detektív! — hangoztaták a nagyképűek, akik minden időben voltak és szerettek boltot nyitni a maguk hazafiságából.

Pedig úgy áll a bál, hogy Laukának csakugyan volt valami hivatala, amiből fix fizetést húzott. Pálffy Móric kormányzósága idején az állami sajtóosztályban. Ami azért érdekes, mert viszont a szabadságharcban a »honvédelmi bizottmány« jegyzője volt. De hogy hazáruló lett volna? Szó sincs róla, csak szegény ember volt és bohém, aki akkor se járt volna utána bárminek, ha nagyon szorítják rá. Azonban a rendszernek munkálkodásra volt szüksége, mindenki gyanús volt, aki él, kapva kaptak a leglényegesebb apróságon is, Lauka Gusztáv hát hamar beilleszkedett a gondolatvilágukba és kiszolgáltatta őket. Teszem azt, nagy memorandumot szerkesztett és felszámolt titokzatos adatokkal, hogy az óbudai szabólegények összeesküdtek és meg akarják buktatni az uralkodó rendszert.

Nosza, hatalmas nyomozás indult meg, végzalták egy kicsit a szabókat, de nem bizonyult rájuk semmi bűn.

— Nagyon ravaszok, nagyon ügyesek, — hajtogatatta Lauka és következő jelentésében már a szításokra, vagy a gombkötőkre terelte a gyanút.

Azonban magyar embert soha nem mártott be, csak olyan adatokat szolgáltatott, amelyekről úgyis kiderült az ártatlanságuk. Bohém volt, könnyelmű, aki a tréfa kedvéért néha többet megengedett magának a kelleténél. Mikor 1927 nyarán a bécsi kommunisták felgyújtották az igazságügyi palotát, voltaképpen a telekkönyveket akarták elpusztítani. Ott őrizték a Bach-korszak belügyi és rendőri iratait is, amelyek egy jórésze elégett. Hála Istennek, legalább sok magyar spicli kezenyoma eltűnt. Lauka Gusztáv azonban humoreszkeket gyártott hivatalos formában.

Tisza Kálmán adott neki később valami kis hivatalt a belügyminisztériumban. Itt is inkább a fix fizetés volt a fő, nem a munkakör. A megszabott munkakört ugyanis nem bírta el a természete.

Egy decemberi hónapban aztán különösen érezve a pénztelenség átkát, kisütötte a forrást, ahonnan jókora összeg csoroghat. Beadványt intézett a minisztériumhoz, hogy megrongálódott egészsége nem bírja el a hivatali levegőt. Rendelkezésére bocsátja hát az állását, lemond a nyugdíjigényéről, ha megkapja végkielégítésül két évi fizetését.

Megkapta, aztán vidáman élt, szép karácsonyt csapott, január másodikán pedig megjelent a hivatalában. Leült az íróasztalához, nyúllábbal lesöpörte és várta, hogy hozzák az aktákat. Az emberek fanyalodva néztek, végül meghallotta a közvetlen főnöke is, hogy itt van Lauka, kiment hát hozzá.

— Nem kaptad meg, Guszti a felmentésedet?

— Dehogyanem.

— Túlságos lelkiismeretes vagy, kérlek, neked már nem kell dolgoznod.

— Nem úgy van, barátom, mert egészen másképpen van. Ugyanis meggondoltam a dolgot és visszatérek ide. Nem tudok én dologtalanul élni, sose volt kegyerem a naplopás.

A főnök vállat vont, kiment, jelentést tett, a miniszterelnök pedig elnevette magát.

— Nem javul meg a Guszti soha. Isten neki, iktasátok megint a státusba. Jó stikli volt az a végkielégítés.

Az élet zajlott tovább, a kormány kerekei hol nyikorogtak, hol simábban gördültek, eltelt az év, amikor Lauka újból megírta a kérvényét.

— Megrongált egészségem... az ártó hivatali szoba-levegő... egy évi végkielégítés...

De már erre nagyon megharagudott Tisza Kálmán.

— Egy lepényből elég egy sütet. A tréfák se jók felmelegítve.

Éppen nála járt Hertelendy József torontáli főispán, minden főispánok gyöngye, akinél tökéletesebben senki sem szállította a kormánypárti képviselőket. Ha Torontálban valaki rezonírozni próbált, vagy túlságosan belemelegedett az ellenzéki korteskedésbe, Hertelendy nyomban meginvitálta egy kis barátságos diskurzusra.

— Nem óhajtana, kérem, jobb meggyőződésre áttérni ?

— Mik lesznek akkor az elveimmel?

— Abbizony, elvek, szép dolgok azok.

Már nyitotta is ki az íróasztala fiókját, kutatott a gondosan őrzött iratok közt.

— Őszintén megvallva, nagyon szeretem az elvhű embereket, nincs is annál szebb, mert ezek az igazi fehér hollók. Csak tessék továbbra is kitartani. Voltaképpen nem is ezért fárasztottam én kedves barátom-uramat, inkább szíves felvilágosítást szeretnék kérni egy ügyben, ami itt hever nálam. Kényes, kellemetlen benne az, hogy épp önre vonatkozik. Szándékosan tartottam vissza, de sokáig nem bírom, mert erősen piszkálják.

Az elvhű ember elsápadt, dadogni kezdett, már pedig Hertelendynek minden okvetetlenkedő emberről volt ilyen aktája tartalékban.

— Hát, kérem, méltóságos uram, őszintén szólva, nem is ragaszkodom én annyira a jelöltséghez, csak hogy engem is piszkáljanak.

— Ne hagyja magát! Legyen férfi!

— Igenis, az leszek. Mert ugyan minek mozduljak ki a megszokott kényelemből! Kell nekem az a képviselőség? Kell a csudának. Igazam van?

— De mennyire! Hát nagyon örültem, hogy szerencsém volt, látogasson el máskor is hozzám, ha nincs okosabb dolga.

— Izé... könyörgöm, mi lesz azokkal az aktákkal?

— Legyen nyugodt, én is férfi leszek. Majd lerázom a nyakamról az okvetetlenkedőket. Még egyszer minden jót, szervusz.

Hát ez volt dióhéjban Hertelendy József, akinek azt mondja Tisza:

— Józsikám, van nekem itt egy emberem, akit el szeretnék helyezni. Igen kiváló férfi, híres koszorús író, Petőfi kortársa, ugyan tudnál vele valamit csinálni?

— Hogyne tudnék, ha parancsolod. Épp üresedésben van az allevéltárnoki állás, majd kinevezem, legalább tehermentesítem a sógort, a Bakó Farkast.

— Ugyan, tedd meg, hálás leszek.

— Szót se érdemel, kegyelmes uram, máris megvan.

Vitte nyomban magával. Szegény Lauka eleintén nagyot nézett, de amikor meghallotta, hogy Nagybecskereken pezsgő, eleven élet van, hamar felvidult.

— Bejár-e a megyeszékhelyre a Csekonics?

— Mi az, hogy bejár! Itt szórja el a pénzét.

— Megyek, cimbora, megyek. Úgyis torkig vagyok már ezzel a Pesttel.

A múlt századnak akkor értünk a nyolcvanas éveikhez. 1882-öt írtunk.

Csekonics ugyan sohasem szórta a pénzt, épp olyan józan és takarékos gazda volt mindig, mint amilyen gazdag, azért Lauka Gusztáv hamar megszerette Torontált. Sok dolga nem volt a megyeházán, a közgyűléseken a forma kedvéért referált néhány jelentéktelen aktát, többnyire a szabadságolások kérvényeit, rábizták, mint »koszorús költő«-re a díszszónaklatokat, meg

a hivatalos lap szerkesztését is. Hetilap volt, kényelmesen teleírta vármegyei potentátok dicsőítésével.

Akkoriban főbenjáró dolognak tetszett ellenzéki újság járatása. Valahogy úgy képzelte el a vármegye, hogy a kormány kémeket tart a napilapok kiadóhivatalában, azok ellopják az előfizetők listáját, ezért csóválja olykor fejét Tisza.

— Ejnye, ejnye, sose hittem volna erről a Lesztánszky Sándorról, hogy támogatja a támadóinkat. Hamar jegyezzétek be a nevét a fekete könyvbe.

Nem vagyok benne biztos, nem szította-e ilyen irányban a hangulatot maga Lauka is, azonban az a biztos, hogy a vármegye urai rajta keresztül fizettek elő a gyanús újságokra.

— Lehet mindjárt egész évre is!

Volt, aki előre kifizette az esztendő, más csak hónapoként prenumerált. Az öreg azonban a helyi trafikban vásárolta meg naponta a szükséges példányokat és ő osztotta szét reggel a hivatalokban. Lényegében így ráfizetett, de meg volt az előnye, hogy évnegyedekben, meg hónap elsején, nagyobb összeghez jutott, hónapoként prenumerált.

Özvegységében Babinsky Kati, a nagy darab tót asszony, lett a gondviselője, házvezetőnője a családnak eddig is. Utána megy, ha vacsorára van valahová meghíva, vállára teríti hűvösödő estéken a nagykendőt s veszekszik vele.

— Minek eszik megint olyan sokat? Majd aztán én nyögök éjszaka, nem maga!

A stiklijei? Hát azokból volt bőven. Körülbelül nem volt kaputos ember a megyében, aki ne írt volna neki váltót alá. (Mikor meghalt az apám, akit a temetésen Guszti bácsi búcsúztatott, így kondoleált:

— Derék ember volt az öreg, sajnálom, mert most másik zsiránsról kell helyette gondoskodnom).

Reggel beült a Rósa Náci fűszeres boltjába s elfrüstkölt két forintot is.

Rósa Ignác hatalmas, kövér ember volt, dobszerű hassal és filozófus elmével. Szerette az aforizmákat, sőt egyszer elárulta, hogy azokat le is szokta írni.

— Nagyszerű, pompás! Újjászületik tőle az ember, — lelkenedett a költő.

— A gondolataimra érted, Guszti bácsi? — kérdezte felvillanyozva a derék fűszeres, aki a lapok nyílterében intenzív család háborúskodást folytatott Béla öccsével, a nagyutcai fűszeressel.

— Ugyan, azok a gondolatok! A rákra mondtam.

Lehetőleg nem szeretett udvariatlan lenni, nagyon is kedves volt szembe, hát megragadta a legelső alkalmat, hogy létrehozza a megengesztelődést.

— Nácikám, — mondta egyszer, külön karosszékeiben ülve a dúsan felszerelt csemegekereskedésben, — Nácikám, — mondta olyan időben, amikor alig volt pénze, — te voltaképpen pályát tévesztett ember vagy, mert írónak kellett volna lenned. Kinek van annyi bölcs gondolata, mint neked!

— Hát ami azt illeti, azaz csak az Isten tudja, — szerénykedett Náci bácsi.

Szinte hízott a boldogságtól, pedig elég hatalmas volt amúgy is a pocakja.

— Adj egy csomót belőlük, majd én elhelyezem.

Meg is jelentek a Képes Családi Lapokban, megtalálja, aki keresi. Ez az újság közölte egyébként Lauka regényeit, összegyűjthető melléklet-ívek formájában. Száz forint tiszteletdíj és száz példány járt egy regényért. Azaz másik száz forint, mert a könyveket az öreg maga árusította, megírva mindegyikben a legfrissebb torontáli botrányokat.

Déli tizenkettő táján már a Magyar Király sörasztalánál találjuk. Akkor is jóízűen evett, azért soha ebédet nem mulasztott el.

Apró kölcsönök fűzték minden jóbaráthoz. Itt a Királyban beszéltek egyszer egy eladósodott fiatalemberről, — Lauka tette be a garast.

— Milyen nagy baj, ha valaki könnyelmű.

— Ugyan, Guszti bácsi, szóltak közbe, hát te sose csináltál adósságot?

Az öreg az asztalra csap, csupa méltatlankodás:

— Micsoda impertinencia ez? Jelentkezzen az, akinek adósa maradtam az életben.

Ha a szót követi a tett, olyan húzódás támad, hogy beillik zendülésnek. Az urak azonban sápadtan néztek egymásra és nem jelentkezett senki. Olyan hatalmas foggás volt ez a felháborodás, hogy frappírozta vakmerőségével az embereket.

— Na hát! — mondta teljes elégtételt szerezve magának Guszti bácsi.

Amúgy tréfás, elmés, előzékeny, szeretetreméltó, tudott előkelő szalonember lenni, spanyol grandnak tartotta magát. (Don Gunárosz volt az egyik pszeudonimje), azért a csereberélés volt a szenvedélye. A zsebe mindig tele órával, láncsal, gyűrűvel, pipával, amik hozzájuk fűződő történetekkel váltak értékesé.

— Napoleon gyűrűje. Tíz forint.

— Kettő elég lesz?

— Ide vele.

Szedett elő egy órát.

— Az öreg Andrássy Gyula már a ravatalon feködt, mikor a felesége kivette a zsebéből.

Szathmáry Kálmán kincstári ügyésznél volt ebéden, feketénél a társaság pipára gyűjt, Guszti bácsi csibukott kap. Késő délután, apostolok oszlása, azt mondja az öreg:

— Olyan jól ég, hogy vétek volna abbahagyni. Elmegyek veled így, majd visszaküldöm.

Harmadnap már összetévesztette a holmikot abban a nagy privát-múzeumban, így kínálgatta épp Szathmárynak a saját pipáját:

— Kálmánom, te értesz az ilyesmihez, vedd meg. Deák Ferencé volt, írás is van róla.

Ha leleplezték, ő nevetett legnagyobbat.

— Comédianté! — mondta ilyenkor, általában azt jellemezve vele, hogy az egész világ komédia.

A kilencvenes években Rómában járt s kihallgatáson fogadta XIII. Leó pápa. Pompásan elbeszélgettek klasszikus latin nyelven, aminek szintén mestere volt Lauka, közben azt kérdi a szent atya:

— Fiam, van-e családod?

A torontáli legendák szerint Lauka azt válaszolta:

— Az nincs, szent atyám, hanem van egy aranyóráám, amit még Luther Márton hordott. Nagyon olcsón odaadnám.

A piarista-rendház nagyra becsülte, oda egyszer és mindenkorra meg volt híva ebédre. Ne is jelentse előre, csak toppanjon be akármikor, — természetesen idejében. Ünneppon különösen várják.

Történt, hogy új főigazgatót kapott a tankerület Platz Bonifác cistercita szerzetes személyében. Értékes tudós volt, amúgy hideg ember, aki miatt egynémely bukott diák a halálba is menekült. Most először jött Becskerekre látogatóba, Lauka parádéba vágva magát ment elébe.

— Isten hozta nagyságodat, nagyon boldog vagyok, hogy megismerhetem.

Gusztai bácsi irodalomtörténeti értékén kívül levéltáros is volt, tb. megyei főjegyző, a Ferenc József rend

lovagja, főleg öreg ember, — hát annál furcsább volt, hogy a hegyes orrú főigazgató azt mondja:

— Hogy van, Lauka úr?

Don Gunároszban hirtelen felágaskodott az úri önérzet, a jólneveltség, amit megannyi bohém tempó sem tud megölni s hamar magához tért.

— Valahogy csak megvagyok. Hát maga, Platz úr?

Azzal sarkon fordul, ott hagyta a főigazgatót, már nem volt rá kíváncsi.

A fiatal tehetségeket nagyon szerette, magához rendelte őket és — lediktálta nekik a verseit, regényeit. Mert írni régen nem tudott, (rideg lelkű irodalomtörténészek szerint fiatal korában sem), reszketett a keze, mint általában az egész teste, amely törött lába miatt előrebillegve járt.

Nagyon fiatal legényke voltam, mikor megjelent az első bűnöm, azaz a verseskönyvem.

— örülök a sikerednek, fogott el az utcán Lauka. Vagy-e már húsz éves?

— Most múltam tizenkilenc.

— Hát majd írok a könyvedről, nagyon szívesen írok, mert szeretlek. Az apádat is szerettem. Csak küldj vagy huszonöt példányt a műből, hogy elolvassam.

Azért is harmincat küldtem. Azonban a jó öreg nagyobb kárt okozott, mint hasznot, mert mikor a könyvkereskedések unszolták a publikumot, hogy vásárolják meg forintjával a könyvemet, az unszolt fél azt felelte.

— Nem vagyok bolond, mikor Guszti bácsitól megkaphatom harminc krajcárért!

Azonban az is lehet, hogy Lauka szerint nem értek többet ennél.

Hegedűs Pál, a korán elhunyt, rendkívüli írói értékű tanár, a nagykikindai gimnáziumban tanított, onnan küldött pompás írásokat a Torontálnak. Egyszer

dolga akadt Becskereken, természetes, hogy felkeresi Guszti bácsit is.

— Te vagy az a Hegedűs? Szép dolgot írtál. Látom, okos ember vagy, az volt az apád is. Ismertem jól. A Miklós bátyád a legritkább zsenik közül való, hiszen különben nem lehetett volna főjegyzője a vármegyének. Most pedig jer, kifizetem a honoráriumodat.

A Rózsa-vendéglőbe mentek.

— Szereted a rákot?

— Még nem sokat ettem, szerénykedett Hegedűs.

— Hát tengeri pókot kentél-e már zsömlyére?

— Még soha.

— Gyerek vagy, nem tudod, mi a jó. De osztrigát csak ettél?

— Amikor nagyon sok pénzem volt diákkoromban.

— Akkor fejedelmi ozsonnában lesz részed.

Volt ott az asztalon minden. Külön ital az egyes falatokhoz, amint dukál is. Sör helyett, sherry, később egy pohár pezsgő. Hegedűs bámult eleintén ezen a lukullusi lakomán és szinte elszégyenkezett, hogy milyen fejedelmi ellátásban részesült egy tárcáért.

Közbül délre járt az idő, Guszti bácsi az órája után (nyúlt.

— Ebédelni is kellene. Gyere haza, a vendégem vagy. Pincér!

Jött a számolómester.

— Adja össze, mi volt.

Az számolni kezdett és kihozott tizenkét forint negyven krajcárt. Guszti bácsi erre rátette a kezét Hegedűs vállára.

— Most pedig fizesd ki fiam. Ez volt a te első írói honoráriumod. Apropos. Küldj a vasárnapi számra megint valamit.

Valamelyik külföldi kiállításról a sok mindenféle holmi között egy juxtárgyat is hozott haza Dániel László, a nagytehetségű gavallér alispán, aki — mellesleg említve — nem tudta megcsinálni azt a közéleti karriert, amire hivatva lett volna. Hogy mikén múlhat néha ilyesmi?

Apró gépezet volt ez, ravasz, titkos belső rezeszekkel, csavarral, ellátva, mint a verkli. Az ember beletett egy cédulát, forgatta és az jött ki belőle, — amit már előzőleg elhelyezett belül.

Dániel direkt Laukára gondolt, mikor megvásárolta. (Mert nem kell ám azt gondolni, hogy abban az időben az emberek minden idejüket problémák nagyképű megoldásával töltötték. A tekintélyek is szépen kialakultak lassankint, nem gyártották őket muszáj-tisztelettel).

Tudta, mikor látogat el a hivatalába Guszti bácsi, hát abban a pillanatban dugta el ijedt-kapkodva, titokzatosan, amikor belépett az öreg.

Lauka kíváncsibb volt egy tucat vén asszonynál, hamar lépre ment.

— Mit rejtegetsz, édes Lászlóm?

— Semmit, felelte Dániel tettetett zavarral,

— De láttam ám, csak nem tudom, hogy mi az.

— Gyújts inkább csibukra, öregem.

Fúrta Lauka oldalát a dolog, hamar sort kerített rá megint.

— Nekem megmondhatod, ha senki másnak, de nekem biztosan. Úgy el van bennem temetve, mint a sírban.

Dániel csak sóhajtozott, kedvetlenkedett, aztán arról kezdett beszélni, hogy súlyos anyagi válságba jutott.

— Csak látszat a vagyonom, minden fámon, fűszálamon több a teher, mint a levél, nem tudom, mi lesz velem, honnan szerzek pénzt.

— Váltóra, édes Lászlóm...

— Igen ám, de azt ki is kell fizetni.

— Nono, az nem olyan bizonyos.

(Az öreg soha az életben nem fizetett ki váltót. Hiedgévérrel tudta elnézni, hogyan intézik el ezt a műveletet a zsiránsai).

— A legutolsóira kell vetemednem, suttogta Dániel, aztán megragadta Guszti bácsi karját: Tudsz titkot tartani?

— Én ne tudnék?

— Esküdj meg mindenre, hogy senkinek sem árulod el azt, amit most hallasz tőlem.

— Esküszöm.

Arra elővette Dániel a gépet.

— Nézd, öregem, ez egy pénzhamisító masina. Tökéletes amerikai találmány, egész vagyonba került. De csak így tudom magam regresszálni.

Lauka megtántorodott (a perspektívától), úgy bámulta.

— Jó pénzt csinál?

— Kifogástalant, de csak ötförintosokat. Ez az egyetlen hibája.

— Hát asztán! — pattant fel Lauka. Baj is az, legfeljebb egy kicsit tovább tart a munka! De ha egyszer megéri!

Dániel bezárta a hivatal ajtaját, aztán behelyezett a masinába egy papírszeletet.

— Forgasd meg a kurbliját.

Guszti bácsi reszkető kézzel nyúlt hozzá s íme, gyönyörűen búvik elő egy gyönyörű, zöld hasú ötförintos. Veszi nézi, ropogatja, csupa láz.

— Tökéletes!

— Próbáld mindjárt ki, menj le a Királyba tízórazni, elfogadják-e?

Laukának se kellett biztatás, ment válogatott falatokra. Egy óra múlva visszatér, ragyog a szeme.

— Elfogadták, de olyan is az, mintha most jött volna ki az osztrák bankból.

(Hiszen onnan hozatta Dániel, azért volt olyan új!)

— Na öregem, folytatta az alispán, el vagy látva az egész életedre. De vigyázz a szádra, el ne járjon, mert legurul mind a kettőnk feje.

— Nem csavarhatnám meg még egypárszor? — próbálkozott az öreg.

— Most ne bántsuk, de bizzál bennem. Vigyázz, jönnek.

Kezdődik az élénkség, felek, referensek járása, — délfelé fölnéz Reitter Oszkár rendőrkapitány.

— Nagy szenzációnk van, épp most tartóztattam le a Magyar Király főpincérét, hamis ötforintost adott vissza Perisics Zoltánnak. A gazember védekezik és tagad, mindent másra akar kenni. Azt mondja, ma kapta valamelyik vármegyei embertől, nem tudja, hogy kitől, — gondolkoznia kell.

Nagy megrökönyödés, az urak kínosan tekintenek egymásra, mert hát mindenki be van avatva a hecbe, de muszáj játszani.

— Persze, minden csiszlik a vármegyével takarózik — méltatlankodik Guszti bácsi. Fogadni merek, hogy ő maga gyártja.

Később Reitter négyszemközt került Laukával.

— Guszti bácsi figyelmeztetlek, hogy látták, amikor ma ötforintossal fizettél. Én a rend felesküdtöt őrre vagyok, nem veszek gyanúba, csak úgy mondom.

Aztán Dániel vont a félre az öreget.

— A rendőrség nem tréfál, vigyázz, hogyan úszszuk meg a dolgot. El ne árulj, megesküdtél rá!

Rettentő erővel folyt a »nyomozás«, — a Magyar király főpincérének szabadságot adtak, hogy valószí-

núsítsék a letartóztatását, Laukát végre elfogta a halálos izgalom, amit még addig soha nem tapasztaltak rajta.

— Öregem, mondta neki délután Dániel, szorul a hurok, a pincér vallott. Szöknöd kell, mert vége mindnyájunknak. Kimégy a birtokomra, ott elrejtene, ha aztán látnám, hogy veszedelemben vagy, kiküldelek külföldre.

Lauka nem volt se eleven, se halott, azért mégsem tagadta meg magát.

— Én is számítok minden eshetőségre, adjátok ide már most az útiköltséget. Hátha zavarok támadnak az utolsó pillanatban.

— Nem merek pénzt adni, mert csak ilyen hamisított ötöseim vannak, bajod lesz. Hanem küldök utánad.

Becsomagolta a legszükségesebb holmiját, rohant a vasútra — egyenest Reitter Oszkár rendőrkapitány karjaiba.

— Lauka úr, a törvény nevében letartóztatom.

A koszorús költő akkor már nem volt magánál.

— Engem tartóztatasz le? Hát jól van, ordította, de nem megyek egyedül. Hozd mindjárt magaddal a Dániel Lacit is, ő gyártja ezerszámra a hamis pénzt. Ott a masina az íróasztala aljában, a bűnjeles bankót is tőle kaptam. Becsületszavamra mondom, hogy előttem csinálta. Ha már bűnbe estem, nem hagyom futni a nagyobb gazembert. Gyerünk!

Akkor már ott állt a resti ajtajában az egész vármegye és dülöngélt a kacagástól. Guszti bácsi fölívágt a fejét, egyszerre megértett mindent s igyekezett fölnyes arcot vágni.

— Komediante! Azt hiszitek, nem tudtam, hogy tréfáltok?

Nem, ezt az egyet senki se hitte el neki. Ha egyszerű-máskor jóindulatból mást igen, de ezt már nem. Hiszen olyan sápadt volt még mindig, mint a halál.

Volt egy olyan hatalmas pléhdoboza, amilyennel a tagosító mérnökök jártak valamikor, abban őrizte az emlékeit, leveleket félszázad minden nevezetes politikusától, művésztől. Akkor láttam Szendrey Júliának hozzá intézett leveleit. Ezekről irt is Lauka valahol valamit a hetvenes években, — alaposan kikapott az indiszkréciójáért. A halála után aztán kerestem én ezeket a leveleket, de már nem akadtam a nyomukra. Nagyon biztos kézbe kerülhettek.

Öregségében Guszti bácsi elvette feleségül gondozóját, a népszerű, jó Katit, hogy nyugdíjat biztosítson a számára. De olyan kevés volt az, hogy éhenhalt volna, ha nem veszi magához egy állástalanul maradt volt megyei hajdú, meg a családja.

Ekkor mutatta meg, bár akaratlanul, a jó öreg Kati néni, hogy fogott rajta a bohémlevegő. Végzettségében eladta a családi kriptájukat, — Istenem, hogy ez sosem jutott az eszébe Guszti bácsinak!

9. Az írógép

A vármegyeházán a nagyszoba komoly csendbe merült, csak a tollak sercegését lehetett hallani. Néha kijött a szobából a kiadó úr, tekintetével körülszaladta az asztalokat, aztán visszavonult. Meleghi Ákos, aki sánta volt és költői lélek, azonkívül gyorsan és öblösen szerette tömöríteni a szavakat, hosszasan nézett utána, mint falusi lány, aki hajlamos a sírásra, mikor a vonat ablakából az elsuhanó tájakban gyönyörködik. Elmennek, sose jönnek többet vissza.

A kiadón nem sok látni való volt, egészséges, császárszakállas férfiú, akivel senkinek sincs baja, — Meleght is más bánthatta. Már a harmadik tollat cseréli, újabb árkuspapírt vesz elő, mert az eddigieken megakadt a litográf-tinta. Szétfolyt, mint az olcsó péktészta a dagasztásnál.

Az írnok vont egyet a vállán, mintha ezzel akarná elintézni a problémáját, azonban a munka sehogy sem haladt.

—Halljad, te Mózes, — szólt át halkan Pencza Döme Brenda Mózesnek, — nem látta te pap vak, vagy tiszt sánta, kinek lútték el lába?

— A fene érti, mit akarsz vele mondani.

— Csak mondom, úgy itt is van most

Döme gondolatjárása, valóban, kiszámíthatatlan volt. Tulajdonképpen nem is érezte ő olyan túlságosan jól magát itt a nagyirodában, ahol reggel nyolctól délig,

aztán háromtól hatig úgy be van az ember fogva, mint-ha rab volna. Azaz még annál is rosszabb, mert a megyeházához ragasztott Munkács nevezetű börtön lakóit szabadon járatják, fát vágatnak velük az udvar hátsó részében, gondozzák a parkot, sőt házi munkára is elviszik egy-egy megyei potentát lakására. Egy szóval egészségserző munkával foglalkoztatják őket. Ezért gondolt vissza sokat Döme Petrovoszellóra, ahol tanító korában független életet élt, dolgába csak ritkán okoskodott bele a tanfelügyelő, azonban választások alkalmával még az sem. Választásokon Pencza Döme nagy úr volt, kortes, biztos szavú és megbecsülhetetlen. Ezért is hozták be a városba, de bár hagyták volna otthon. Ha nem volnának itt alkalmas kis kocsmák, főleg hiányoznék szerémségi erős boraival a Pájó, — elviselhetetlen lenne az élet. így azonban, Isten neki, lemorzsolja az ember azt a kis hátralevőt.

Wégling Ferenc a szakállát simogatta, Íróasztalából ruhakéfért szedett elő s azzal néha végigszaladt a kabátján. Pedig munkakabát volt rajta, sok pecsété« és tintafoltos, mert hogy ezeken szokták megtörölni a tollat, ha nem szuperál. Maga a toll pihenésközben sörétes üveg pohárban nyugszik, ott gyűjt új erőt, hogy megmarkolhassa majd betűi révén a minisztert, akinek a szívére utazik feliratilag. Wéglingnek volt a legszebb írása, egyéniségének minden nyugalját, felsőbbrendűségét öntötte a betűkbe, amelyek soha nem változnak. A nagy M. például hajszálra egyezett az első, meg a negyedik oldalon és hiába hiszi bárki, hogy ezt a mesterséget idővel el lehet sajátítani, az a bárki alaposan csalódik. Ez ugyanis művészet, ehhez nem lehet máról holnapra elérkezni. Wégling úr, azt mondhatom, fölülte állt önmagának s lehettek lelki háborgásai, — oh, hiszen ő is ember volt — az emberi mellékterményeket levette az uccai kabátjával együtt abban a pillanat-

ban, amikor a hivatalba lépett. A nagy M. betűnek már nem volt oka a nyugtalankodásra. A nagyiroda teljesen méltányolta Wégling képességeit és az emberek meg vannak róla győződve, hogy a belügyminiszter akár-hányszor izgatottan ugrik fel az íróasztala mellől, szalad valamelyik kollégájához, esetleg éppen — uram bocsáss — magához Tisza Kálmánhoz.

— Ezt nézd, kérlek alásan,ilyent még nem fagygyúztál. Micsoda írás, de micsoda! Csak úgy hízik az ember lelke a boldogságtól, elfelejti minden bosszúságát, amit okvetetlenkedő más megyék okoznak. Boldog vármegye, amelyiknek ilyen férfiai vannak! Hát lehet attól a Torontáltól akármit is megtagadni?

— Mit szólsz hozzá? — fordult most Feimer Gusztáv az öreg kolléga felé.

Wégling megigazította az itatóspapírt, amely az ökle csúszkálása ellen védelmezte a feliratot, a tollat a sörétek közé helyezte és nagy szakállát lassan megmozdította.

— Semmi bizalmam hozzá. Soha nem pótolhatja a mai erőket.

— Mért nem mondod, hogy marhaság? — szólt bel-Mócs Jóska, amire Rasa Pál csak a bajusza alatt dörmögött annyit.

— Mint ahogy igaz is.

— Uraim, felelte ünnepélyesen Wégling úr, sose szoktam erősebb kifejezést használni. Szerény véleményem mindössze abban kulminál, hogy hiányzik a bizalmam.

— Olyan megvan, a tiszt sánta, kinek hitték el lába! — kiáltotta át Pencza, míg Meleghy ismét azzal a átható, elmélyedő tekintettel figyelt feléjük, amit a vasúton utazó fiatal lány érez.

— Urak, nyitott be most a császárszakállas kiadó,

rövid időre felfüggesztjük a munkát, be fogják mutatni az írógépet.

Jöttek is az emberek, hordár hozta a masinát, utána mély hajlongással az ügynök tessékelt előre egy nagyon fekete lányt, aztán maga is belépett. Az írógépet elhelyezték egy asztalon, az ügynök megfogta az állát, fejét lehajtotta és elgondolkozott.

— Uraim, kezdte gyönyörű lendülettel, a technika korszakát éljük, amikor divatba jönnek a csodák, viszont egyidejűleg azt mondhatjuk, hogy nincsenek már csodák. A század nem akar úgy elmúlni, hogy itt ne hagyja vizitkártyáját az utódok számára: Emlékezzetek rám, nem voltam én olyan utolsó. A századvég jelszava a sietség és ennek az eszmének egy megtestesítőjét van szerencsém önöknek bemutatni.

A nagyiroda odagyült és egymás hegyén-hátán szemügyre vette a század vizitkártyáját. Közben az ajtó egyre nyílt, jöttek az emberek a többi szobából is. Lichownik János árvaszéki irattáros Spolarich bácsival, a kiadóval.

— Mit szölsz hozzá, öreg?

— A Zsiga fiam, aki előbb-utóbb rosszul jár, annyit tanul, már régóta beszél róla, de alig akartam elhinni. Szegény fiú, tudod, milyen gyenge, azt mondja, hogy rengeteg időt lehet vele megtakarítani.

Az örökké elegáns Trukly Károly fátermörderes gallérjával, steklis cipőjével, ami szinte a hajdani jómódot szimbolizálta így, a díjnoki pálya végén, — fölényesen jegyezte meg.

— Minek azt megtakarítani, amiből úgylis elég van! Mit csinálunk akkor, ha fele annyi idő alatt intézzük el a dolgunkat?

Pflock Nándor, mellékesen tűzoltóságdtiszt, aki ezen az alapon állandóan tűzoltóságában járt s szem-

behelyezkedve a veszedelmes lángokkal, a nagy szakállát sem vetette le, — azt mondta:

— Mit csinálunk? Ami tetszik, azt. De bizonyos, hogy fele annyi emberre lesz szükség, mint most.

Egyszerre mintha a hideg légáramlat csapott volna át a nagy szobán. Ejnye, nincs valahol nyitva egy ablak?

Dankulov Péter a számvevőségtől, szintén nagyszakállas, tette le a garast.

— Ami az időt illeti, abból soha sincs elég. Nem gondoljátok, milyen fárasztó egy műkedvelői előadás imegszervezése. Legutóbb is, hogy a Cigányt alakítottam...

A cvikkeres Schwarcz Móric, árvaszéki irodatiszt, nem állhatta meg szó nélkül:

— Otthon vagyunk már, Péter. Hát úgy lesz az, hogy ezentúl elzongorázzuk a dolgunkat.

— Engem nem érint, sietett tiltakozni Dankulov, számokra nem használható. Nálunk pedig csak számok vannak.

— Uraim, harsogta az ügynök, az igen tisztelt kisasszony megmutatja a gép gyakorlati oldalát. Talán volna valaki olyan szíves és diktálna neki.

— Na, Oriold Miklós! — biztatták az árvaszéki iroda oszlopát.

Híres rossz írása volt Orioldnak, elérte a célzást.

— Jól van, jól. Azért mégis mindig tudom, hogy mit írok. Az idegennek legyen hozzá intelligenciája. De sajnos, abból van nálunk a legkevesebb.

Veréb Pista, a legfiatalabb generációból való napi-díjas, úgy ugrált örömeiben, mint ahogy a neve előírta.

— Úgyis fáj már a hátam, legalább nem görnyedek annyit.

— Te megtanulod? — fordult hozzá megvetőleg Ambrus Sándor.

— De mennyire. Talán te nem?

Ambrus még összébb húzta rövidlátó szemét s kedvetlenül annyit mondott.

— Mit csinálhatnék? Ha egyszer meg kell tanulni. Herald Lajos is megtanulja.

— Én? Soha! Ámbár majd meglátjuk. Sose döntök azonnal fontos kérdésekben.

Csáby úr a levéltárból ürge adjutánsával, Jakabfalvy Antallal, jelent meg, már kapott is fel egy írást és diktálta a fekete lánynak.

— Nagyméltóságodnak folyó évi január 9-én kelt 714. számú nagybecsű leirata végrehajtásának folyamánképpen, tekintettel mindazon körülményekre...

— Gyorsabban kérem szólalt meg a lány, így írni is tudnak az urak!

Csáby úr emeltebb hangon, most már gyorsabb tempóban, folytatta:

— ... körülményekre, amelyek indokoltá teszik, hogy tisztáztassanak azok a szolgálatok, amelyeket a megvádolt főtisztviselők a haza iránt forró szeretetben ...

— Gyorsabban, sokkal gyorsabban!

— ... forró szeretetben és a közügyek iránti buzgó érdeklődésben versenyezve, különösen ezen megye javát előmozdítani ernyedetlenül törekedtek és folyvást törekednek és azon határtalan tisztelet és ragaszkodásnál fogva, melynek ezernyi legbensőbb szálai fűzik e megye lakosait hozzájuk...

Szaladt a gépen az írás, nem is szaladt, hanem vágatott, mint a villám.

Feimer Gusztáv, aki valami ravaszságban törí a fejét, fölkel az asztaltól.

Megpróbáltam, hogy én is leírom a diktálást, de csak odáig jutottam, hogy: körülményekre.

Ambrus Sándor tölcserít csinált a szája elé:

— Ugyan hallgasson. Mit ad még alájuk lovat? Nem érti, hogy a kenyérünkről van szó? Maga meg ki-venné a szánkából a falatot.

— Igazad van, Sándorkám! Tyü, de nagy oktondi vagyok én!

Az ügynök beszélt:

— Tehát láthatták uraim, micsoda szédítő haladása ez a technikának. Nem száz, hanem ötszáz percentes megtakarítás. Ha különös a szorgalom, akkor ezerre is emelhető. Most pedig beszámolunk róla a nagyságos alispán úrnak.

Köszöntését alig fogadták. Fölment az alispánhoz a kiadó is, ideleenn pedig sehogyan sem akart folytatódni a munka.

Pencza Döme nyúllábbal törölgette az asztalt, amelyiken az írógép állt. Ne maradjon semmi nyoma. Vécsera János úgy szólalt meg, mintha sírból jönne a hangja:

— Lánynak való ez, nem komoly embernek. Szabó Sándor bácsi fölélénkült, rózsás volt a fejébőre is a fehér haja alatt.

— Az kéne nekem. Teringettét, kis jány!

— Ugyan, Sándor, aztán mire lennél vele, — búsult el Csekmanek Fábián.

— Nem érted te ezt koma. A menyecskéknél megbuknék, annyi szent, de a jánynak azt mesélem, amit akarok. Az elhiszi.

— Komoly dolog ez urak! — komolykodott Meleghy Ákos az ő különös, szomorú tekintetével, amelyből senki sem olvassa ki — pedig benne volt már akkor, — hogy egy borongós napon pisztolyt szegez maga ellen. Szeretném tudni, mi a Wégling kolléga véleménye?

Soha annyi tollat nem rontott Wégling úr mint ezen a napon. Előtte egy ív finom miniszterpapír, de rajta csak a kezdés: »Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyel-

mes Urunk!« Szépen beosztva, margózva, soha sorvezetővel, egyenesek voltak azért a sorok, mint a lénia. Most, a felszólításra előbb az ív papírt nézte meg, aztán tollat törölt a tintafoltos kabátjába, úgy tekintett föl, de nem szólt semmit.

Két nagy könnycsepp ragyogott a szemében, ezeket azonban nem törölte le. Szép csendesen peregtek végig az arcán, a szakállára.

10. A Plank-kert nyugdíjasai

Jó volna még egyszer gyerekké változni és rajtszúlozni a Plank-kertben, ahol vasárnap délelőttönként mi vertük fel éktelen lármával a csendet.

Az elején egy filagória állt, de már negyven év előtt is olyan rozszant, mintha csak műemléknek tartanák. Valamikor, állítólag, itt muzsikált a cigány, bár hat ember sem fért el benne, föltéve, hogy a nagyböngőst kívül hagyják.

Esténként alig néhány rossz petróleumlámpa világította meg a kertet, a reformokkal ezen a téren nem törődtek a minden apróságra ügyelő városatyák, mert arra gondoltak bölcsen, hogy voltak egyszer ők is fiatalok s akkor sem avatkoztak bizonyos dolgokba az öregek. Mit kerülgessem, este sétahely volt a Plank-kert, de a lányok ritkán ültek le egy padon a mamákkal, a lányok inkább sétáltak, jöllehet sohasem egyedül. Akkor még nem volt összekötve a Budzsák begaparti részével, útjában állt a szomszédos Limmer-ház, amelyet Pericsics Zoltán sajátított ki a várossal, minekután Limmerné előzetesen hosszú időn keresztül kisajátította a facér cselédeket.

Délelőtt a nyugalmazott tisztké volt a hely, harmonikanadrágot viseltek, acélgombot a cipőjük hátulsó szarján ellenben kezükben könnyed pálcát forgattak fiatalos lendülettel. Öreg emberek, túl a boszniai okkupáció emlékén, sokan abban sebesülve meg. Általában ka-

pitány úrnak szólították őket, bár voltak egyesek, akik magasabb rangot is elértek. De a kapitányi sarzsi olyan előrehaladott állapot, volt, hogy mi, gyerekek, azt éreztük, ez már a késő vénség, csak Isten különös kegyelméből illik ennyit élni.

Az öreg Zecha tán több is volt, esetleg ezredes is, azonban ő nem igen mutatkozott a külvilág előtt. A pápaszemes, mogorva úrnak kis birtoka volt Botoson; vagy oda járt, vagy a verandáján ült az Úri-utca Emánuel-házában. Valóságos ezredesként csak az öreg Kodárra tudok emlékezni, őt valóban Herr Oberstnek nevezték. De mondták bogaras Kodárnak is, nem mintha mániái lettek volna, hanem azon az okon, hogy szeretett bogarászni. Állandóan zsebében volt a kábító szesz tartalmazó kis üveg, néha falak mentén állt meg, más-kor lecsüggő ágakon vett valamit észre, de hamarosan nyitotta üvegjét s belehullt az áldozat.

Igen szívélyes és barátságos volt az apró, gömbölyű ember, — civilben még kisebb, — a gyerekeit maga kísérte az iskolába s míg leányára váraozott a zárda előtt, szóba elegyedett egyéb gyermekváró anyákkal.

— Menjünk együtt, olcsóbbá kerül, mondta kedélyesen, bizonyos kincstári humort fejtve ki ezzel s mikor pocsolyás utcarészekhez értek, (gyengéje lévén az: utak gondozása mindenkor a városnak), kezét nyújtotta hölgyének.

— Hopp, madám!

Azaz, hogy mire való oktalanság a tócsa megke-rülése, tessék átugrani.

Mindnyájuk között a legfáradtabb az öreg Smetana volt, beteges, roskadt ember, alig emlékszem rá, hogy beszélni láttam volna. Lent laktak az Amerika-negyedben, közel a kaszinóhoz, ahol az öregek kedvéért sok német lapot kellett jártni. Elevenebb volt a Serdics, — mintha szintén nagyobb ranggal, — de volt egy ha-

sonlónevű másik is, félelmetes fehér bajusszal, szigorú tekintettel. Ettől nagyon féltünk, mert amint hátul összefont karokkal sétált, azt a benyomást élesztgette bennünk, hogy állandóan inspiciroz.

Állandóan sétált és szigorúan tartott szemlét a kofákon, akik lesütötték tekintetüket szűrő dárda-bajusza előtt. A keskenyvágányú vicinális, amely a főutcán át vette útját, nehézkesen kezdett szuszogni, mikor Serdics úr előtt elvonult.

— Jaj, rám nézett!

Ott jár a városháza környékén, amely düledező volt mindig, benső ajtai olyan alacsonyak, hogy derékg kellett hajolni, ha valaki a szobába kívánt lépni, — de a városháza megremegett Serdics úr személyének súlya alatt és néhány malterdarabot sietve elhullatott.

A régi házat nálánál szigorúbban csak Krsztics János őrizte polgármestersége elmúltával, nem hagyta el a sarkot, hátha egyszer nincs valami rendben s akkor neki kell majd közbelépnie.

Zolyevics névre is emlékszem homályosan, de a sarzsival már nem vagyok tisztában. Mondom, egyáltalában kapitánynak tisztelték az öreg urakat, ez pedig nem rangot jelentett náluk, hanem nyugdíjas állapotot. A gyerekekkel csak az öreg Hantke szeretett játszani, jeleket irt botjával a homokba, vonás volt a magánhangzó, karika a mássalhangzó, városnevet jelentett az egész s ezüsthátost kapott, aki kitalálta.

Ma se bocsájtom meg neki, hogy nem volt tisztában a helyesírással. Szörnyen kvadrált volna a talány Eperjes-nek, mégse mertem kimondani egy zavaros betű miatt. Pedig az volt a feladat, csakhogy ő Eperies-nek írta, nem használván a németben a »j« betűt.

Kozarev kapitány urat éveken át tolószékhez kötötte a merev lába, koromfekete szakálla hosszúra megnőtt, zúgolódni mégsem hallotta őt senki.

Ezek nem voltak úgynevezett grancsártisztek. Az egészen más típus, más fogalom, — egyszer talán sorra kerülnek ők is. Voltaképpen csak félig voltak katonák, mert a határörvidéken közigazgatással foglalkoztak, azonban császárhű jámbor lélek valamennyi, akik mindig csak Hoch-heitokról hallottak beszélni, azért siránkoztak fiatal koriakban.

— Muss ich sterben, ohne dass ich den hohen Aerar nur einmal hätte gesehen.

Úgyis haltak meg. Sose tudták meg, hogy a »magas kincstár« nem élő személy.

Öreg boszniai kapitányok valamennyien lenézték a jelen aktív katonáit, akiknek fogalmuk sincs a hadi veszedelemről, csak csörtetik ablakok alatt a kardjukat és lépten-nyomon szabadságot kérnek. Épp úgy mosolyogtak a hivatalos felköszöntőkön, amelyek a katonaság és a polgárság békés barátságát feszegették, őket mértföldnyi távolság választotta el a polgárságtól, csak magukban, az emlékeiknek éltek és a lehetőség határain túl nem ismerkedtek. Csak akkor olvadtak fel, ha látogatóba érkezett szülővárosába Dienstl kapitány, aki Kolozsvárott megkardlapozott egy fránya újságíró, bizonyos Bartha Miklós nevűt, amiért még a képviselőház is föl mert zúdulni. Hogy mi lesz már a világból!

Többnyire szelíd arcú, fehérhajú, nénikék tartoztak hozzájuk, akik a nőegyletben fejtettek ki tevékenységet.

Én azt hiszem, az agg harcos magábavonultsága valamiképpen védekezés volt mindenféle esetleges helyzettel szemben, amely érzékenységeket teremthetne. Már pedig elég izgalmuk volt az életben, hogy végre a békés nyugalomnak szentelhessék hátralevő éveiket, Civilben jártak állandóan, katonaruhájuk rég megmolyosodott.

A trombitaszóra felütötték a fejüket, ha az utcán gyakorlatról érkező poros katonákkal találkoztak, hosszasan néztek utánuk s a fejük mozgásából lehetett észrevenni, hogy megvannak-e elégedve. Megegett, hogy , egyik-másik tiszt, becskerei fiú, személyes ismeretségbe került velük, ilyenkor a vezénylő kardja lendítésével üdvözölte az öreg hőst, a katonák féloldalt vágták a fejüket. Bosznia fehérhajú vitéze pedig megnedvesedő tekintettel állt mereven, két ujját egy pillanatra puha kalapjához illesztette, aztán ugyancsak a két ujja lengedett vidáman, mint öreg sas:

— Danke, danke! Szervusz!

Ez nagy elégtétel volt, azonfelül igazi katonai vonás, stramság s megállapította, hogy az illetőben van hivatás, viszi is majd idővel valamire.

— A katona az katona, mondta ilyenkor a szót ropgatva, egészen más ember, mint a többi, feltéve, hogy katona.

— Természetes, hagyta helyben a másik, én is épp így gondolkozom s csak csodálom, hogy a polgári elem ezt nem fogja fel ésszel.

Aznap nem lehetett az ilyen öreg sassal beszélni, olyan boldog volt s a kaszinóban szabadelvű előadást tartott arról, hogy csak elfogultság helyezheti a császáriakat a honvédek fölé. Tessék megnézni ezeket a magyar fiukat, aztán beszéljenek!

Aztán mentek a Plank-kert felé, amelyet talán azért szerettek olyan nagyon, mert csendes volt hétköznapok délelőttjén, már pedig ők a béke után áhítoztak. A vasárnapi lármánk az más, egészen más, hiszen többnyire katonásdit játszunk, ezt pedig gyönyörűség nézni.

11. Akik egyszerre mentek el

Úgy tűnik fel, mintha Torontál vármegye régi urai arra vártak volna, mi történik az ő pátriájukkal, aztán egymásután megindultak a túlvilági Igazságosztónak elébe. Elsőnek Rónay Jenő halt meg Szegeden. Hamarosan utána ment Tallián Béla is, aki visszavonulva a közéletől, semmiféle új alakulásba nem volt hajlandó belekapcsolódni. Kállay Alberttel merengtek a múltakon, Tisza István emlékének fanatikus imádatában. Körülbelül tíz év előtt Dellimanics Lajos halt meg, a sort aztán Bottka Béla egészítette ki, az utolsó torontáli magyar főispán, 1923 nyarán.

A vármegye egymásután következő négy nevezetes halottja közül Bottka Béla volt korra, pályára nézve is a legfiatalabb. Fia Bottka Lajosnak, a zágrábi érseki uradalom jószágigazgatójának, aki viszont Mihálovics érsek unokahúgát vette nőül. Az ifjú Béla a megye szolgálatába lépett, 1901-ben főjegyző volt s az őszi választásokon alkotmánypárti programmal fellépett az ozorai kerületben Jovánovics István régi szabadelvű képviselővel szemben, aki István völgyön (Hajdusica) volt földbirtokos.

A miniszterelnök Széli Kálmán volt, az obstrukció már csak emlékből élt, a nemzeti párt beolvadt a kormányzó pártba, Széli Kálmán a »jog, törvény, igazság« jelszavával zsonglőrösködött. Akkor született meg a kúriai bírászkodás. Széli Kálmán »tisztá« választásokat

akart, nem avatkozott semmibe, — mikor aztán Jovánovics István megbukott, mégis országos földindulás lett belőle.

Mikszáth Kálmán azt írja erről az időről, hogy csakis a kormány keze nem nyúlt a választások tisztaságához, a többi kéz mind nem kímélte. A régi választások egy költséggel jártak. Az ember megfizette a voksokat és képviselő lett. A tiszta választások költsége azonban dupla, mert pénzbe kerül a peticionálás megakadályozása is.

Az 1901. évi választás nagy elvárásokkal járt. Maga Tisza Kálmán is megbukott, de kimaradt a parlamentből Herczeg Ferenc, Ábrányi Kornél, Rohonczy Gida, Rosenberg Gyula és sok régi hűséges mameluk, akiket ha nem is ejtettek el, de nem pártoltak. A népakarat! — mondta Széli és ezzel elhallgattatott minden panaszt.

Jovánovics bukásán, természetesen, ő maga boszszankodott elsősorban, mert szinte hihetetlennek tetszett, hogy ez megeshessek a legendás gazdagságú nábob, Dungyerszky Lázár, vejével. Ki más lehet ennek az oka, mint Rónay Jenő, a főispán? Hiszen Torontál mindig arról volt híres, hogy pontosan beszállította a maga tizenhárom mamelukját, Hertelendy József idejében még ellenzéki jelölt is olyan lehetett, aki csak a zászló becsületéért küzd, de akinek nincs gyökere a kerületben, — micsoda vármegyei szellem az, ahol a főjegyző nem a tradíciókat követi s ha már föl mer lépni, nem szabadelvű programmal lép föl? Ámbár akkor is le kellett volna inteni.

A dolog úgy esett, hogy Rónay Jenő szószerint vette Széli Kálmán szavait, nem használt pressziót. Ali kezei azonban hosszúak. Az öreg Dungyerszkynek bizalmas jóembere volt Horánszky Nándor, — esetleg fordítva, de ez már egyre ment. Horánszkyra már várt

a kereskedelemügyi tárca, a belügyi államtitkár viszont Gullner Gyula volt. Szemefényei az új alakulatnak, amely igyekezett a volt nemzeti pártiakat minél melegebb barátságba olvasztani.

Hogyan történt a folytatás, mi történt a kulisszák mögött? — azt ma már talán senki sem tudja megmondani (esetleg akkor sem mondaná, ha tudná), de Rónay Jenő kezdett rosszhírű főispán lenni s Kaffka László belügyminiszteri tanácsos elment vármegyét vizsgálni. Ugyanakkor megindult Rónay ellen a sajtóhadjárat is egy fővárosi lapban, mely közel állt a nemzeti párthoz. A cikkek írására Kaas Ivor bárót nyerték meg, anyagot bőségesen szolgáltatott neki. Dániel László, a vármegye egykori alispánja, nagyszerű fegyvertárs volt ebben az attackban, őt viszont az keserítette el, hogy megbukott a bánlaki kerületben Karácsonyi Jenő gróffal szemben, — pedig elszántságban erős, hasonló küzdelem kevés volt akkor az országban, — hát szörnyen összegyűlt minden.

Kaffka, aki közigazgatási mumussá nőtte ki magát, pedig csak egy úgynevezett szemfüles számkukaca volt a főereje — semmi égbekiáltó bajt nem talált.

— Szeretném azt a minta alispánt, vagy polgármestert látni, mondta akkoriban egy másik közigazgatási kapacitás, akit én ne függeszthetnék fel abban a pillanatban, amikor akarom. Nincs a világon hivatal, amelyikben nincs szabálytalanság, ha arra törekszem, hogy szabálytalanságot keressek.

Azonban úgy volt határozva, hogy Rónay Jenőnek csúnyán kell megbuknia azért, mert a választáson Dungyerszky vejét legyűrte Bottka Béla vármegyei főjegyző, még hozzá — horribile dictu — Andrássy Gyula gróf programjával. El is ment Rónay vérző szívvel, de soha felejteni nem tudott. A decemberi tisztújító közgyűlésen pedig folytatódott a »tisztogatási« munka.

Az ozorai kerület egyike volt a legnagyobbaknak. Tartozott ide vagy harminc község is három járás területéről. Torontálban pedig nagyok voltak a járások, hiszen vagy 222 falut dirigáltak. Hát ezen a közgyűlésen bukott ki Jablonszky Miklós pancsovai, Szávics Gergely antalfalvai és Kajtár Jenő alibunári főszolgabíró. Menthetetlenek voltak. úgy tudott parancsolni a vármegyének Dungyerszky.

Bottka Béla azután Andrássy Gyula gróf koalíciós belügyminisztersége idején főispánja lett Torontálnak, másodszer pedig 1918-ban került a megye élére, de már nem sokáig, mert jött október és eltemetett mindent. Szeretetremlő, kedves úriember volt, külső megjelenésében is férfias és imponáló.

Önkéntelenül is ide kívánczok egy vele kapcsolatos anekdota.

Joggyakornok korában már második napja mulatott, mikor hívatta valamiért Hertelendy József főispán.

— Nem megyek — üzent vissza.

Mikor pedig figyelmeztették, hogy a főispán mégis csak a vármegye feje, mámoros jókedvében azt felelte:

— Eh, izé... füttyülök a vármegyére.

A mulatás egyszer mégis véget ért, Bottka, Hertelendy elé került, akinek besúgták a felségsértő kiszólást.

— Hallod-e, Béla fiam, mondta a csibukja mögül, ha te füttyülsz a vármegyére, kevés jut egyre. De ha a vármegye füttyül rád, fejig merülsz abba az izé... hogy is mondtad? — füttyszóban.

...Most már csak a szél dúdol a sírjuk fölött.

12. Nyergelni és nyargalni ...

A porond közepén áll hosszú ostorával az istálló-mester úr, csupa előkelőség és nyugalom, amint a magas iskolát lovagló delnöt figyelemmel kíséri s olykor — szinte csak a tisztesség kedvéért — pattogat egyet az ostorral

A cirkusz izgalma nagyobb volt annál is, amit a színház szerez, már pedig az ugyancsak jelentett valamit. A műlovarnők a megközelíthetlenség hírében álltak s volt is benne valami. Az artistavilágnak ők voltak a legközkedveltebbjei, idegéletüket az egész társulat ellenőrizte. A kifogástalan kedvű dummer August, aki nappalait savanyú szenvedések és lelkiproblémák közt töltötte, jelentéssel fordult az igazgatóhoz.

— Elvira nagyon sokat kacsintgat a rendőrtisztre, érzi az élet tavaszát. Mielőtt elragadtatásában lefordul a trapézzról, jó lenne férjhez adni.

Elvirának ezek alapján kijelöltek megfelelő férjet, mert azt mégsem várhatta be a türelmes jó lélek, hogy szerelmes elragadtatásában leforduljon a trapézzról.

Lovagolt akkoriban az egész vármegye, de a sport mégis olyankor lendült fel, amikor cirkusz járt a környéken s aranyifjak, aranylegények, nemkülönben az arany másféle megbabonázottjai mindig körülötte lógtak, abban a hiszemben, hogy éppen ők törik meg a rossz babonát s Elvira profán kebelre is ráborul. A legérdekesebb lovaglás azonban nem a cirkuszban, nem

is a határban történt, hanem a vármegyeház udvarán, ahol máskülönben rabok közlekedtek.

Rónay Jenő főispán is szerette a szép lovat, mindig tartott kiváló hátasat, hol ő végzett rajta testmozgást, hol a felesége.

Lovászmestere, a húséges Péter, gyöngye volt minden lovászmesternek. úgy értett az állatokhoz, hogy jobban már nem is lehet s ha szó esett róla, nem érte őt hosszadalmas dicséret, mindössze annyit mondtak:

— Ja, a Péter...

Ezt a sóhajszerű három kis szót aztán sugárzó tekintet, felragyogó arckifejezés kísérte.

Tudjátok, mit jelent, mikor borkóstolás közben hörpint valaki, megcsettenti utána a nyelvét s azt mondja.

— Bor ez!

Hát ilyen volt a Péter is.

— Péter az!

Nincs az a cirkuszos férfiú, aki helyénvalóbb lenne» mint ő. Érdeemes volna egyszer kipróbálni, egész bizonyos, hogy minden ló deferálna neki, hogyan értik azok egymás nyelvét, jobban, mint teszem azt a főispán úr, meg az iktatója. Mert hogy az iktató úr nem mindig értette meg. Péter volt ő is, Kovács Péter, gyámoltalan kis öreg úr. Bent lakott a tót fertályban, valamelyest odasoroltatván közéjük a lutheránus hite miatt. Valamikor árvaszéki ülnökként tolt a vármegye szekerét, de felszaporodott az ifjú generáció, közbejött a tisztújítás, állás kellett valakinek s Petyi bácsi kimaradt, hogy aztán szerényebb állásba kerüljön, ami csak kinevezéssel jár, nem bizonytalan kimenetelű választással.

Péter bácsi örök aggodalmak között töltötte éveit, mert hogy ő volt a szamarasok bankárja is, sok-sok forintot hitelezett ki Marcinak, meg a többi derék víz-

szállítónak és sohasem tudhatta, mikor emelkedik Becskerek arra a kárhoztatott nivóra, hogy egy szép napon berendezi a modern vízvezetékét. Mert akkor vége a szamarasok dicsőségének s a pálya robotosai új foglalkozás után nézhetnek. (Akárcsak az a misztikus férfiú, akit a »Budzsák«-ban »úri drótos« címen tisztelünk. Nyilván azért, mert a világjáró tótok mesterségét folytatta ugyan, de rendes éves lakásban, műhelylyel, míg ő maga előkelő polgár maradt.)

Ám Péter bácsi városi képviselő is volt, szigorú sáfárja a köznek, védője minden garasnak, amelyet az a veszedelem fenyeget, hogy könnyelműsködni próbálnak vele.

Így esett meg, hogy mikor tüzelőfát kapott valamelyik iskola, Péter bácsi az igazi bölcsék megfontolt-ságával és mindenre kiterjedő figyelmével szólt a tárgyhoz.

— Megszavazom a fát, de csak a télire. Aminthogy igaz is. Baaden Károly igazgató úr még képes rá, hogy a vakáció kánikulájában is bejár az iskolába és fűttet, fűttet, ameddig csak futja a hasábokból.

Péter bácsi találta ki a plurális, sőt a kétágú szavazati jogot is olyan időben, amikor arról még nem álmodtak a világ politikusai. Egy határozat fölötti döntésnél felállt, amikor a tanács javaslata mellett szavaztak, de állva maradt akkor is amikor az ellenzékét olvasták össze.

Rá is szólt Krsztics János polgármester, hogy ni, ni, talán mégse lehet ez így — ám Péter bácsi igen önérzetesen vágott vissza:

— Vágy ván véleményyszabadság, vágy nincs. Nekem így tetszik.

A szegedieknek van egy régi történetük a híres Juhász asztalosról, aki remekbekészült diófakoporsóit

árulta a hetipiacokon, amikor ez még divatos volt. Már hogy piacra vitték az ember utolsó hajlékát, szinte gusztus-csinálásra.

— Nincs ennél tökéletesebb holmi, emberek, dicsérte Juhász mester a portékáját. A viláért se vegyenek kentek érckoporsót, mert abban grünpánt kap a halott.

Péter bácsi is élesen kifogásolta, hogy a város kijavíttassa a lutheránus temetőhöz vezető utat, ámbár igen buzgó lutheránus hívő volt ő maga is.

— Nincs semmi értelme a pénzpocsékolásnak ilyen feleslegességekre. Mert mióta köztemető létesülte, oda temetkezze mindenki. És igaza is van, mert ott sokkal szebb a kilátás és szabadabb a levegő.

Kovács Péter nagyon öreg volt már és olyan szerény, hogy az talán nem is illik, egyébként az egész világból alig érdekelte valami, hűséges öreg életpárján kívül.

— A mámacská ezt mondta, vagy azt, a mámacskának ez az ő véleménye a dolgokrul.

— A Péter! — mondta néha otthon beszélgetések során Rónay Jenő és most is földerült az arca, mert valami nagy jámborság került szőnyegre.

Hogyisne, került abból elég. A mámacská, teszem azt, húsvétra hazament verseci rokonaihoz, megállapodva, hogy öreg élete párja kellő időben utána küldi a sonkát. Aztán közbejött egy kis szórakozottság s Isten tudja, hogyan szivárog ki az ilyesmi, de mindenki ismerte a levelének tartalmát.

— Kedves mámacská, a gratuláció tévedésből elment, sonka itt márádt, márádt...

Hát új lovat szerzett Rónai Jenő s azt mondja délután az új inasának:

— Mondd csak meg Péternek, hogy nyergelje meg a sárgát, aztán, nyargaljon rajta néhányszor végig az udvaron.

Az inas, éppen új Petyi bácsi-történeteket hallva, egész nyugodtan megy ki az öreg iktatóhoz, mintha más Péter nem is volna a világon.

— Azt üzeni a méltóságos úr, hogy nyergeljen és nyargaljon.

Bágyasztó szép tavaszi délután volt, amikor jól esik egy kis alvással meglopni a vármegyét — a kötelességtudásban megrokkant kuli, akinek gondolkodnia sem illik, meghajtja a fejét.

— Igenis.

Nyomban ugrik fel és szalad haza.

— Mámácská, add ide a frakkomat.

— Minek az neked, Péter?

— Méltóságos úr parancsolta, hogy nyergeljek és nyargaljak.

Fejcsóválás, elnyomott sóhaj, hogy mi minden kötelességeket nem ismer a vármegye, azért a mama hozzáfogott az öltöztetéshez, parádéba vágta élete párját. Gyorsan ment az egész, tudott a vármegye sietni is, csak meg kellett mindig válogatni, hogy miben.

Fél óra múlva aztán, hogy eszébe jut Rónay Jenőnek a dolog, kinéz az ablakon és csapja össze a kezét.

— Megbolondult ez az ember!

Kovács Péter bácsi frakkosan, fehér nyakkendővel, cilinderben, halálra izzadtan ül a sárgán, azaz, dehogyan is ül, tapad a nyakára, átkarolja a két kezével, az pedig fut vele körbe.

— Mit csinál Kovács?

— Jelentem alássan, amit parancsolni méltóztatott.

13. Öreg Stévó a pápával

Stévó bácsi valamikor nagy úr volt, habár foglalkozási körét nem tudtam aprólékos gonddal és hűséggel körül határolni. Csak annyira emlékszem, hogy belekeverték a politikába is, ez pedig nem vált a hasznára, mert olyan helyeken és olyan formában emlegették a nevét, hogy nem adta volna egy vak lóért, ha egyáltalában nem emlegetik.

De ez nagyon régen volt, mert amióta én emlékszem rá, mindig az előkelőségek árnyékában forgolódott, úgy mímelve a dolgokat, mintha ő volna a nagy kanál a politika boszorkánykonyháján.

Szép, megeresztett szakálla és imponáló alakja immár valami kis hivatal menedékében élt. A hivatala címét se tudom biztosan, de nyilván végrehajtó lehetett, mert sokat utazott. Azért nyilatkozom róla ilyen határozatlanul, mert egyszer megkérdeztem:

— Mi vagy te, Stévó bácsi?

— Mi lennék más, mint úr! Hogy lehet ilyen szamarat kérdezni?

— Bocsáss meg, de tudod, milyen szőrszálhasogató a természetem és szeretek mindennel tisztában lenni. Aztán meg olyan sokat utazol.

— Jegyezd meg magadnak, hogy az úr utazik. Nem mehetek olyan helyre, ahol nincsenek barátaim. Feldobok a levegőbe egy követ, az akár hol leesik, betöri egy barátom a fejét. Hát így van. Ha ezer évig élnék,

akkor se fejezném be a sorbalátogatásukat. Mert hívnak mindenfelé. Mi az, hogy hívnak? Unszolnak, zaklatnak, nem engednek élni.

Megsimogatta a szakállát, derűsen tekintett a levegőbe, ahol a füstölgő kémények táncoltak, formás menyecskék kellemeteskedtek, bókók fagyoskodtak a jégen és malacok szorongatták — immár túlvilági álomban — szájukban a diót, esetleg a citromot.

Télen a bundát, meg a lábzsákot soha el nem hagyta volna, sapkája volt három is.

— Ejnye, hol maradt a huszárom? — ugrott fel a resti asztala mellől.

Ugyan többen voltak, akik esküt mertek rá tenni, hogy a bundát egy kócos szolgáló hozta ki az állomásra, Stévo bácsi mégis ragaszkodott a huszárhoz, de csak akkor, ha ott látta a vasúton ténferegni. Az sose az övé volt, hanem a szolgáltató s a gazdáját várta.

— Hé, fiam, kiáltott rá, aztán hazamenet etesd meg a lovakat és mondd meg, hogy semmi bajom. Mihelyt megérkeztem, azonnal írok. Most pedig elmehetsz.

A huszár összeütötte a sarkantyúját és szalutált. Tőle ugyan beszélhetett az öreg, úgy fogta fel az egészset, mint tréfát. Mindig ilyen pajkos. Bemegy a kocsmába, ahol egyszerű emberek ülik körül az asztalt.

— Mit isztok? Piros bort?

Akkor a vendéglőshöz fordul.

— Jól van, Misó, rendben van, csak igyanak a szegények.

— Hová utazol, Stévo bácsi? állta az útját valamelyik ismerőse.

— Majd már mindent az orrotokra kötök. De furcsa emberek vagytok, mindig kíváncsiskodtok !

Kotorászni kezdett a zsebében.

— Ejnye, hová is tettem a Kálmán sürgönyét, hogy

azonnal, de ebben a pillanatban jöjjenek.

Kereste sokáig, bosszankodva, nem akadt rá.

— Melyik Kálmán? — bátorlankodott az ipse.

Stevo bácsi olyan felháborodottan mérte végig, mint aki szeretné átdöfni a tekintetével.

— Melyik? Hát hány van? Azt hiszed, hogy minden tarka kutya Kálmán? Ennyi eszed nincs, hogy megértsed? Sose hallottad a Tisza Kálmán hírét?

— Hogyne hallottam volna.

— Nahát, mit kotnyeleskedsz akkor. Hogy azt a kirielájumát neki, hová tettem a sürgönyét!

— Persze, politika...

— Kérlek, nem nyilatkozhatom, mert mi lenne belőlünk, ha folyton járna a szánk. Egyszerre vége a bizalomnak. Fölteszem azonban, hogy megint egy kis információ kell. Kitől kapják, ha nem a Stévó bácsitól. Stévó, hallod-e gyere már! Stévó, mondd meg, de becsületedre és őszintén! Stévó, a kezekben most az ország sorsa, rágd meg, hogy mit mondasz! Persze erre jó a Stévó, na, de majd egyszer...

Hogy mi lesz egyszer, azt nem árulta el. Lehet, hogy megteszi, ha nagyon szépen kérem, most azonban nem volt rá ideje, mert a vonat lassított

— Hol vagyunk? Csak nem....

Ugrott fel

— Tyű, itt ki kell még szállanom, ezer szerencse, hogy nem felejtettem el. Adatok, fontos adatok hiányoznak, amikhez itt jutok hozzá.

Cipelte a bundát, a lábzsákot, a hangjától volt zajos a kis állomás.

— Hol a kastélybeli hintó? Hé, valaki!

A faluban nem volt sem kastély, sem hintó, csak sok apró gunyhó, azokban szegény ember, adóhátralékos, meg közadós, akiket végrehajtani jött most Stévó bácsi.

Utoljára akkor láttam az öreget, úgy harminc év előtt, mikor jöttem haza Olaszországból s fáradtan állapodtam bele, hogy már megint itthon vagyok.

— Hogy vagy, Stévó bácsi?

— Hadd, ne is kérdezd csupa boszankodás az ember élete. Ezzel a Gézával vagyok halálosan megakadva.

— Melyik Gézával? — tört ki belőlem a tudatlanság.

Stévó bácsi harapdálni kezdte a szája szélét, megvetően végig mért, kitekintett az ablakon s előbb legyűrte nagy felháborodását. Utána egészen szelíd lett, szinte, gyanúsán szelíd és készséges.

— Nem a Polónyi, hasztalan remélted. Több, sokkal több annál. A Gézák Gézája, a miniszter, a Fehérváry, ha olyan nagyon tudni akarod.

— Bocsánat, olyan régen jártam erre, egy kissé újak a viszonyok.

— Azt tudom, hogy ti hamar kiugortok a konceptusból. A fene látott ilyen ifjúságot. Hát igenis a Fehérváry. Itt a sürgönye, hogy azonnal jöjjenek... ejnye hová is tettem...

Határozottan peches volt a sürgönyökkel, most. se találta meg, azért a vállamra csapott.

— Hát te hol kószálsz?

— Olaszországban voltam egy kicsit.

— Mi újság van ott, mit csinálnak?

— Meg vannak valahogy.

Itt motoszkálni kezdett bennem az ördög, azt mondom:

— Igaz is ni, Rómában beszéltem Leóval, nagyon érdeklődött, hogy mit csinálnak a torontáliak.

Stévó bácsi összeráncolta a szemöldökét, megakadt, egy cseppet, gondolkodott, keresgélt.

— Melyik Leó?

Hát a tizenharmadik, a pápa. Aztán azt is mondta, hogy adjam át üdvözlését a Stévo bácsinak.

Na gondoltam most pofonüt. Ehelyett az öreg föllelkessedve el kezdte szorongatni a kezemet, csupa ragyogás volt az arca.

— Köszönöm, fiam, nagyon köszönöm. Ugyan, hogy van a szent atya? Egészséges?

14. Poldi bácsi

— »Áldom az Istent, amiért hosszú életet adott és pompás emlékezőtehetséget, hogy annak érdekességét el tudom mondani, amit részint gyermekkoromban láttam és hallottam, részint pedig amiben én magam is szereplő voltam. Így merül fel az emlékezetemben egy pör, amely — hamarjában nem tudom, hogy melyik esztendőben, de eszembe fog jutni az is, hogy melyik család érdekelttségével, — sokat foglalkoztatta a közvéleményt...«

Valahogyan így kezdte megemlékezéseit Poldi bácsi, teljes nevén Menczer Lipót. Itt kering az emléke régóta a tollam hegyén, — Istenem, nélküle nem volna teljes a galéria, mint ahogy vannak ők még számosan, akik lassankint sorra kerülnek, »ha az Isten egészséget ad és nem veszítem el a memóriámat«, amint azt éppen Poldi bácsi szokta volt mondani.

Ügy tetszett, hogy sose volt sötét haja, hanem mindig hófehér, ő maga pedig olyan finom és disztíngvált külsőben is, mint amilyen az egész egyénisége. Apró emberke, aki alig üti meg a katonamértéket, az arca rózsás, az örökké mosolygó szeme csupa derű és életkedv. A Daun-vaskereskedéssel átellenben volt a patikája, ahol orvosságon kívül jóhangulatot is csomagoltak a kis skatulyákba. Poldi bácsi tudta, hogy ki beteg a városban, azt is kitalálta, hogy mitől betegedett meg. Állandóan érdekelte minden esemény, történet, a

nyelvére kerülni nem volt éppen tanácsos, sőt Duka László is respektálta, már pedig annál harapósabb embert hét vármegyében nem lehetett találni. Duka kúriai bíró úr kiváltságokat élvezett, pápaszeme mögüllenségesen tekintett mindenkire, beosztott, önző agglégényi életet élt és minden hódolatot megkövetelt. Lauka Gusztáv »a társadalmi pletykák élő telefonja« címmel ruházta fel, (az öreg fenegyereknek is sok minden szabad volt) oly időben, amikor a telefon még újságszámba ment és az aradáci tótok térdet hajtottak előtte babonás félelmükben. (Már hogy a telefon előtt, amely akkor is csengett, ha senki se nyúlt hozzá.) Ám Lauka Guszti nyomban kiszerkesztette azt, aki megbántotta őt, a legközelebbi regényében.

Laukát nem respektálta Duka, de Poldi bácsi előtt megtorpant, mikor a kis öreg finom pilulába beadta ínoki malíciáját, történetet beszélve el holmi szuahéli törzsekről, akik előszeretettel üzik az emberevés művészetét. Tájékozatlan ember sehogyan sem tudta megérteni, hogy mit nevetnek a beavatottak a primitív történeteken. Csak Duka szeme villogott s hangja vált békítővé.

— Beszéljünk másról is.

Ez Duka László arról volt nevezetes, hogy a nevetése is valóságos acsarkodásszámba ment. A törvényszéken a bűnügyi tárgyalásokat vezette, határozottan kitűnő bíró, nagy tudású, de zárkózott és megközelíthetetlen. A Rózsában ebédelt, asztaltársa többnyire Häuser Károly bíró, főispáni titkár, a legtökéletesebb gentlemanok egyike, aki sok és nagy emberi jószággal nézte el az öreg bogarait, továbbá Junker János törvényszéki bíró, csendes, mélygondolkozású sváember, akít 1919. tavaszán a szegedi ítéltábláról miniszternek visznek el a Berinkey-kormányba.

Duka László zord haraggal tört az újságírókra, ha valami nem tetszett neki, már pedig a tetszését megnyerni körülbelül egy volt a lehetetlennel.

— Mikor csinálnak már jobb lapot? — támadt egyszer nekem.

— Akkor, feleltem, ha nem tetszik elítélni az igazságért, vagy ha megméltóztatik egyszer vásárolni akár a Torontál egy számát, akár egy könyvet.

Majd átszúrt a tekintetével. Határozottan éles voltam, de vissza kellett már adni a sok csipkelődést. Duka László életében nem adott ki pénzt könyvre, vagy újságra, naponta eltolta magát mértani pontosságú járásával a Mangold-könyvkereskedésbe, (ahol akkoriban Rubin úr még többet álmódzott a bálákról, mint a Singer-Wolfner-féle újdonságokról) s ott hosszú időt töltött olvasással. Minden könyvet felvágott, elolvasott, megkritizált, kifogásolt, de egyet sem vásárolt meg.

Azonban térjünk vissza Poldi bácsira, mert mégis csak őt írtuk cikkelyünk fölibe.

Ha az ember elgondolkozott — pedig határozottan voltak pillanatok, akármit mond is a rosszmájúság, amikor gondolkozott a vármegye — nem tudta befogni a hatalmas időszakaszt, amelynek történeteiben Poldi bácsi otthonosan mozgott. Messzire, nagyon messzire nyúlnak az ő ismeretei, tudta, a családi nexusokat s hófehér hajával is zavarba hozta a szép asszonyokat.

— Akkor történt az, amikor maga Sáríka az ölemben ült. Már úgy értem, hogy egészen apró korában.

Később hozzáfűzte:

— Látja, ez a sors és a maga igazságtalansága, mert most nem tenné meg. Mindig mondom én, csak a nők nem következetesek.

A reformátusok klasszikus szép temploma jórészt neki köszönheti létét. Mert páratlan agitációt tudott ki-

fejteni, ha nemes ügryről volt szó s van-e, aki elfelejti az Iskolagyermekbarátok című alakulást, amely nevében hordozza a lényegét? Akkoriban Poldi bácsi vezérelte alatt a társadalom gondoskodott a kis rongyosokról. Báloztak, táncoltak az érdekükben, de bizonyos, hogy csizma került a fagyos lábacskákra és ködmön takarta a gémberegett tagokat.

Kollarits Mihály halála után Poldi bácsi lett a vármegye főpénztáraoka és pompásabb hivatalnokot nála elképzelni lehetetlen. A patikától nehezen vált meg, azonban akármilyen fürge legyen is az ember, a sok álldogálásba előregedik a lába és keresi a pihenőt. A gondolata ott maradt továbbra is a régi helyen s időnkint belátogatott, hogy vájjon rendben megy-e minden s nem hessegetik-e el azt a közönséget, amelyet ő szoktatott oda?

Senki sem tudott olyan pompásan történetet elmondani, mint ő. Csupa szín, zamat és fordulat, ötlet. Örök kár, hogy nem tartottak ilyenkor mellette Íródeákot, aki lestenografálta volna a szavait abban az eredetiségben, amint azok az ajkairól kijöttek. Annál nagyobb a kár, mert Poldi bácsi aztán maga írta meg a történeteit, kínos, nehéz stílusban, harminc, meg negyven soros körmondatokban. Micsoda csodálatos különbség a kettő között! Hol maradt a sok hangulat, amit az eleven szó rögzített meg! Javítani, változtatni azért nem volt szabad semmin, Poldi bácsi megindult a mesékben, egy-egy közbeszúrt mondat elragadta és galopposzott vele, — sokszor vissza sem tért a kiinduló pontihoz, vagy belefáradva a szokatlan betűvetési munkába, Bzzal végezte:

— A többit majd elmondom máskor, ha az Isten éltet. Most elmegyek nyaralni és amíg visszatérek, addig hagyjuk egymást békében. Én nem bántom a szíves olvasót, a szíves olvasó se bántson engem.

A szíves olvasó pedig higgye el végül azt is, hogy ezt a kis megemlékezést írván semmiféle dekadenciában sem vagyok. Az oldal-kitérésekkel, a tárgytól való elkalandozással utánozni akartam Poldi bácsit. Így ugrott ő is egyik személyről a másikra.

15. A száraz angol

Megképződik előttem egy hosszú szál, bár erős alakú, férfiú, a megtestesült száraz angolé a külseje. Pohár van a kezében, felköszöntőt mond, arcizma se rándul, de a közönség már a harmadik mondásánál elkezdi a kacagást, hogy aztán egyre tombolóbb derűltésébe jusson.

A szónok — Bielek Antal — félig szinte csodálkozva villogtatja meg rajtuk csontkeretes pápaszeme üvegét, mintha azt kérdezné:

— Ugyan, mi tetszik annyira ezeken a jámbor tréfákon,?

Sziporkázó elméjű, játékos kedvű ember volt, aki az élet savanyúságait úgy igyekezett eltüntetni, nem ki-méivé sokszor szatirikus kedvében még önmagát sem. Farsangi bohó estéken akármilyen szerepet vállalt, mert hogy szavamat ne feledjem, el se tudja a mai generáció képzelni, hogy milyen lényegtelen semmik voltak az akkori élet úgynevezett keserűségei.

Régebben ő is főszolgabíró, de aztán felnő az újabb generáció és egyre mohóbb. Nem tudta kivárni, amíg az állások a természet rendje szerint üresednek meg, esetleg házasodni készült valaki s ezért kellett neki az állás.

Bielek Antalnak is azt mondták:

— Növőben vannak a fiaid, maholnap gimnáziumba kerülnek, jó lesz neked a központ.

— Főbíró leszek?

— Az bajos, mert a Gusztit nem lehet mellőzni, hanem majd ülnök, meg helyettes elnök.

Szolgabíró sem lehetett Becskereken akárki, hiszen az öreg Tullics pótolhatatlan volt, a katonai rezortügyekekhez csakis ő értett.

Bielek Tóni hát a városba került és soha nem hagyta el a jókedve.

Bottka Béla, főispán korában, nagyon ambicionálta, hogy a regatta folytassa régen abbahagyott működését. A hátralékos tagdíjakat egyszerre le kellett fizetni, aki nem volt még benne, azt beléptették, munkaprogramokat állítottak egybe, — muszáj.

A legények elkényelmesedtek egy kissé, kellemesebb volt sziesztázni, tislizni, mint dolgozni, de nem volt pardon.

Még csak azon tűnődtek, hogy milyen nevet kapjon a regatta. Mert az új cím, ha jó, magában véve is vonó. Szálldostak az ötletek, csak Bielek hallgatott.

— Tóni, te sem tudsz semmit?

— Dehogyan nem tudok. Nevezzétek el Gályaraboknak.

— Na, igen, folytatta Bielek, azok is muszájból húzzák az evezőt.

Nagy vadász volt, részes mindenben, de egy megfigyelése csak most villan fel előttem, amikor nézem és látom ezt a mai eszeveszett világot, amikor a páratlan gazdagságok mellett ordítva üvölt a szegénység s tobzódásokban, kicsapongásokban nem éppen a gazdagok vezetnek. Valami halálos ítéletszerű fátum lebeg a világ fölött, bizonytalan, de nem is fontos, hogy mi lesz holnap, igyekezzünk hát ma élni.

— Ki látta már, hogy mi a körvadászaton a legérdekesebb? Amíg nagy a kör, a nyulak meg vannak ugyan ijedve, igyekeznek kitörni, de ez egyre kevésbé

sikerül. Már biztos a halál, ha valamelyik azt hiszi, hogy megmenekült, mert husznöt-harminc lépésre egy-egy vadász, aki ráirányítja a puskáját. Ez a legbolondabb kalamajka ideje. A szegény nyulak megkísérlik még egyszer a menekülést, sehol semmi remény, aztán egészen apatikusokká válnak. Ott táncolnak a kör közepén, úgy kell akármelyikét felrúgni, hogy szaladjon kívülre (mert befelé löni nem szabad), nincs itt már halálfélelem, nincs holnap, a nyúl tudja, hogy vége lesz, kellemessé teszi hát az utolsó percét és — kurizálni kezd. Aki gyakorlott vadász, az megismeri a nemét. Nem mindig az ifiúr kezdi, gyakrabban a menyecske, sőt a süldő sem vonja meg magától az utolsó örömet. S akkor csodálatos látvány tárul a vadász szeme elé: szerelem a halál küszöbén.

— Bielek Tónira gondolok, mikor azt keresem, hogy az állatok tanulták-e el ezt a szokást az embertől, vagy ezek amazoktól? Mert ahogy a francia forradalom után is szokatlanul fékevesztetten, egész a női meztelenség elképzelhető határtalanságáig járta a haláltánc, most se igen van különben. Nem hagyjuk magunkat meglepni a holnaptól.

Valamelyik uradalmi vadászaton történt egyébként, hogy egy kocavadász megserétezte Bielek Tónit.

Nem volt lényeges a sérülés, egy-két szem fűródott milliméternyire a lábába, kinyomta a maga kezével és vadászott tovább.

Később azonban, mikor szabályos sorokba fektették a kastély udvarán a nyulakat s a társaság még javában benne volt a szemlélésben, meg az egyes esetek részletezésében, egyszer csak látják, hogy Bielek is ott hever a nyulak között.

— Tóni, valami bajod van? — szaladtak hozzá.

— Csak hagyjatok békében, felelte. Engem is megölttek ma s tudom, hogy az elejtett vadnak hol a helye.

Sok tréfája volt, ami országosan elterjedt, hogy aztán a helyi viszonyoknak megfelelően aplikálják. Nem is gyanítva, hogy honnan származik a java, az eredetije. Egy jukker asszony egyszer elhatározta, hogy ő is beáll vadásznak. Parádés felszerelést szerzett be, aztán megjelent a körvadászaton s — hogy történt, hogy nem? — puskája csöve előtt felfordult a nyúl.

— Vadászavatás, vadászavatás! — ujjongott a társaság.

— Mi az? — kérdi a csinos Diána.

— Ősi hagyományok szerint, mikor az első vadját elejti, a vadász ráfekszik a vadra s a társaság megvesszőzi, úgy avatták fel.

— Nem brutális egy kissé a szokás?

— Ugyan már, szimbólum az egész. Nem verekszünk mi, épp csak érintjük a vesszővel. De elengedhetetlen, ha vadász akar lenni.

— Hát, mesélte Bielek Tóni, a nagyon szép asszony oda is ment és ráfeküdt a nyúlra. Mindössze az volt a tévedése, hogy hanyatt feküdt. Na ja, ezt, hívják a szokás hatalmának...

16. A Klári kutya örököse

Grézló János tanfelügyelő volt Torontálban, kedves, szeretetreméltó úr, mindig előzékeny, aki pompásan beillett egyaránt a hivatali és társadalmi keretekbe. A hivatalos ügyekbe belevitte egyéniségének előnyeit, nagyképűség, fontoskodás, bajkeverés nélkül.

Szerette a tréfát, a csipkelődést, de ha alkalom kínálkozott rá, kifigurázta még magamagát is, mint ahogyan például nem mulasztotta el azt a Klári kutya hoszszú, megható és bonyodalmas története folyamán se.

Klári kutya, Grézló első feleségének volt a kedvenc pincsije. Gyerekük nem volt, hát ilyenkor nagyon alkalmas állat egy kis kutya, hogy benne egyesüljön minden gyöngédség, ami máskülönben a családtagoknak járt volna ki.

Reggelenként, mikor egymás éjszakai nyugalma után szoktak volt érdeklődni az urak a vármegyeházán, Grézló Jánosnak mindig került valami története.

— A Klári kutya, akármennyire kisasszony is, nagyobb úr a házban, mint én. Ami neki szabad, azért én kikapok.

A Klári kutya az asztal mellett ebédelt, de Grézló néha jókedvében túlozta a dolgot.

— Nem is az asztal mellett, hanem az asztalnál van a helye. Szalvétát kötnek a nyakára, piros betűkkel hímezték ki, hogy a mama kedvence, tányért kap, neki válogatják ki a legjobb falatokat.

— Tréfálsz, János!

— Eszemben sincs. A Klári kutya annyira intelligens, hogy beszélni is csak óvatosan szabad a jelenlétében. A minap például azt mondtam, hogy ezt a dögöt ki kellene dobni. Láttátok volna, mi történt! A feleségem arca megmerevedett, Klári ellenben szűkölni kezdett és abbahagyta az evést. Nagyon meg volt sértve. Be is bújt rögtön az asszonya ágyába, ott duruzsolt.

Másnap új hírt hozott Grézló.

— A Klári kutya engesztelhetetlen, nem akar békülni. Közeledtem hozzá cukorral, kértem, hogy bocsásson meg, de ő nem. Az Istenért se! A feleségem az ő pártján van, alig-alig akar fölengedni a fagyos viselkedése.

Az unalmas házi komédiákat ezekkel a magáról faragott tréfákkal enyhítette Grézló, aki egy reggel örömsugárzó arccal érkezett a megyeházára.

— Ma rám nézett a Klári, oda vagyok a boldogságtól. Tudjátok-e mi hozta meg a kedvét? Tőkepenzes lett.

Ez se tréfa. Grézlóné ugyanis megtette azt, hogy kétezer koronát helyezett el a takarékpénztárban a Klári kutya nevére. A férj az ölébe vette és eljátszadozott, hancúrozott vele, az asszony csak úgy hízott örömeiben, pedig semmi szüksége sem volt már a további hízásra.

— Teljes a boldogság! — jelentette Grézló a vármegyeházán. Klári majdnem kezét csókolt. Csak majdnem, *de* idejekorán rájött, hogy ő most a réginel is hatalmasabb egyéniség a házban, hiszen nekem nincs takarékettkönyvem. Ennyire még nem jutottam. De neki van.

Megindult aztán valami más folyamat is.

— Mama, mondta Grézló, a törvény értelmében — ha valakinek takaréketkéje van — meg kell állapítani az örököst. Szó sincs róla. Klári most még ifjú, so-

káig élélhet, habár a kutyák élete nem túlságosan hosszú.

— Mégis, mennyi ? — dadogta szívszorongva Grézlóné.

— Ebben a tekintetben nagyon eltérőek a vélemények. Az angol tudósok tíz évet mondanak, de a japánok az öt mellett kardoskodnak. Mindenesetre sok függ a táplálkozástól, meg a foglalkozástól.

—Én hallottam már húsz éves kutyáról is.

— Hohó, az a kaliforniai véreb lehetett, de az sem él tovább tizenkettőnél. Az elpuhult élet hamar sírba viszi az állatot. Klárikának is többet kellene mozogni. Határozottan féltem az életét. Igaz is, ki legyen az örököse? Ezt a kérdést el kell intézni.

— Hát ki legyen?

— Tegyük fel a legrosszabbat, hogy csakugyan elpusztul, képes volna maga visszavenni azt a pénzt, amit neki adott?

— Soha! — jelentette ki könnyes tekintettel az asszony.

— Na látja! Hát idegennek jusson? Akárhogy töprengenek, nincs itt senki más, egyedül én. Ne vigyük ki a házból a családi ügyeket.

Megszerkesztette a szabályos írást, arról, hogy ő a Klári kutya örököse, följegyezték ezt a betétkönyvre, bejelentették a banknak .

Aztán telt-múlt az idő, Klárikára példátlanul jó napok virradtak, Grézló János még sétára is elvitte.

— Kérlek alássan, magyarázta az ismerőseinek, más-sal is megtenném, ha örököse lennék. Ez az előzékenység a minimális, amire az úri ember kötelezve van.

Hízott a Klári, olyan volt már, mint a duda, lassankint mozogni se tudott, vagy három hónap múlva pedig égnek meresztette a négy lábát. Elvégezte.

Grézló János gyászszalagot kötött a karjára, bár az is igaz, hogy nyomban levette, mihelyt a kapu alá ért, viszont hazamenet ott rakta fel. Vigasztalhatatlannak mutatkozott, többször este is kimaradt.

— Üres a ház Klári nélkül .

Hogy a szavamat ne feledjem, az örökséget nyomban fölvette és az asszony társaságában néha fölkereste a néhai eb díszes nyugvóhelyét.

— Te János, mondták neki a megyeházán, nem terheli a lelkedet valami bűn a Klári kutya körül? Egy kissé korán pusztult el, hiszen csak az imént lettél az örököse.

De Grézló titokzatosan mosolygott és nem vallott.

— Ember, állat egyaránt az Isten kezében van, nyugodjunk meg az ő végtelen bölcsességében, mert minden úgy van jól, ahogy van.

17. A csavargó dr. Utriusque

Az illetőségi ügyektől, amik szoros összefüggésben állanak a toloncozással, mindig fáztak a hatóságok. Véget nem érő tárgyalások, megállapítási törekvések után is sokszor kiderült, hogy hiábavaló minden, mert az elcsípett csavargónak nincs illetősége. Nem szerezte meg azt sem az apja, sem a nagyapja. Kutatni is csak azért kutattak utánuk, mert valamerre tartoztak a kórháznak az ápolási díjjal.

Voltak a kérdésnek tudósai is. Már mint a csavargásnak. Tudták, melyik kórházban kellemesebb az ellátás s oda csempészték be magukat valódi, vagy kitalált betegséggel. Néhány nap mindenesere eltelt, akkor kirepültek s vonultak új szállás felé, habár csak a rendőri szutterénbe is. Ilyenkor kezdődött az illetőség megállapítása. Amíg az el nem dönt, addig ült a csavargó. Ha bonyolult volt a kérdés és sok hatósággal kellett levelezni, akkor évekig is.

A bolygó lélek pedig átkozta a sorsot és az államot, amely tévelygett az alaposság útvesztőiben, hogy megállapíthassa, hogy melyik községen szerezzék be a 20—30 forint ápolási költséget.

Akkor mégis csak jobb volt a régi vármegyei módszer, amely kevesebbet irkált, ellenben igyekezett hozzásimulni az élethez. A csavargót kivitte a hajdú a határra, ott megmutatta neki azt a bizonyos oszlopot, amely a kocsikat tájékoztatta, hol merre milyen közsé-

gek következnek, aztán a hajdú elverte az akta-tárgyat s azt mondta neki:

— Fel is út, le is út. Ha még egyszer idetévedsz hozzánk, kétszer ennyit kapsz.

Ezt hívták akkoriban a közigazgatás egyszerűsítésének.

Lehetőleg nem is került vissza, kipróbálta a többi falut s lassanként elsőrendű szakértője lett a kérdésnek, hogy hol teremnek a szívósabb, meg a gyengébb mogyoróbotok. Ámbár sok függött a hajdú karjának teljesítőképességétől is. Viszont abban a korban, amikor a polícia még csecsemőkorát élte s a rendőrök végkimerülésben, vagy szívelzsirosodásban haltak meg, olyan kényelmes volt a szolgálatuk — az alföldi turnékra járó Rózsa Sándorékat csendbiztosok, meg vasas-németek kergették. (Nono, azért megkergették néha Sándorék is a svalizsérokat.)

Torontál legérdekesebb csavargója K. József szolgabíró volt. Nem aktív, csak egykori tehetséges ember, akit tönkretett a falu, meg az ital. Egész könyv telienek ki belőle, ha valaki végig akarna menni egy ilyen életen. Min múlik ? Hogy fordul ? A lélek milyen elernyedései juttatnak értelmes embert odáig, hogy a mocsárba kerül?

K. Józsi teljesen benne volt. A hivatalából kicseppent, a családjától elrúgta magát és megkezdte a csavargást. Alig volt az országnak valamirevaló helysége, ahol meg ne fordult volna. A legközelebbi razzian aztán a kihágási bíró elé került.

Alázatos szolgálja, — mondta széles lendülettel — van szerencsém magam bemutatni, dr. ultrisque juris; K. József.

A rendőrbíró nagyot nézett.

— Tessék?

— Tudtam, hogy kételkedni tetszik, — mosolygott K., — azért magammal hordom az írásaimat.

Nagy paksamétát húzott elő a belső zsebéből. A diplomáit, az okmányait.

— Tessék, igazat mondtam.

Először megütődve hallotta mindenki a rémregényt s megkülönböztetett módon bánt a szerencsétlennel.

— Hogyan jutott a doktor úr idáig?

— Kérlek alássan, azt hosszadalmas volna elmondani... pardon, engedelmet, egészen rájár a szám. Tetszik tudni, a régi rossz megszokás. Könyörgöm, egy cigarettát...

Hazaküldték kényszerútlevelemmel az illetőségi helyére. Ez is különféleképpen történt a különböző időkben. Eleinte kezébe adták az írást, az ingyen-utazás utalványát, menjen maga. De mikor később rájöttek, hogy nem megy oda, ahová küldik, kísérőt is adtak melléje.

Alkoholtól puffadt arccal, rongyosan, mosolyogva állt a rendőrtiszt előtt. Az ujjait szétterpesztette, de nem képzelt eleganciából, hanem hogy el ne veszítse a kerek, bő manzsettáját. Mert a múltból csak a manzsetta maradt meg, ehhez nagyon ragaszkodott.

Odahaza restelkedtek miatta. Bólintott rá, hogy jó, meg fog javulni, aztán sietett valamelyik kocsmába, eladta az új ruhát, mert kényelmetlen volt neki, az árát elitta s másnap újból nekivágott az országútnak.

Apró lebujokban érezte a legjobban magát, szedett-vedett csavargók között, ahol ő vitte a szót és ő lett a legnépszerűbb. Annyira sose süllyedt, hogy bünt követett volna el, de jassz-viták során, mikor már-már hajbakaptak a szónokok, ő lépett közbe.

— Szamarak vagytok, nem értetek hozzá, majd megmagyarázom én. Ide jogászi ész kell, ti pedig nem tudtok jogászilag gondolkozni. Én, dr. juris utriusque K. József, felvilágosítalak benneteket, értek hozzá, hi-

szen szolgabíró vagyok. Azaz voltam, mert most átmenetileg nem folytatok közigazgatási praxist. Na, mit bámultok ? Nem hiszitek ? Itt vannak az írásaim.

Szedte elő zsebéből a csomagot.

Igénye majdnem semmi. A végső fokot járó alkoholisták szokása szerint alig evett valamit, csak az italt kereste. Én utoljára Szegeden találkoztam vele, még jóval a világháborúi előtt, megint csavargáson fogták, megkapták a tolonclevelet.

Érdekelt, izgatott a sorsa, ki tudtam vinni, hogy az utazásig szükséges időt ne töltsse a szutterénben. Kezességet vállaltam a földimért, hogy az éjféli vonattal elutazik Torontálba. Magam teszem vonatra.

Vacsorára invitáltjain egy halászcseréjébe, ahová egyformán ellátogattak úri népek és kósza foglalkozásúak s az adatgyűjtő szenvedélyével készültem rá, hogy lépést tartsak az életével, megtudjak mindent, amit lehet. Gyerekkorában senki se készül az utcaseprői pályára. Ide el kell jutni. Hogyan jutott ő a tolonckörútig?

Jóformán hozzá se nyúlt az ételhez, nagy falat kenyereket mártogatott paprikába, sóba.

— Pajtás, ha már meg akarsz traktálni, hozass egy kis pálinkát. Többet ér az minden pezsgőnél.

Azt itta apró kortyokban, élvezve minden csöppjét, de nyilatkozni nem volt hajlandó. Mintha nem is vette volna észre a kutakodásaimat, jogi fejtegetésekre bonyolódott. Ebben fölényeskedett.

— Te ezt nem érted, mert nem tudsz jogászilag gondolkodni.

Aztán vagdosta a fejemhez a paragrafusokat.

— Nagyon elkéséríthetett téged az életben valami, — mondtam egyszer.

— Engem? Semmi. Ehhez se értesz, a régi gyerek vagy.

Ismert kisgyerek-koromból, volt köztünk vagy húsz-huszonöt esztendő.

— Akkor áruld el, mi szükséged van erre a kalandozásra ?

— Csak ez a jó, nem függök senkitől.

— Egyetlen kérdésem van még. Nincs asszony a játékban ?

Vizes, nagy szemével rám nézett, szinte belém vett a tekintete, de a gondolata másfelé járt.

— Fenét asszony, mondta később. Így jött magától. De mit firundwancigolsz, minden úgy van jól, ahogy van.

Nem akart szint vallani, akárhogyan forgattam. A pálinka se használt, bár egyre akadozóbb lett a nyelve, önkéntelen mozdulattal nyúlt a zsebébe.

— Látom, hogy mégse hiszed. Itt vannak az iratok.

Az agya nem fogott fel mindent azonnal, titokzatos rendszerrel azonban az egész élet elraktározódott benne, azokra tért lassanként vissza.

— Asszonyért, motyogta, asszonyért nem érdemes. Ki is koptam belőlük.

— Hát jól van, most már igen. De azelőtt? Régen?

Hirtelen vágta oda a kérdést, arra számítva, hogy nincs ideje a gondolkodásra, mégse ugrott be. Elzülhetett, de gavallér maradt.

(Sokszor eszembe jut egy másik példa is, jószemű megfigyelő mesélte el. Az eleven halottak intézetét látogatta egy pedagógus társaság, debilis gyerekek, serdültek, tanyáját. Volt a betegek közt egy fiatal grófi gyerek is, aki betegségében szintén a legalacsonyabb sorba esett.

— Öt forintra volna szükségem, hogy átíráthassam magamat a park-klubból a sport klubba.

Mindig azt hajtogatta, ez volt a mániája.

Búcsúzáskor aztán azt mondja neki a felügyelő.

— Köszönj szépen, Pista, nyújts kezet a hölgyeknek.

A fiú ránézett a mesterére és bánatosan kezdte ingatni a fejét.

— Oh, uram, egy gentleman sohase nyújthat előre kezet a nőnek.

Meghallhatott teljesen az értelme, a szunnyadó lélek mélyén ott maradt mégis valami, amit nem lehetett kiirtani.)

Az én szolgabíróm se ugrott be, nem kutakodtam hát tovább, hiába tudtam hallomásból, hogy mégis csak nő volt a dologban. Gyöngé volt az akaratereje, valahol meghibbant. Hasztalan kutatják ezt tudós doktorok, mégis csak a nyílt sebet tudják gyógyítani, a láthatatlannal szemben tehetetlenek.

Néha úgy tetszett, hogy nyomban elalszik, de aztán felélénkült egy pohár pálinkától s szeretetreméltó hízélgéssel fordult felém.

— Akarsz-e nagyon jó lenni az öreg pajtikádhoz?

— Parancsolj!

— Akkor lepj meg egy pár manzsettával. Ez már foszladozik.

Odaadtam a magamét.

— De gombostul! — nézett a szemembe.

Nem felejtette el, hogy kezességet vállaltam érte, érdeklődött, hogy mikor indulunk.

— Fiakkeren viszel ki?

— Föltétlenül.

Úgy tudott ennek örülni, mint a gyerek. Közben többször fölkel, kiment a söntésbe, végigmustrálta az ott levő közönséget, nyilván ismerőst keresett. Az a benyomásom maradt meg róla, hogy szörnyen unta a társaságomat.

A vasúti pénztárnál lebélyegeztetem a toloncútle-
velét, de odafurakodott ő is, bemutatkozott a kisasz-
szonynak:

— Doktor utriusque juris... parancsolja talán az
okmányaimat ?

Felraktam a vonatra, ment haza, hogy kiöltöztes-
sék, restelkedjenek miatta, a lelkére beszéljenek, aztán
tovább küldjék. Akárhová, csak otthon ne maradjon,
ahol úr volt egyszer.

Nem telt két hétbe, megint visszajött, amíg aztán
Isten tudja, hol érte utol és takarta be az élet fergetege.

18. Torontáli fametszetek

A csókai pap

Írjam-e ki a nevét is? Aki nem ismerte, annak úgyszem tudom hű képét adni, a jóbarátoknak pedig úgy is csak Szityi lesz örökké. Egyszerű pap, aki Isten jámbor szolgája tudott maradni suhogó selyem-reverenda nélkül, az aulába nem ment szívesen, lehetőleg egyáltalában nem ment és a püspöknek való mondanivalóit levelezőlapon intézte el, hatalmasok kegyét nem kereste, mert hatalmasabb volt ő lélekben mindenkinél. Szegény ember, akit a falu magányába kárhoztatott a sors, pedig ép úgy faraghatott volna belőle akár közéleti nagy embert, mint hatalmas költőt.

A betű megmérgezettje, aki szomszajosan keresi a szépet, az újat, frázisgyártó verejtékezek során két emberrel kapcsolatban élt át nagy lelki szenzációt. Egyiknek sem volt kenyere a toll, azért klasszikus volt minden soruk, amit az élet bármilyen mindennapos kényszerében papírra vetettek. Az egyik tízholdas szegedi kiscigány volt, a másik a Szityi. Amabból a szó hömpölygött olyan gyönyörűen, mint mese-királyok asztalára szánt drága mivű kelyhek ornamentikája, — Szityi egy anziksz gyors üzenetébe is önként adta mindig a frisset, a szépet, a sablontól menteset, — az egész lelkét. Ez a lélek tudott költői lenni sorok leírása nélkül is, ez a lélek mindig a harmóniát kereste, de jaj, olyan fájó elgondolni, hogy talán sohasem találta meg.

Bohémnek nevezték, mert semmi más nem akart lenni, csak a falu szürke papja, aki akkor is örömet szerrez, ha a sörös-palackok pléhkupakját osztogatja iskolai jutalmul a jó tanulóknak. Cinikusan nézte az egész világot, a hiú erőlködéseket és lelki ezerholdas maradt! abban a rengetegben, ahol minden zsellér a szellemi kapitalistát szereti játszani. A kegyura egyszer és mindenkorra meghívta vendégnek, de Szityit csak erőszakkal lehetett elvinni ebédre.

— Nem szeretek olyan asztalhoz ülni, ahol az utolsó falatnál mingyárt elviszik a bort. Az ember csak akkor jött rá az izére és már nincs sehol.

Emlékeim között most is őrzök néhány rossz pamutzsebkendőt, amik torokfájás idején priznic-szolgálatot tesznek. Szityi vásárolta Zentán, ahová átsétáltunk néha Csókáról. Roskatag öreg ember kínálta a portékát, nagyszakállú zsidó, aki az első szóra elengedte az ár felét.

— A tizedik tucat, mondta Szityi. Nesztek, osztokodjatok rajta.

— De öregem, nem ér ez egy hatost sem, olyan gyenge az anyaga.

— Tudom, felelte Szityi, nagyon tudom, de mit csináljak, mikor ez a szegény ember annyira bízik bennem! Nem is hiszitek, milyen óriási családja van, a gyerekek nevelése pedig tenger pénzt emészt fel. De tehetségesek a gyerekek, van köztük már önálló is. Az egyik mérnök, a másik orvos, a harmadik ügyvéd.

Szityi mindig olyan szegény volt, hogy káplánt sem tartott, a gazdaszonyi intézményt pedig egyáltalában nem ismerte. Megfőzte a kis ebédjét ő maga, ha pedig vendége érkezett, kiválasztott egy hetven esztendősbanyát, lássa el a konyhát. Vendégei mi voltunk néhányan, akiket kidobással fenyegetett, amiért magunkkal vittük megkoppasztva a vacsorára valót. Ilyen sértést! Akkor vállára kapta a puskát, kiszaladt a határba nyúlért, az

jó lesz savanyú levesnek, majd tűnődve állt meg a baromfiudvar előtt.

— A sült kakas nem a legutolsó étel, de eleven korában nagyon szaladós, a mi lábaink pedig már nem fűgék.

Hessegetett néhányat, kezével eloszlásra szólította a szárnyasokat, aztán, hogy egyedül maradt a kakas, rálőtt. Így sokkal egyszerűbb a dolog, nincs hajkurászás. A legjóságosabb lélek lebegtette aztán aranyhímposos szárnyát a fehér asztal mellett, amellyel nem ér föl toasztozó nagyok fontoskodó előkelősködése. Ez is elmúlt, mint annyi minden más, amiből útonálló módon kifosztja az élet az embert. De feledhetetlenek maradnak a napok, amikor osztályostársai vittük a jövő vásárára lelkünk aranyszövésű portékáját, sok finom álomcsipkét, gyémánt-merész törekvését, ötvös-akarátát az elképzelések földiőhintőjében. Járunk még most is néha álmainkban Csókára a halott Szityihez, a Lédererek loróján vonulunk be a faluba, sokszor úgy érezzük, hogy mi vagyunk a hajdani keskenyvágányu életunt gebéje-Karrier az előszobában

Hát biz azt a régi Torontálban sokféleképpen lehetett megszerezni. Tekintély volt például az öreg B., a gondolkodásmódjában és a külső reprezentálásban is tökéletes úr. Viszont soha nem tudott gyűjteni, de ugyan miből is tehetne volna! Akkoriban az embereket a hitelezők tartották el, mert a fizetés mindig kevés volt a megélhetésre.

Elsején jöttek különféle inasok a számlákkal s megkezdődött a részletek törlesztése. Került aztán úgy is, hogy nehezekké váltak az idők s nem futotta.

— Gyere fiam, a jövő hónapban.

Harminc napi haladék szintén valami, ennek elteltével megint megjelent az inas-sorban ténfergő gyermek,

fennen lobogtatva kezében a cédulát, — amint azt kisvárosi szónokok mondják az elvek zászlajáról.

De ki meri állítani, hogy az egyik hónap könnyebb a másikkal?

— Látod, látod, csemetém, milyen hanyag vagy, elkéstel s én már minden pénzemet elfizettem.

— De, kérem szépen, még csak tíz óra van!

— Bikfic, mit tudod te, hányan tülekedtek itt már hajnalban! Máskor kelj fel te is korán.

Újabb harminc nap, akkor aztán jön egy legényféle.

— Kérem, elhoztam a számlát...

— Az öreg úr nyugodtan olvassa tovább az újságot.

— Ha szabad kérnem, kapok pénzt?

Mély csend.

— Bocsánat...

Egyszer csak felriad.

— Szóltál valamit, fiam?

A számla...

— Ejnye, hiszen épp az imént mondtam, hogy ez a hónap kimarad! Nem lehetek most sorosok, mert nektek a múltkor ígértem. Nem mondtam volna? Hihetetlen, meg mertem volna rá esküdni.

— De kérem szépen, a gazdám azt mondta, hogy ne menjek vissza addig, amíg pénzt nem kaptam.

— Hát akkor ülj le szépen.

A legény leült. Délben haza vonult mindenki, ő is elment ebédelni, délután kettőkor visszatért a hivatalnokokkal s elfoglalta a délelőtti helyét.

Másnap reggel ott volt megint, várt.

Így tartott ez egy hétig, vagy talán tovább is. A főbíró néha kiszaladt valamerre vadászni, az embere az alatt hűségesen várakozott rá. Határozottan, kezdték megszokni az ábrázatát.

Egyszer összegyülemlert munka idejében, (ámbár

szerettem volna én azt látni, ami sürgős volt a vármegyének!) kimegy a főbíró az irodába, kezében aktával s a számlával várakozó segéd előtt áll meg.

— Másold ezt le, fiam, de szépen és a legjobb papirosra.

Az annyira meg volt lepve, hogy alig jutott szóhoz.

— Nem ismerem ugyan az írásodat, de csak jót nézek ki belőle.

— Hová üljek, kérem?

— Nini, csakugyan! Hé, András, menj föl a padlásra, találsz ott még fölösleges íróasztalt hozd le. Mégse járja, hogy ne legyen minden embernek asztala.

Akármeddig mondanám, akkor is csak egy lenne a vége. A kereskedőlegénynek szép volt az írása, művével igen megelégedett, ettől kezdve elébe helyezte azokat a dolgokat, amiknek kiállítása úgynevezett »különösebb külső csínt« kívánt.

Elsején reggel az ifjú beállít a főbíró elé.

— Mit akarsz, fiam? Ejnye, de ismerős az arcod! Hol is láttalak?

— Az X. kereskedés alkalmazottja vagyok.

— Persze, persze, csak hogy nehéz hónap vár rám, most nem telik. Ha jól tudom, épp legutóbb törlesztettem.

— Nem azért jöttem, kérem szépen, én már egy hónapja nem járok be az üzletbe, mert azzal küldtek ide, hogy pénz nélkül ne merjek hazamenni. Azóta itt dolgozom és meg tetszett elégedni a munkámmal. Ha szabad volna kérnem, itt maradnék, de csak fizetéssel.

Ott is maradt, egész jó hivatalnok lett belőle. Azonfelül külön megbízatást is kapott, ő hessegette el elsején a cédulás embereket.

A szegénység nem volt mindig szégyen, sőt gyakran a tekintélynek sem ártott.

— Akármit mondanak az elfogult bankok, emlegette néha Poldi bácsi, sokkal nagyobb a hitem abban a tisztviselőben, aki ötven forintos váltókkal kínlódik, mint a másokban, amelyik pezsgőzik, bár nem tudom, hogy miből.

Az elkésett gyász

Ágnesről mindig azt tudtam, hogy özvegyasszony. Valamikor nem lehetett csúnya, az alakja sokat átmenített a múltból, egy kicsit selypített és Ágnesnek mondta magát. Özvegyiségét abból gyanítottam, hogy gyakran emlegette a néhait, akit senki nem látott, tehát nyilvánvaló, hogy meghalt.

— Mikor az uram Boszniában...

Az volt a gyanús az egészben, hogy amikor indiszkrét asszonyok kérdést intéztek hozzá, hogy voltaképpen hol az ura? — Ágnes egyszerre dicsérni kezdte a tejfelt. Mert hogy szavamat ne feledjem, abból élt, hogy tejfelt, vagy túrórt hordott ismerős házakhoz és ebben a tekintetben a legmegbízhatóbbak közé tartozott. Bizonytalanság csak az ura szempontjából mutatkozott benne, ámbar a határozottan egyenes szóval sem lehetett vele messzire jutni.

— Hol van az ura? — támadták meg néha túlságosan kíváncsi asszonyok, akiknek kevés az egész világ eseménye, mert hozzá szeretnének ragasztani egy darabkát abból a szűkebb világból is, amelyik körülveszi őket.

Ágnes ilyenkor hirtelen felkapta a kosarát.

— Hej, Istenem, hogy elprédálom az időt, pedig még hány helyen várnak!

Megint nem jutottunk vele semmire.

Mint a temető bűvára, gyerekkoromban sokszor találkoztam vele odakünn. Ágnes szerette a halottak biro-

dalmát, magam láttam, hogy gyomlálja elhagyott síron a füvet és könnyei bőven megerednek. Kivártam, hogy távozik, akkor kerestem a fején a nevet. Na, most megtudom, ki volt az ura.

A másik héten más síron zokogott s így csak nőtt a káosz, amelyet szinte művileg teremtett maga körül.

Nemrég, hogy találkoztam vele, az első pillanatban megismertem, habár mély gyászban volt, megöregedett, meggörnyedt.

— Emlékszik-e még rám, Ágnes néni?

— Az anyjára is, nemcsak magára. Ki szoktam menni szegényhez a temetőbe, ha arra járok.

— Kit gyászol?

— Az uramat, az Isten nyugosztalja.

Egy kissé furcsán néztem rá, de megértette.

— Persze, keveset beszéltem róla, maguk akkor azt hitték, hogy özvegy vagyok. Pedig nem voltam. A Péter összeállt egy oláh lánnyal és megszökött tőlem. Ki beszél szívesen az ilyesmiről? De jött a háború s az hazakergette. Beteg volt, nyomorult, én pedig megbocsátottam és kerestem rá a haláláig. Nagyon megbecsülte magát, mondhatom, hogy nagyon.

— Szegény ember. Rég meghalt?

— Épp most múlt tíz éve.

Különös gondolatok szaladtak át rajtam. A szegény ember két legnagyobb eseménye, amit nem tud elfelejteni soha: az esküvő, meg a halál. A legnyomorultabb alak is arról álmodozik, hogy egyszer mirtuszkoszorút tűz a fejére, az oltár elé lép, aztán a fotográfushoz vonul, hogy elképzelhetetlen merev pózban — mintha halálra ijesztették volna — megörökíttesse a képmását. Az életsor másik végén ott a nagyobbik misztikum, a halál. Ilyenkor a temetéseket járók, mindenkit megköny-

nyeznek, voltaképpen azonban önmagukat siratják a tömegben, hol van nálunknál öregebb, ki következik?

Ágnes azonban, lám, különösképpen kegyeletes lélek. Életének java részét elkinlódta az ura nélkül, aki elég könnyelmű volt, hogy elhagyja őt egy leány kedvéért. Aztán a vezeklőt még mindig gyászolja, hiszen csak neki esküdött az örök hűséget. Mondom is nyomban.

— Sose veti le, néni, a gyászt?

— Levetem én, már hogyne vetném, csak teljék ki az esztendő.

— Melyik?

— Hát az, amelyikben benne vagyok.

Valamit megint nem értettem. A régi Ágnes tért volna vissza, aki a kényes kérdések piszkálásakor elkezd dicserni a tejfelt, hivatkozik Zachariásékra. Koza-revnéra, meg Szarkánéra, ahol türelmetlenül várják, aztán hirtelen ellép?

— Úgy vegye, ifiúr, hogy amikor a szegény uram megjött, nagyon le volt rongyolódva, minden garasomat rá kellett szánnom, hogy kistaférozzam. A betegsége is megkínzott, patika hétfőn, patika kedden, de még vásárnap is. Sokszor téli fagyban, éccaka csengettem fel a Moczkovcsákat, mert rájöttek a görcsök. Már mint szegény uramra, Isten nyugosztalja. Mikor aztán bevégezte, úgy álltam, mint az ujjam, majd mindenemet el kellett adnom. Az idénre szereztem megint annyit, hogy meggyászolhatom ruhában is, nem csak szívben. Mert igaz-e, hogy gyászolni muszáj? Az embereknek adósok maradhatunk, de a halottakkal kvittelni kell.

Találkozás.

A temetőben az egyik sírfeliratról eszembe jut egy név. A viselője valamikor nagyéletű ember volt s azt hitte, hogy örökké megmarad a vagyon, amiből sosem lehet

elég a könnyű veretűeknek. Hányan gazdagodtak meg rajtuk, megcáfolva azt a nemzetgazdasági elvet, amely szerint az intenzíven kezelt nagybirtok külömb hozadékot ad mint a felparcellázott aprók! Nem jó az ilyesmiben kutakodni, mert elképzelhetetlen területekre jutunk, maradjunk hát meg annál a koranyári napnál, amikor két könnyű homokfutó találkozott a városban.

— Szerbusz!

— Szerbusz.

Úri kocsis a bakokon, csupa hangulat a levegőben, a finom félvérek minden izma remeg a gyors úttól.

— Hogy vagy?

— Köszönöm, hát te?

— Magad látod. Most jöttél?

— Ebben a pillanatban.

— Meddig maradsz?

— Még nem tudom. Attól függ, hogyan győzi a kedvem.

— Csak azért, mert szeretnék veled beszélni. Hol találkozunk?

Az, akihez a kérdést intézték, soha sem tudta megtagadni a bohèmes, tréfacsináló kedvét. Két szentség van a világon: az édesanyánk, meg a testvérhugunk, ők kivétnek a játékból, kívülük mindenki céltábla, de azok vagyunk a nagy sorban magunk is. Mondja hát a kérdésre nevetésre ferdült szájjal:

— Hol találkozhatnánk? A kataszternél.
Amire a másiknak is illik tréfálni.

— Esetleg a nagyirodában.

... Esztendőbe se tellett, ott voltak mind a ketten, ahol mondták.

A nagy gazember.

A csendőrségtől került a becskerekai rendőrséghez Berkes Lajos úr rendőrhadnagy ranggal. Idősebb törzs-

őrmester, nagy tapasztalatú, vaskos alakú, vörös-eres-arcú ember.

Az idők folyamán elő is lépett, habár nem mindig fizetésben. Fontosabb volt ennél a rang, a külsőség s Reitter Oszkár rendőrkapitány, jókedvvel érkezvén haza nyaralásából, két kézzel osztogatta az elismerést.

— Felvarrathat Berkes úr is még egy csillagot, ha kedve van hozzá.

Azt mondja később, valami bűnügyi nyomozás során, Berkes.

— Még nem vallott az ipse, de meg fog törni. Azonnal észrevettem, hogy nagy gazember.

— Miből látja ezt Berkes úr? — kérdezte kíváncsian Brájer Lajos.

— Miből? Mikor pofonvágtam, úgy szikrázott a szemem, hogy szinte keresztül szúrt vele. Biztos jel!

Hát ezt hívták annak idején bűnügyi nyomozásnak és ilyen volt kiegészítő eszköze, a pszichológia.

A Popovics-lányok.

A világtörténelemben a Mediciek, meg a Bourbonok voltak rám a legmisztikusabb hatással, — nőket illetőleg a Popovics-lányok.

A legszebb öregasszony maga Popovics-mama. Hófehér haja, gyermek maradt a tekintete, finom kis arca lányosan néz az emberre. A Főutca sarokháza az övék, öreg épület, a bejárata csak egy kis ajtó, alul üzletek sorakoznak egymás mellé, az emeleti ablakai keskenyek, virágokkal teltek, de válogatott virágoknál is szebbek a Popovics lányok, ha feltűnnek bennük.

Abban az időben az utcának az a felső része, amely részint a nagyhíd, meg a búzapiac, részint a szerb templom, meg a régi posta felé oszlott el — sokkal forgalmasabb volt, habár szűkebb az alsó kezdetnél. Nagy-

vinszky Szvetozár fodrászüzletéből nehezen távozik borotvált ember, az ajtóban még megáll egy pillanatra s szórakozott tekintet vet maga körül, hogy végül is szemközt állapodjék meg, ha vájjon nem néz-e ki valamelyik Popovics-kisasszony? Diákok bámulják a kirakatokat, azt se tudják, mit látnak, de megpillantották valamelyikét az alabástrom-arcoknak, a melyik tűnődve szemlődökét kissé felhúzva, csodálkozik, hogy miért ez a tömegelés?

Úgy rémlik, mintha nem tudták volna, milyen szépek, ámbár micsoda oktalanság az ilyesmi, óh Istenem, de nagy oktalanság. Már hogy ne tudták volna, mikor hire futott ennek messze vidékeken is, a riporter pedig sietve írta meg a személyi hírekben, hogy X. Y. belgrádi egyetemi tanár, esetleg aktív miniszter, városunkban időzik.

— Leánynézőben van Popovicséknál suttogta elhalványodva a riporter, jaj, elviszik őket!

Ürügyet koholva tehát nyomban a Főutca felső részének vette útját, ahol szót értett Nagyvinszkyvel, vájjon elég élénk-e az üzletmenet? Olga hercegnő épp kitekintett az ablakon, valamely emléken, vagy elképzelésén mosolygott s a riporter nyomban motollává változott, annyit forgolódott, hogy ugyan kinek szólhat ez a nyájas tekintet? Az istenért csak nem...

A legidősebb Popovics-lányt csak egyszer láttam, de azóta is mindig előttem van a ravatalon. Boldogtalan asszony volt, egy erdélyi fabárá felesége, fiatal, üde, ragyogó és mégis boldogtalan. Apró diák voltam, de nem tudtam távozni mellőle, annyira hipnotizált a szépsége. Látom az egyházi szertartást, Pánity Lyubomir próta jupiteri feje a halott felé fordul, hangosan zeng a rengeteg pap éneke és én nem tudom okát adni, hogy nm vonz a koporsóhoz, miért sírok.

Az a hír járta mindig róluk, hogy nem akarnak férjhez menni, pedig ugyancsak sokan érkeztek látásukra. A Magyar Király-beli sörözőasztalt többnyire megtisztelték az idegen urak, akiket Belgrádban is izgatott a becskerek-i szépségek híre, voltak ott híres emberek, magasrangú katonák— ám a Popovics-lányok az utcán is alig jártak, közszereplésben ritkán vettek részt.

— Nem lehet ezekkel okosan beszélni, mondta a bátyjuk, Kójó, a világ legjobb cimborája.

Olga, Gavrilla Emil dr. felesége, néhány év előtt halt meg. Egész emberöltő telt el azóta is, hogy nem láttam a Maricát. Vájjon hol van?

A muszáj-bicegés.

Gróf Bethlen Miklós, aki mint torontáli főispán, elborult elmével fejezte be nagyrahitott életét és pályáját, régebben törökbecsei főszolgabíró volt.

Ebben az időben működött a hivatalában egy I. nevű írnok, léha, könnyelmű ember, jóformán semmire sem alkalmas.

Mikor sorozásra vitték, Bethlen megkönnyebbülve sóhajtott fel:

— Hála Istennek.

Mekkora volt azonban a meglepetése, mikor néhány hét múlva megjelenik és jelentkezik szolgálattételre.

— Jelentem alássan, kidobtak a katonaságtól.

— Magát? Hisz olyan erős, mint egy bivaly!

— Hja, méltóságos uram, érteni kell a módját, én pedig értettem.

Elmondja aztán, hogy sehogyan se smakkolt neki az angyalbőr, ezért váltig azon tűnődött, mit süssön ki?

— Sánta leszek,— állapotodott meg végül.

(Bethlen Miklós, aki maga is sántított, összeráncolta a homlokát.)

— Így csináltam ni, tessék csak nézni, mintha be volna zsugorodva térdben a jobb lábam. A térdem szög alakban kicsúcsosodik, bicegek. Csakhogy a katonadoktorok gyanakodtak és kórházba küldtek tanulmányozás okából. Tudniillik, hogy majd engem tanulmányoznak. Nézték a lábomat, próbálták kiegyenesíteni, de nem tudták, csak addig, ameddig én engedtem. Nagyon kellemetlen volt ez a pár hét, aludni sem mertem, mert sose tudtam, mikor lepnek meg. Előfordult, hogy éjfél után lelopakodott egy katonadoktor, óvatosan felhajtotta a takarómat s elkezdte igazítani a lábamat. Meg se mukkantam, adtam az alvót, de a lábamat nem engedtem egyenesebbre húzni a megállapított szögnél. Végre is meggyőződtek róla, hogy csakugyan sánta vagyok, elkergettek, most itt vagyok.

Mikor idáig ért, Bethlenen iszonyú düh vett erőt.

— Hallja, maga gazember, hogyan meri ezt így elmondani nekem? Nem fél, hogy mindjárt vasra veretem s úgy kísértetem vissza?

— I. csak ölt-hatolt, most igazán nem tudta, hányadán van.

— Hallatlan, toporzékolt Bethlen, ilyen embert tűrjek meg magam mellett! Most takarodjon, majd értesítem az elhatározásomról.

Az írnok loholt volna kifelé, de Bethlen rákiáltott.

— Maradjon csak, tudom már, mit csinálok. Ennek a becstelen hazugságának következményei vannak, maga nem kompromittál engem, köteles azért állandóan úgy járni, mint ahogyan a kaszárnyában tette. Ha csak egyetlen alkalommal is meglátom, hogy egyenes a lába, átadom a csendőröknek.

A szerencsétlen ember ettől kezdve folytatólag is bicegni volt kénytelen s lassankint úgy megszokta, hogy még sötét éjszaka se mert változtatni a járásán. Hátha figyelik s akkor vége van.

Sokáig nem is tűrte meg Bethlen maga mellett, rá-sózta valamelyik falu nyakára. Ott aztán, úgy tudom, kirágta az iszákot, sikkasztott, letartóztatták.

.... Hiába, nem tudott már semmikép egyenesen jární.

19. A gyálai Láló legendája

Milorád bácsival az állomáson találkoztam, költözött az új házába, vagy tán a régibe? Mit tudom én, elég abból annyi, hogy Gyáláról, jobban mondva a rétről, vonult Jugoszláviába.

— Na, Csika, te is?

— Mit csináljak, ifiurkám, ha nem lehet megélni! öreg ember vagyok s valamikor úgy számítottam, hogy ebben a korban már megpihenhetek. Hát nem sikerült. A derekam nem olyan hajlékony többé, mint amikor lányokkal kergetőztem, nézd az ujjaimat, milyen bütykösek.

— Ez a köszvény.

— Nekem mindegy, hogy minek hívják, az a rossz benne, hogy fáj, — az ördög vigye el azt a Lálót.

— Miért haragszol rá?

— Mert megcsalt, kifosztott.

— Ejnye, a gézengúz! Adtátok volna rendőrkézre.

Milorád bácsi nevetve simította végig hosszú, ősz bajuszát.

— Rég volt, nem is ismertem, csak tudom, hogy élt egyszer s az ő nyomorultjai vagyunk mindnyájan. Maguk nem ifiurkám, csak a gyálaiak.

Akkor mondta el az öreg a történetet, hosszan és hiányosan, valahogy azért mégis ki tudtam hámozni a magját

Visszanyúlik ez a Mária Terézia korabeli nagy földéhségre, amikor mindenki földbirtokhoz akart jutni. A törökök végre kitakarodtak az országból s régi jussát kereste a sok hajdani tulajdonos.

A királyasszony azonban szigorú volt és tudta, hogy mit csinál.

— Szó se lehet a török hódoltság előtti igényekről, ilyen kéréssel senki se jöjjön hozzám.

Pöرت még elfogadni se volt szabad ezen a címen, ami rendkívül föllelkesítette a vásárló kedvet. A kincstár állandóan üres volt, jó pénzért mindent lehetett kapni, birtokot épp úgy, mint nemességet.

A gyálaiak is sokat tanakodtak, hogy milyen jó alkalmuk volna a megtollasodásra, a tüzet az a bizonyos Láló szította bennük.

— Mi volt másik neve?

— Isten tudja. Mi csak úgy hallottuk mindig, hogy Láló. Paraszt volt, mint a többi, de nagyon tanulmányos esze lehetett neki.

Beszélgettek, gyűléseztek, azt mondja a Láló.

— Most egészen olcsón meg lehetne kapni Gyálát, még pedig nem a neuzinaiak rendszerével. Látjátok-e, hogy ott mindenki nemes. A bókaiakról is ugyanazt hallottam, nem szólva a militicsiekről.

Az asszonynépet előntötte a jövő gögje. Nemes asszonynak lenni nem is olyan tréfaság. Akkor állanak szóba a deszkiekkel, amikor akarnak.

— Tudjátok, lelkeim, mi, nemesek.....

A Láló hagyta őket édelegni, csak szövögessék az ábrándjaikat, neki lesz az jó.

— Kétféleképpen lehet a dolgot megcsinálni. A bókaiak szerencséje az volt, hogy a királyné egyszer ott aludt a faluban. Jó álma lehetett, mert másnap mindenbe belement, amit csak kértek tőle.

— Hát hívják ide, aludjon egyszer nálunk is, kísérletezett az egyik asszony.

— Bolond vagy, Milica lelkem, hogy ilyent kívánsz. Majd már ott hagyja a tornyos ágját a tiéd kedvéért.

— Van az enyém olyan puha, mint az övé. Aludt abban már.....

Hamar elharapta a szót, zavarba jött, bár tudta mindenki, hogy a szolgabíró akarta mondani. Az pedig elég úr, holmi kisebbfajta királlyal nem is cserél.

— Egyetlen módja van, folytatta Láló. Ott csak a pénz beszél, minden más sifli. Össze kell adni ezer aranyat, azzal én fölmegek Bécsbe és rendbehozom a dolgot.

— Ismered ott a járást?

Láló elbigyesztette a száját.

— Szszsz.... akárcsak a zsebemet.

Láló valóban titokzatos férfiú volt, aki néha hetekre eltűnt és senki se tudta, merre jár. A gyálaiak nem találkoztak vele idegenben, mert a gyálaiak nagyrésze esztendőszámra nem mozdult ki a faluból, a búzájukért is eljöttek a szegediek. Nagy összeköttetései lehetnek, a szóhoz is ért, hát ennek a fele se tréfa.

— Összehozzuk a pénzt jelentették ki végül.

— Ti pedig komposzesszorok lesztek .

— És nemesek!

— Természetesen.

Ezer arannyal a zsebében útnak indult Láló, az egész falu elkísérte a határig. Sokáig volt oda, fáradtan ért haza.

— Na, mi van?

— Elintézttem mindent, már hozzáfogtak az iratok kiállításához.

— Beszéltél a királynéval?

— Csakis vele magával. Odataláltam azonnal, az ő udvarában voltak a legnagyobb szénarakások, ő maga éppen kenyeret dagasztott, könyökön felül gyúrva a rék-
 lije. Mondhatom, formás menyecske, nem állhattam meg, hogy meg ne tapogassam. Azt mondta, elmenj innen te bolondos, mert képedre kenem a kovászt. Azért nem haragudott, mert nem veszi az ilyesmit zokon az asszony-
 nép akkor sem, ha királyné.

A kis József ott lábatlankodott körülöttünk, pacsit adott, én pedig megkínáltam mézes búzával. Úgy esett neki, hogy csupa maszatos lett az arca. Soha még ilyen jót nem evett, pedig valószínű, hogy ügyes szakácsnőt tartanak.

A királyné aztán végzett a dagasztással s mi meghánytuk-vetettük a dolgokat. Eleinte alkudni próbált, de nagyon megtetszettek neki az aranyak és beadta a derekát.

— Rendben van minden?

— Mondom, hogy most írja három diák az adományleveleket. A miénk Gyála és mindannyian nemesek leszünk.

Láló egy hónap múlva megint útra kelt, hogy megsürgesse a dolgot, aztán többé nem jött vissza. Várták türelmetlenül, gáncoskodva, később szitkozódva, egyszerűen nyoma veszett. A falubeliek, akik a rendesnél is szegényebbek lettek, sokat civódtak ezen, egymást okolták, a reményről azonban nem mondtak le.

— Majd, ha megjön a Láló.....

Élő gyálai azzal nem találkozott soha.

— Hová mehetett? — kérdem Milorád bácsit?

— Hallottam olyasmit, hogy a szegedi tanyákon bujt meg, odavaló lányt is vett el. Vagy Gyálainak, vagy Lászlónak hívják az utódait. Így lettünk mi, ifiuracskám, az egész életre szegények.

20. Réz az ember orrában

A legkitűnőbb újságírók közé tartozott Schwarz Móric, aki a becskerekeli Wochenblattban ontotta sziporkázó ötleteit. Kedves, csendes, jókedélyű ember, senki se látta őt haragosnak.

A kéziratát csak Kaufmann bácsi tudta elolvasni, a Pleitz-cég öreg házibútora, aki — azt hiszem — legalább negyven évig állt a szedőszekevény előtt. Lehet, hogy tévedek, mert esetleg még nagyobb ideig. De az a hír volt róla elterjedve, hogy a cég erősítő kozton tarja több rendbeli kézirat elolvasásának okából.

Acsády Ignácnak, a tudós akadémikusnak volt tudvalevőleg a legszörnyűbb kézírása. Azt is egyetlen ember tudta elolvasni. Nem kevésbé nevezetesek voltak Gáspár Imrének, a hetvenes és nyolcvanas évek népszerű poétájának betűi, amiken közönséges halandó sehogyan se ment el.

— Nem baj, mondták a nyomdászok, de legalább rendszer van bennük.

Kóbor Tamással megtörtént már, hogy a nyomda sem tudta elolvasni az írását.

— Küldjük el a patikába, mondta a legenda szerint a faktor.

El is küldték és ott csakugyan adtak érte három deci mandulatejet.

Valamennyiük írása azonban szépírási mintafüzet volt Schwarcz Móricéhez képest, amit jelentékeny mértékben fokozott az a körülmény is, hogy Móric németül irt. Móric aztán soha nem kérdezte, miért maradt ki az írása a lapból, vagy miért rövidült meg. Meglehet hogy nem is olvasta megjelenése után az újságot. Akkor ő már ott ült a kaszinó kertjében délutáni söröző társaságában, csinálta tovább a vicceket, a tréfát.

Mert azt kell mindig alapul venni, hogy hallatlanul boldog, nyugalmas, gondtalan idők voltak azok a régiiek. Az ember, mikor már unta a nagy csendet és a kisebb-nagyobb jólétet, szinte szántszándékkal szerzett magának valami bajt, hogy legyen oka a nyugtalankodásra is.

Az öreg W. derék és becsült iparos, híres volt a hatalmas rezes orráról. Nem volt ez az orr akármilyen, egyszerűen túlzott, hanem imponálóan vastag, megduzzadt s mellékleteket bocsátott ki magából apróbb bibircsók formájában.

Schwarcz sokáig nézte, egyszer azt mondja.

— Megengedi, hogy közelebbről is tanulmányozzam?

Móric ugyanis rövidlátó volt s majd elfelejttem elmondani, hogy a kéziratának olvashatlanságát súlyosbította ez a körülmény is. Irásközben ugyanis mélyen ráhajolt a papírra s amit a tolla megrögzített, azt elmázolta az orrával.

Ezért volt most is szüksége W. orra körül a tanulmányútra.

— Szabad?

— Tessék, felelte az kissé kelletlenül.

Móric befejezte a bámulást, levette a cvikkerjét, hosszasan törülgette a szarvasbőrdarabkával, úgy morgogta maga elé.

— Mégse hazugság, csak az első olvasásra tetszett hihetetlennek.

— Mi az? Mi az?

— Eh semmi. Olvastam valami érdekeset, ahhoz találtam most adatot.

W. úr kíváncsi természetű volt amúgy is, de hogy most kapcsolatba került valamivel, jobban nyugtalanodott.

— Miért nem mondja meg, ha már egyszer rólam van a szó?

— Megmondhatom, válaszolta vontatottan Móric, nincs benne semmi dehonesztáló. Sőt. Azt olvastam egy külföldi lapban, hogy bizonyos vörös orrokban igazi réz van. Végére évszázadokon át nem terjedhetett el ok nélkül a rezes orr kifejezése, tudták a régiek, hogy mit beszélnek, az érzékük megvolt, csak nem álltak a tudomány magaslatán. Most azonban amerikai orvostudósok utána vetették magukat a dolognak és kibányázták az igazi rezet.

Nem nevetett senki, hiszen megesett néha az is, hogy Schwarcz Móric egészen komoly témákat vetett fel, mellőzve a tréfát. W. úr szinte megilletődött, úgy hörpintett a söréből.

— Réz? Igazi réz?

— A legigazibb.

— Olyan, amilyen a bányákból kerül elő?

— Vegyelemeztek, vizsgálták, aztán a legtudományosabb emberek se tudták megállapítani, hogy melyik való az egyik és melyik a másik lelőhelyről.

Aznap nem is esett róla több szó, csak a hét vége felé kérdezte Schwarcz szinte odavetve.

— Megvizsgáltatta?

— Mit?

— Tudja már.

— Hja? Ugyan, kérem, mit tréfálnak velem?

— A konzervatív lelkek ezt mondják mindig. Hát én nem bánom, nekem mindegy, csak éppen figyelmeztetni akartam.

Ettől kezdve azonban W. úr tapasztalhatta, hogy az ismerősei, hosszasan megnézik, még azok is, akik elég régóta látják. Nem szólnak semmit, csak bámulnak, — legföljebb a fejét csóválja egyik-másik.

Viszont a felesége, puritán öreg asszony, rátámadt.

— Még hiú leszel vénségedre, annyit nézed magad a tükörben. Egy szép napon megérem, hogy elmégy táncolni az Ellmerhez.

— Asszony, te azt nem érted, de én nem is magyarázhatok meg neked bizonyos dolgokat. Majd eljön az ideje, hogy büszke leszel az uradra, aki bevonul a tudományba.

— Hol van már a te tudományod, vágta oda épésen a néni, aztán sarkon fordult, ott hagyta az urát, hogy gyönyörködjék a saját fizimiskájában.

W. úr nagyon hallgatagon ült a söröző asztalnál, egyszer aztán emlegetni kezdte, hogy el kell utaznia rokonlátogatásra. Nem is tartott olyan sokáig az út, harmadnapra már megint otthon volt.

— Hogy mulatott? — fogták körül.

— Na megjárja. Hanem a maga számára, Schwarcz úr, van egy üzenetem.

— Halljuk.

— Majd négyszemközt.

Együtt indultak hazafelé, akkor szólalt meg újból.

— Hát ha azt hiszi, hogy én nem gondoltam magam is a rézre, akkor nagyon csalódik. Nem voltam én rokonoknál, hanem felmentem a pesti egyetemre, hogy vizsgáljanak meg. Ott pedig azt mondták, hogy az sza-

már aki el akarja az ilyesmit hitetni, meg az is, aki elhiszi.

— Eszerint kvittek vagyunk, mondta Schwarcz.

— Na ja, felelte az öreg, természetes, hogy kvittek.

Itt kell elmondanom a radnai búcsú történetét is, megemlékezve azokról a jámbor szívű népekről, akik igaz hitbeli buzgalommal látogatták a kegyhelyeket, hogy lelki megnyugvást szerezzenek. Időnként zarándokcsapatokkal volt tele a város, jöttek az alsó végekről a népek, azokhoz csatlakoztak a mieink s megindultak apró falvak kocsiszíneiben, istállóiban s énekelték Mária tiszr teletére a zsolozsmákat. Egyformán népszerű volt a radnai búcsú, meg a tekiai és hozzá mindig gyalogszerrel, nem vasúton, vagy kocsin, mert ugyan mit is ér a fogadalom, meg a bűnbánás, ha a külső kellékei a modern kényelem bűnszerzői.

Így indult Radnára a W.-család az öreg kefékötőmester a feleségével. Hát bizony nem voltak már mái gyerekek, a becsületes munka és a szorgalom megszabdalta az erejüket, de kedvesebb volt cselekedetük ama Magasságbeli előtt, aki örvendező szível mosolygott a Miasszonyunk bohóca áldozatán is.

Elül haladt, szokás szerint, az asszony nép, utánuk következtek a férfiak, mert hogy ők is épp olyan buzgalommal voltak megáldva, akárcsak a vászoncelédek. Útközben aztán utolérte őket az eső. Aki ernyőt hozott magával — hatalmas, tarkaszínű, családi szerszámot — az kifeszítette. Akinek nem volt, az sváb szokás szerint a fejére borította a szoknyáját.

W.-né asszonyomnak nem volt ernyője, ő is a szoknyarendszer mellett szavazott. Így haladtak tovább, mikor az asszony egyre idegesebb lesz, suttogást hall, néha elfojtott nevetést, reápillantanak — amíg felfedezi, hogy... izé... eggyel több szoknyát borított a fejére, mint

amennyi tanácsos volt. (Ne feledjük el közben azt sem, hogy a túlzott fehérnemű-divatot abban az időben a becsületes konzervatizmus erkölcstelennek tartotta). Magából kikelve támadt az urára.

— Te itt haladsz mögöttem, hagyod, hogy így menjek és nem figyelmeztetsz?

Az öreg a világ legszelídebb embere volt, azt semmi sem ugrasztotta ki a nyugalomból, most sem izgatta magát.

— Mit tudhattam, édes fiam, hogy nem tartozik-e ez is a búcsújáró fogadalmadhoz?

21. Elfogytak a cigányok

Lehet-e, a régi vármegyéről szólván, megfélekedezni a torontáli muzsikuscigányokról? Akik megdöntötték azt a hitet, hogy csak a magyar származású az igazi.

Különös valami ez. Amennyire az emlékezés vissza tud szállani, Konstantinovics Stévó volt a leghíresebb prímás, neve szerint is szerb ember, azonban külön egyéniség, mert hiszen a torontáli urak az ő segítségével igyekeztek túladni azon a birtokbéli fölöslegen, ami nyilván zavarta őket. Stévónál szebben csak az angyalok muzsikáltak és ugyan micsoda beszéd az, amit magyaros tűzről, magyar érzésről ejtenek elfogultak! Zengett a Stévó hegedűje, ujjongásba kergette a hallgatóját, aztán megríkatta s akkortájt élte aranykorát a tüköripar, mert különösen alkalmas dallamoknál darabokra szaggatta a kávéházi tükröt a belevágódó pezsgőspalack.

— Igaz-e, nagymama, kérdezte a kisdíák, hogy bizonyos hangokra megreped az üveg? A tanár úr mondta, a Harzer.

— Igaz, fiam. Én ugyan nem a fizikából tudom ezt, hanem a nagyapádon tapasztaltam. Mert valahányszor Konstantinovics Stévóval muzsikáltatta magát, legalább harminc-negyven boros pohár tört össze a vendéglőben. Csak a zene volt az oka.

Szép korba érkezett bele Stévónak a fia, a gömbölyded Vászó is, szintén tagadhatatlanul szerb gyerek, azért

a magyar nótázás nagymestere. Tehetséges fiú volt, miért is a város elvégeztette vele a konzervatóriumot, viselte a taníttatás költségeit, szóval utódot nevelt. Ne tessék ezen mosolyogni, ne bántsa senki ennek a régi közéletnek a felelősségét. Novellában olyan hálás téma volna a mulatós vármegye, amikor muzsikus-cigányt nevel a maga számára. Mi meghatva állunk meg ennél a pontnál, — a tehetséget karolta fel a város és végtére ma sem volna kár, ha a mindenféle könnyed költekezések helyett a tehetségeik kinevelésére költekeznének a hatóságok. Akkoriban is nagy szó volt, hogy a hivatott cigányok közé zenei műveltségű ember került s végtére volt különbség Vászo, meg a Mengyus kontrás között, aki tudatlanságát leplezve a megfordított kottalapból is pengetett valamit, bár soha azt, amit mondott.

De Vászótól számítódnak Becksereken a tanult cigányok. Példátlanul jó primas volt, azt mondhatnám, hogy előkelő' s még Rác Gyula sem tudta leverni, aki pedig a maga kora legjelesebbjei közé tartozott. Átmeneti, alig néhány éves, volt a Gyula vendégszereplése, azért a nagy bálák Vászónak jutottak egész addig, amíg fel nem nőtt Mojsze Milán. Ez viszont román fiú, szintén tanult zenész, méltó utód, aki a fáradt Konstantinovicot váltotta fel a legnagyobb népszerűség szárnyán. A Rác Gyulával való titkos versengésben ő lett a győztes, amíg elfogyták az emberek Torontálban. Nem a háború hozta ezt meg, előbb bekövetkezett. Mihelyt nincs aki tanítsa, lelkesítse a cigányt, az elveszti lába alól a talajt. Beckserekről pedig Temesvárra vezetett a stáció, odament előbb Milán és nagy diadallal fogadták a legelőkelőbb helyeken, aminthogy követte hamarosan Gyorgyevics Mitó is. Kétkedik-e valaki, hogy nem színmagyar? Bájosan, lányosan, szép fiú, mint egy arab sejk, — bocsássák meg, ha ifjúságom muzsikusáért könnyet

ejtek, hiszen ő javította fel azt az aranykődöt, amely a szívünkre borult amúgy is, mosolygásunkba ő kapcsolta be mosolygó szemét s május első hajnalán vele jártuk be a várost, muzsikaszóval köszöntve az ismerősöket.

Úri érzésű jó fiú, szerény és finom modorú, hiányzott belőle minden kellemetlen vonás, amely tempóvá fajul az elkapatott nagyvárosi cigányokban. Mitó tehetséges volt, csak nem tudott magára vigyázni, különben miért kellett volna ötven éves korában letennie a hegedűt? A zárórát kényszerűségből még csak betartja a polgári elem, de nem a bohém. Az sose tud idejében lefeküdni s mikor egyszer a viszontlátás fölötti örömeben elmentem velük Temesvározt a cigánykaszinóba — hajnalban, persze — a régi becskerei kolónia számtalan tagját együtt találtam. A Jancsi kishögöst, a Gájó kontrást, a hunyorgató szemű cimbalmost, meg a többit. Micsoda ölelkezés volt az! Az életben nekem soha ennyire nem örültek sehol, pedig ugyan mit kereshettek tőlem!

Egy fekete kis gyerek ugrott elé.

— Megismer? Én vagyok a Vászó fia ez itt a vője.

Köhögött már Milán, a szép sötét képű ember is és gyenge volt a szufla Mitóban. A kávéház amolyan patrialkális hely, amilyen hetven-nyolcvan év előtti milliókét eleveníthetett fel, nagy kerek asztalok, körben ülnek körülötte, »teás-rumot« isznak és főleg pálinkát, a füstöt vágni lehet, olyan sűrű, megállapíthatatlan illetőségű és hajlamú kisasszonyok jönnek kezet nyújtva és otthonctean üdvözölnek, hiszen otthon fogadnak, — a hely valamerre Józsefvárosban van a Bega partján... hát itt találkoztunk még valamennyien utoljára.

Mitónak akkor már igen beszáradt a melle, a kávéházában sem volt vezető primás, hanem ült a sorban s többet pihent, mint amennyit játszott. A legrémesebb

cigánysors, hogy valaki helyet foglaljon abban a bandában, amelynek valamikor az élén állt, mikor csak neki volt szabad mosolyognia a közönségre, csak ő olvashatta ki csillogó női szemekből, hogy melyik nótát kívánják? Rajta is bekövetkezett a régi örmény közmondás:

— Minden prímásból nagybögös lesz egyszer.

Már erősen köhögött, köhögtek a többiek is, úgy kísérték hamarosan az utolsó útjára.

Azóta elfogytak a lelkes régi torontáli cigányok. Jazz-muzsikát meg nem szoktam hallgatni, mert attól félek, hogy felébred bennem a kísértő múlt s odavágom középük a gyufatartót.

22. A galambos, meg a templomos Mitó

Mitó nevű ismerősöm kettő volt és egyikük sem szerette a nőket. Hűségesebb hozzánk a verklis volt, félénk tekintetű félszeg legény, aki a világért se nézett volna szembe. De kérdésekre se lehetett tőle határozott választ kapni, mindig zavart volt, főleg a cselédlányoknak fordított hátat, akik úgy képzeltek el páratlan tudatlanságukban a verklit, hogy Mitó abba tetszése szerint helyezheti el a kedvenc népdalokat.

Akárhányszor már korán reggel beállított hozzánk Mitó, de ellátogatott még aznap délután is, ami határozottan túlzásnak mondható, mert mellőzve érezhették magukat más utcák, más lakói. A zene azonban nem szólt mindig, Mitó megkapta a maga táplálékát, szerszámát a fészerbe állította és leste a galambokat.

Hogy szavamat ne feledjem, az udvarunk hatalmas gyermekjátéshely volt, oda járt a fél-gimnázium diákja még akkor is, amikor haragban voltam egyik-másikával. Az utcai front felén hatalmas kukorica-kotárka húzó-dott végig s ezen okon oda szoktak a diákokon kívül a galambok is.

Mindig úgy képzeltem el, hogy a galambok tanácskozásokat tartanak, pletykálnak, dicsekednek.

— Pompás tarlót találtam, mesélte egy fehérke. Tegnap is ott zsúroztunk.

A Krézli sűrű fejbólintásokkal járt néhány sort és visszabúgta.

Majd bolond leszek, hogy olyan messzire fáradjak, mikor a Magyar utcában állandóan terített asztal vár. Az csak a lakmározó hely, soha senki el nem ijeszt. Aztán odajár a Mitó is.

— A Mitó, a Mitó! — lelkendezett a többi galamb, a rusztikus Gatyás, a snájdig vöröstollú Posta, meg a filigrán Purcli. Az szeret minket a legjobban.

Szó ami szó, Mitónak csak az az egy szenvedélye volt, a galamb. Ezért verklizett egész nap, megelégedett akármilyen ételmaradékkal. Az ő táplálkozása nem volt fontos, csak a galambjainak jusson. Hetipiacon ő köszöntötte hajnalban az érkezőket.

— Hoztak-e galambot?

Zenélés közben sokszor váratlanul abbahagyta a kurblizást, nekiszaladt az utcának.

— Az enyimek szállanak ott, még elszöknek!

A dallam, amit folytatnia kellett, ilyenkor szaggatott lett. Mitó határozottan egyéniséget vitt bele a verklibe is, nem ragaszkodott a zeneszerző intencióihoz, hanem a saját indulatát rezegtette.

Minden pénzét galambra költötte s akitől ajándékba kapott, ahhoz hű maradt, mint a kutya. Ha éhezett, akkor se adott el belőlük. Hozzánk való ragaszkodása is a nagy madártömegelés miatt volt, gyönyörködött bennük, bírálta, minősítette őket.

Bitang gyerekek szerették megzavarni a boldogságát s mikor legjobban benne volt a zenélésben, a fülébe kiáltották:

— Mitó, elszabadultak otthon a galambjaid.

Közönséget, verklit, hagyott magára gazdátlanul, rohant haza a város szélére.

— Nem is igaz mondta, mikor lihegve visszatért. Csak a Csirke kalandozott el, de már megjött.

A másik Mitó ismerősömrre azt mondta mindenki, hogy különc. Az iskolában nem boldogultak vele, a szép fogalmát lehetetlen volt a fejébe verni.

— Szép, mint egy templom ! — mondta, ha éppen hasonlatot kellett belőle kicsikarni.

— Sorold fel a városok középületeit Mitó — intette a tanár.

— Először van a nagytéren a sváb templom román stílusban, aztán van a Panics próta temploma, ennek gyönyörű az ikonosztáza, a másik görög-keleti templom a Gradnucában található a kétszázéves szent fa mögött. Azon a vonalon található a tótok temploma, a reformátusoké azonban csak később épül, épp úgy a zsidóké. Azt mondják, ez igen csinos lesz.

— Ezek csak a templomok. Más középületet nem ismeresz, Mitó?

A hosszú gyerek hosszút tűnődött, fejét sokáig forgatta, mint varjú, ha csontba néz, de semmi eredményeset kisütni nem tudott.

— Hát például a vármegyeháza?

— Ahá, az is van, oldalán a Szent János szobrával. És nini, majd elfelejtettem, nagyon szép az apácák intim kis fehér temploma, falain a hatalmas bibliai freskókkal.

Mitó előtt ezzel véget értek a középületek, nem lehetett őt helyből mozdítani. Később azonban nagy pénzt örökölt és meg sem állt Prágáig.

Három-négy hónapban került egyszer haza, az első útja hozzánk vezetett.

— El se hiszed, kisasszony, magyarázta a testvéremnek, hogy mennyi templom van Prágában és az egyik gyönyörűbb a másikonál.

—Látta mindet?

— Ah, hogy képzelsz ilyet, kisasszonykám! Nem megy az úgy, hogy gyere nézz meg, aztán térj haza! Egy hét se elég egyre, de volt amit két hétig tanulmányoztam. A jövő héten megyek megint vissza, mert a Hradzsínra kerül a sor. Nem leszek én ezzel készen két év alatt sem, közbe leszaladok Rómába, Velencébe, meg Milanóba.

Később betért az udvarra, ahol nagy labdázás folyt, a másik Mitó verkliszava mellett.

— Nem is hiszed, milyen szép templomokat láttam Prágában, — adta fel nekem a szót.

— Elhiszem, Mitó, csak várj egy kicsit, most én vagyok a futó.

A verklis éppen szünetelt s izgatottan lesett egy hatalmas török-galambot.

— Nem az enyim ez? Sose jár a török az örvössel!

— A templom a legszebb a világon, kezdte templomos Mitó a beszédet a galambossal.

— Meg a galamb, mondta amaz.

— A galamb csak galamb, de a templom az igazi. Te sose jársz templomba?

— Nem érek rá, felelte a verklis. Hol hagynám az alatt a szerszámomat? Valaki ellopná. Vettem tegnap egy sirálygalambot, jaj de szép. Benn tartom a szobában, hogy szokjon, csak később engedem ki.

— Nagyon szeretnék Velencébe menni, ábrándozott templomos Mitó. Te nem szeretnél?

A keszeg öreg legény bambán bámult maga elé. Hogy milyen értetlen emberek vannak a világon, hát vájjon mi ütött ehhez!

— Nem szeretnék, mondta később. Melence csak falu, de ha tudnál ott szép galambokat...

— Ostoba vagy, én Velencéről beszéltem, az egy nagy város és a vízre épült.

— Ahá, bólíntott a verklis, de nyomban meg is ütközött. Hol vannak akkor a galambjai? Azok nem élnek a vízben.

— Azok a Márk-téren vannak, sokan vannak, ezer-számra. És ott van a legcsodálatosabb templom is.

— Galambfészekkel?

— Csupa galambfészekkel. De nem ez a fontos, hanem a templom. Sose szeretnéd látni?

— A galambokat szeretném. Van purcli, meg sirály is?

— Amilyet akarsz. Ez a templom olyan régi, hogy el se tudom neked mondani, mikor épült. Allítólag szebb, a prágaiaknál is. Mihelyt azokkal végeztem, elmegyek Velencébe.

— Igazán mondd, hogy ott ezer galamb is van?

Mitó hazaszaladt a Szent Márk téri képért, elhozta a verklisnek, aki aznap nem muzsikált többet. Nézte a képet, elemezte a galambokat, több csodálatos fajtát fedezett fel, amilyent eddig nem ismert.

— Ha láthatnám, sóhajtotta, elmennék inkább a templomodba is. Mert galambbal szép a templom.

....Hazajártomban most is a templomban szoktam találkozni Mitó val, ott üli végig a lelket megremegtető vécsernyéket. A verklissel is a templomban találkoztam, ott állt a szenteltvíztartó mellett, a koldusok sorában. Öreg volt és megtört, nem ismert rám, bár ismerősnek tetszhetett a hangom, mert felkapta a fejét.

— Van-e még galambod, Mitó?

— Nincs, mind elröpültek.

Talán ezért történt, hogy vénségére mégis eljutott a templomba.

23. Nosztalgia

Opálos színű őszi napokon, amikor kedélytelen a szoba levegője, mert fűteni nem illik, — délre kisüt a napsugár s ilyenkor fülledt lesz a város. Ez az idő arra való, hogy puskát kapjon vállára az ember s elbolyongjon a határban, ahol a nyár emlékeként megszáradt meggy-szem himbálódzik a fán s az égboltozat árnyékában már megjelennek a vadludak. Honnan jönnek, hova mennek, mit mond a panaszos hangjuk? Milyen jó volna haladni velük idegen tájakra, ahol semmi sincs mindabból, ami volt, öreg fák kérgébe vésett monogrammok nem kísértik a múltat s jegenyenyárfák új panaszt sírnak, nekünk ismeretlent, — nem bennünket siratnak.

Ezekben a napokban vágyaimban otthon járok megint és értelmetlenül bámulok azokra, akik cinikusan, csodálkozva kérdezik, hogy mi szépet találok az egyszerű tájékban?

Öreg ember mondta nekem, aki eljött hazulról a Tisza-Duna közé.

— Nem érezzük itt jól magunkat. Kerestem már az okát, aztán rájöttem, hogy hiányoznak nekünk a nemzetiségbeliek, akikkel mindig szépen megfértünk s akik hozzátartoztak az egész életünkhöz. Hiányzik a sok tréfa, apró évődés, — a nagy évődések egyhangúakká váltak.

Talán nem is ebben van a hiba, hanem az elmúlt ifjúságunkban, a megszokott tájak hiányában, mindenben, ami az első hangulatot, a természetté vált benyomásokat jelentette. Magam is szívesen járok még mindig képzeletben a szentjánosi határban, keresem a kukoricatáblát, a fogolyfalkát s elmerengek hosszasan Ürménynáza irányában, ahol Nigrényi tisztelendő úr alussza örck álmat. Észre sem veszem, hogy milyen fáradságos volt az ut a felszántott tarlókon, vacsora után ülünk az üveges verandán, a faluban versenyt ugatnak a kutyák, Szpórea bíró úr következik az ajtón, kalapját elhelyezi a földön és bizalmas mosollyal áll meg az asztalnál

— Ül le bíró, vegyél magad elé poharat.

Van még a világnak egynémely pontja, ahol elidőznék, de sorban elsőnek Szentjánost venném a legszívesebben, ahol az édesanyám meghalt, ahol a kislányommal küzködtünk az étvágytalansága ellen s ahonnan az élet néhány csodálatosan harmonikus napja ütközik vissza a szívembe.

Mi volt benne a szép? Tudja az Isten. Nyáron nagy por, ősszel feneketlen sár, a ház kertjében finom a hervadás és esemény egy csöpp barackfa, amely már gyümölcsöt hoz, de ott töltötte élete legszebb esztendeit a testvérem, vele ültünk a ház előtt a padon, vele beszélgettem a tornácon késő éjszakákon, — semmiségekről, gyermekkori emlékekről, — amíg kelet felől vékony-halovány esik futotta be passzománként az ég alját.

— Ne feküdjünk még le, Irma?

— Nem vagyok egy cseppet sem álmos. Majd hokok inkább friss bort.

»A mi otthoni mezőinket nem szakasztják meg ódon városok és haragos fényüket se látni a Telecska alján, csak épp kalász, meg puha dombvidék mosolyog a tájon.

Az úr ide kétségkívül Tempevölgyet akart tenni, de tán a hatodik napon mégis félig-meddig kiegyenlített mindent és tele hintette maggal, mezei virággal. Homokkal, maggal, mezei virággal«.

Ezt nem én mondom, hanem egy méltatlanul és idő előtt elfeledett író mondja, bizonyos Papp Dániel, aki valamikor Zomborban élt és oly prófétája volt a Délvidéknek és a többi környékbeli tájáknak, mint Petőfi az alföldnek, ő meséli el, hogy Parchetich Mátyás egyszer — a legenda szerint — eltévedt legényével a dubokai pusztán, amikor is, botorkálván a kukoricásban, mint valami őserdőben, a föld alatt világosságot látott. Egész tündérkastély volt ott kiporcellánózott falakkal, ezüstös lószerszámokkal, selyemmel terített asztalokkal és aranyos nyoszolyákkal, — ilyenén aludt azon éjszaka maga komizáros is.

Reggel aztán tovább ment, elmondta az esetet a sváziszerok ezredesének, az kereste az egész regimentjével a kastélyt, letapostak minden kukoricát, de nyolc nap múlva sem tudtak ráakadni a sok pompára.

— »Mi van a fölszín alatt a Bácskában? — kérdi ama nevezetű Papp Dániel. Hogy is kaparná ki azt idegen patkó? A pegazusnak, a patkónak, odavalónak kell lenni, hogy a füvek és nádasok alatt megtalálja a tündérkastélyt. Mert az megvan nálunk és én itt még sok száz sort írhatnék az aranyról és napsugárról, ami a szivembe világít, ha hazagondolok a messzeségből...«

Nagyon keveset tudok Papp Dánielről, csak annyit, hogy ügyvédember volt, csodálatos finomságú novellákat írt, művész volt a legjavából. Hozzá hasonlót ma is lámpával kellene keresni a magyar irodalomban. Körülbelül harmincöt év előtt tűnt fel, aztán felfedezték és elvitték Budapestre, ahol mint közjegyzőhelyettes hama-

rosan meghalt. Arra is emlékszem, hogy tériszonyban szenvedett, ő, akit a magyar főváros körengetejei, márványutánzatú habarcsai megszedítettek, de aki pillanattal sem szédült, mikor a Telecska egyhangúnak látszó széles világából, a szerémségi hegyekből, tömör kincseket bányászott ki néhány rövid évében.

Ezt a vidéket, amelyet Tündérlaknak hívtak, senki sem ismerte és nem szerette nálánál jobban. Mindössze négy könyvet tudtam megmenteni a könyvkölcsönzők siserahadától, de azokat ilyenkor mindig előveszem és falom betünkint, szürcsölve mint drága italt. Megkínozzom magamat Baziliusz és Árkádusz atyák történetével, együtt érzem a nyár forróságát Nikánor kalugyerrel és siratom a csúnya Euthymot, aki alig tudott feleséget kapni. A szerzetesi kolostorok romantikájába belevegyül a templomok tömjénfüstje, az ólomablakon átszűrődik a napsugár s ezek a kis novellák élnek, ragyognak, beszélnek az elkallódott, páratlan tehetségről, amely európai értékmérő szerint felülemelkedik minden átmenti divaton.

Nincs a mi tündérlakunknak témája? Ugyan, keresétek ki Papp Dániel novelláit, amiket a Hétnek, meg a régi Budapesti Naplónak irt, amíg rövid napja leáldozott. A pegazusnak, a patkónak odavalónak kell lenni, akkor meglátja a zsarkováci tölgyeket, megérzi a humort a kisváros szoborakciójában s szoboralakokat farag a szegény kanonokokról, akik ájtatosan versengnek a szerdai hal-kompetenciáért. Megszépülnek a havas téli hajnalok, amikor istentiszteletre megy a fázós szeminarista s megelevenedik a régi császári ármádia sok jámbor-elméjü katonatisztje, akiket finomabb, bár éles, jellemzéssel senki sem tudott így elibünk teríteni.

Hozzám együtt jár ő vissza az ősszel, — maga a nosztalgia, — amikor szinte istentiszteletet rendezek az

emlékére, mert elejéről kezdem az írásait és csak egy-két kortyot engedélyezek esténként, félve, hogy elfogy, — azzal készülök az alvásra, amikor magam is hazamegyek a föld alatti kastélyba. Ott van a helye szivemben Dickens, Mikszáth és Tömörkény mellett. Tömörkénnyel is annyiban hozható vonatkozásba, hogy az sem járt romantikus vidékek hegy oromján, hanem a világ leglaposabb táján találta meg a legszebb virágokat.

Azt se tudom, hol pihen Papp Dániel, maradt-e valakije, — ezeket a sorokat is csak az ősz opálos színe, október, szedte ki belőlem, amikor befogom álomparipámat s azokon megyek haza. Mi az, már Vattinán vagyunk ? Bikanyál úszik a levegőben, a magas vasúti töltésről messzire ellátni, innen kocsin haladunk tovább. Csak el ne forduljunk, amíg a Milekker tudós professzor úr által felásott kincses vidék gödrein átjutunk. Az utcán bekecses emberek ballagnak, de most megállanak, mert ritka errefelé az utas, a kerítések mögött asszonyfejek tűnnek föl s találgatják, hogy új szolgabírókat kaptak-e a járás, avagy ki lehetne más a zergeszakállas kalapú, idegen? Szentjános még messzire van, az külön Öröm, amikor belefűrődik a határ kontúrába alacsony templomtornya, előbb Margitta széles utcája következik s utánunk néz ablakából a tanítókisasszony, aki itt éli le fiatal életét s még csak a postamesternőtől sem hallhat szenzációkat, mert ide levelet sem írnak.

Homlokát odanyomja a hideg ablaküvegre, a vállán hárászkendő, amilyent valamikor minden házban horgoltak, csak néz elhomályosodó tekintettel az utas után, aki neki a nagyvilágot, a forgalmat, az eleven életet jelenti, mindent, amitől ő meg van fosztva. Már semmit sem lát, mégis néz s az apró nebulók el sem tudják képzelni, miért könnyes a szeme? A hihetetlenül nagy minden-

ségnek egy porszeme felcsillant a faluszélén, az kápráz-
tatta meg.

Annak a nagy mindenségnek legszebb helye pedig
nemsokára egy másik kis falu, egyetlen utcából álló,
nyáron fullasztóan poros, ősszel nyakig sáros, de szép,
mert szomorú, fáradt testvérek ölelik meg egymást az
üveges verandán...

TARTALOM

	Oldal
Egy város keresztmetszetben.....	5
Csika Néca a tízforintossal.....	22
A deputációzás eseteiről.....	27
Babits.....	32
Majd a Milán.....	37
A Demkő-ház.....	44
A gyalogjáró király.....	50
Lauka Gusztáv.....	54
Az írógép.....	71
A Plank-kert nyugdíjasai.....	79*
Akik egyszerre mentek el.....	84
Nyergelni és nyargalni.....	88
Öreg Stévo a pápával.....	93
Poldi bácsi.....	98
A száraz angol.....	103
A Klári kutya örököse.....	107
A csavargó dr. utriusque.....	111
Torontáli fametszetek.....	118
A gyálai Láló legendája.....	132
Réz az ember orrában.....	136
Elfogytak a cigányok.....	142
A galambos, meg a templomos Mitó.....	146
Nosztalgia.....	151

„URÁNIA“ NYOMDAI MŰINTÉZET, KOMLÓS MÁRTON, NOVISZÁD